

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

**Liběchov a jeho stavební a sochařské památky pohledem
památkové péče**

Karolína Stinková

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Karolína Stinková**
Osobní číslo: **H18375**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Péče o kulturní dědictví**
Téma práce: **Liběchov a jeho stavební a sochařské památky pohledem památkové péče**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce bude věnována historii a proměnám podoby stavebních a sochařských památek v Liběchově (okres Mělník). Zpracovatelka shromáždí dostupné písemné a vizuální podklady k vybraným objektům a historii obce. Vedle odborné historické a regionální literatury a obecních kronik se zpracovatelka pokusí vytěžit restaurátorské zprávy a další expertní elaboráty a vylíčit památkové obnovy vybraných objektů v posledním půlstoletí. Význam staveb s památkovou hodnotou v Liběchově a jeho okolí se bude zpracovatelka snažit nahlédnout skrze metodologie kulturní historie a dějin každodennosti. Připomenuta bude také role hlavních osobností liběchovského kulturního dění od 19. století až do současnosti (stavební aktivity Antonína Veitha ad.). Také bude upozorněno na současnou problematiku turismu s ohledem jeho působení na památkové objekty.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- BÍNOVÁ, Šárka – ŠTAJNOCHR, Vítězslav, Liběchov a jeho zámek, novodobá historie. Zámecké zahrady v Liběchově, Liběchov 2018.
- ČERNÁ, Marie, Václav Levý, Praha 1964.
- JOUZA, Ladislav – JOUZOVÁ, Miroslava, Veithové: od tkalcovského stavu ke šlechtickému titulu. Mělník: Regionální muzeum Mělník 2008.
- KILIÁN, Jan, Dějiny Liběchova. Vydání druhé, doplněné, Liběchov 2016.
- LORENZOVÁ, Helena, Hra na krásný život: estetika v českých zemích mezi lety 1760-1860, Praha: Ústav dějin umění AV ČR 2005.
- MACEK, Petr, Barevnost fasád: průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb, Praha: Národní památkový ústav 2009.
- MACEK, Petr, Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum, Praha 2001.
- NEKULA, Marek, Smrt a zmrtvýchvstání národa: sen o Slavíně v české literatuře a kultuře, Praha 2016.
- PETRÁŇ, Josef, Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice, Praha 2001.
- RAZÍM, Vladislav – MACEK, Petr, Zkoumání historických staveb, Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze 2011.
- ŠKABRADA, Jiří, Konstrukce historických staveb, Praha 2003.
- ŠTĚPÁN, Luděk – KRIVANOVÁ, Magda, Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách: [historie a technika vodních a větrných mlýnů, hamrů, pil, valch, olejen, stoup], Praha 2000.
- TÚMA, Jan – KŇAP, Jaroslav, Cesta Karla Hynka Máchy: putování po přírodních krásách a historických zajímavostech Máchovy stezky a jejím okolí, Praha 2010.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2021**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

---

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Želízích dne 25. dubna 2021

Bc. Karolína Stinková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. Mgr. Pavlu Panochovi, PhD. za odbornou pomoc, věcné připomínky, a především za ochotu, vstřícný přístup a psychickou podporu při vedené mé práce.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za jejich podporu a trpělivost při psaní mé práce.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá stavebními a sochařskými památkami v Liběchově (okr. Mělník). Práce je zaměřena na vybrané památky, které jsou hodnocené z hlediska umělecké a kulturněhistorické hodnoty. Jedná se o zhodnocení jejich stavu a návrhu pro následnou památkovou péči. Nedílnou součástí práce je i historický vývoj obce a dopad turismu na současnou podobu památek.

KLÍČOVÁ SLOVA

Liběchov – památková péče – památka – Antonín Veith – Václav Levý – umění – turismus

TITTLE

Liběchov and its architectural and sculptural monuments from the point of view of monument care

SUMMARY

The diploma work talks about historically important buildings and statues in Liběchov (Mělník district). My thesis selects specific sights which are valued from artistic, cultural and historical aspects. I evaluate the stage they're in now and the successive steps to rehabilitate them. Part of my diploma work is about history of Liběchov and the impact of tourism on the heritage.

KEY WORDS

Liběchov – heritage and building services – monument – Antonín Veith – Václav Levý – art - tourism

Obsah

1. HISTORIE VŠEDNÍCH I NEVŠEDNÍCH DNÍ	12
2. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI LIBĚCHOVA	27
2.1 VÁCLAV LEVÝ A JEHO ŽIVOT V LIBĚCHOVĚ.....	27
2.1.1 Sochařské reliéfy v přírodě	35
2.1.2 Harfenice a jeskyně U ještěra.....	35
2.1.3 Kaple sv. Máří Magdaleny.....	37
2.1.4 Had.....	37
2.1.5 Čertovy hlavy.....	38
2.1.6 Klácelka	41
2.2 Bernard Bolzano	45
2.3 Josef Navrátil.....	48
3. SOUPIS PAMÁTEK.....	49
3.1 Zámek a přilehlé objekty	49
3.1.1 Zámecké zahrady	54
3.2 Kostel sv. Ducha.....	57
3.3 Kostel sv. Havla.....	59
3.4 Socha Krista.....	61
3.5 Zámecká vinárna.....	61
3.5.1 Vín a vinařství.....	61
3.5.2 Areál vinárny	64
3.6 Fara	65
3.7 Jírova neorenesanční vila.....	66
3.8 Vila Dr. Ernesta Fröhlicha.....	67
3.9 Venkovská usedlost	68
3.10 Sýpka	70
3.11 Barokní sklep na Boží Vodě.....	71

3.12 Kaple Boží Voda s lázněmi	72
3.13 Rašínova vila	73
3.14 Moučkova vila	75
3.15 Turnhalle.....	76
3.16 Janouškova secesní vila	77
3.17 Secesní dům	79
3.18 Papouškův mlýn	80
3.18.1 Vývoj mlynářství	80
3.18.2 Konstrukce mlýnů.....	82
3.18.3 Architektura mlýnů	83
3.18.4 Zaměstnanci mlýna	84
3.18.5 Papouškův umělecký mlýn v Liběchově	86
3.19 Židovský dům	89
3.20 Sladovna (varna) a pivovar	90
4. POHLED NA TURISMUS V 19. STOLETÍ A DNES.....	92
5. NÁSTIN MOŽNOSTÍ PAMÁTKOVÉ OBNOVY	94
ZÁVĚR.....	96
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	99

ÚVOD

Cílem této diplomové práce je zaměření se na problematiku památkové péče v praxi ve městě Liběchov ve Středočeském kraji, okrese Mělnickém. Liběchov jsem zvolila z důvodu blízkosti lokace k mému bydlišti a zároveň ze snahy poukázat na špatný stav hodnotných památek v obci. Pokud by došlo k renovaci, obec by tak zvýšila svou historickou, urbanistickou i estetickou hodnotu.

Práce je rozdělena na teoretickou a na praktickou část. Teoretická část je rozdělena na několik dalších kapitol, které se zaměřují na historii obce, významné osobnosti, které působily v obci a na jejich činnost. V kapitole *Historie všedních i nevšedních dní* jsem se pokusila zmapovat dopady všeobecně známých historických faktů na obec, ale i výjimečných událostí. Pro napsání teoretické části bylo nutné vyhledat a nastudovat odbornou a tematickou literaturu, následně ji analyzovat a interpretovat. S ohledem na dohledané materiály a jejich dostupnost se jedná o mikrohistorickou analýzu. Přínosnou publikací a určitým vzorem k vytvoření analýzy, i když na příběhu jiné lokality, byla kniha od Josefa Petráně Příběh Ouběnic.¹ K tématu památkové obnovy a postupům lze zmínit Metodiku stavebně historického průzkumu² a další práce, které vznikly díky stejnojmennému autorovi, Petru Mackovi.³ K pochopení konstrukcí historických staveb je nezbytná publikace od Jiřího Škabrady.⁴ Faktograficky přínosným pro Liběchov se stalo dílo o dubském okresu od Friedricha Bernaua⁵, kde je o Liběchově několik stran ve velmi podrobném chronologickém přehledu v německém jazyce. Dále by mohl pokračovat letný nástin historických a topografických prací o Liběchově. Prvním uceleným tiskem o Liběchově se stal průvodce Josefa Liběchovského z roku 1901, jehož spis představoval Liběchov především jako atraktivní turistické místo.⁶ Jde o čistě česky psaný jazykový tisk, v němž se nachází z větší části soudobé informace a zároveň je přeplněn dobovou reklamou. Jedná se tedy spíše o turistickou brožuru. V roce 1930 vznikla za podpory místní osvětové komise publikace Adolfa Čondla. Ačkoliv šlo o váženého liběchovského občana, který měl přehled, bohužel nebyl schopen ani zdaleka překonat faktograficky dílo Bernaua.⁷ Významným rodům

---

¹ PETRÁŇ, Josef. *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha: NLN, 2001. ISBN 80-7106-469-6.

² BERÁNEK, Jan – MACEK, Petr (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace, svazek 70. ISBN 978-80-7480-037-5.

³ MACEK, Petr. *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Praha: Jalna, 2001.

MACEK, Petr. *Barevnost fasád: průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*. Praha: Národní památkový ústav 2009. ISBN 978-80-87104-48-4.

⁴ ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-548-7.

⁵ BERNAU, Friedrich. *Der politische Bezirk Dauba*. Dauba, 1888.

⁶ LIBĚCHOVSKÝ, Josef. *Liběchov, jeho památnosti a malebné výlety po okolí*. Kladno, 1901.

⁷ ČONDL, Adolf. *Liběchov a okolí*. Liběchov, 1930.

Liběchova, Pachtům a Veithům se věnuje práce Josefa Hanzala.⁸ Velice podrobnou práci o původu, příchodu rodu a sledující další veithovské osudy je monografie od Miroslavy a Ladislava Jouzových.⁹ Souhrnné informace nejen o Liběchovu ale o celém regionu Mělnicka podává v několika knihách, publikovaných v posledních letech, historik Jan Kilián.¹⁰ Jedná se pouze o malý výčet literatury, který je v této práci tematicky rozšířen.

Ve druhé kapitole *Významné osobnosti Liběchova* se zaměřuji především na sochaře Václava Levého, na jeho život, na jeho díla v zámeckém areálu a sochařská díla v přírodě v okolí Liběchova, která jsou nedílnou součástí vzezření krajiny. Tato kapitola obsahuje téměř všechna díla umělce. Především se zde zabývám rozbohem oblíbených turisticky navštěvovaných míst. V tomto případě je použita umělecko – historická ikonografická metoda, která pomáhá provést rozbor uměleckých děl z ikonografického pohledu. Dále pak zmiňuji Bernarda Bolzana a Josefa Navrátila. Mohla bych vybrat daleko více osobností, ale prvotním cílem této práce je obnova místních památek, nikoliv bibliografické statě o osobnostech, jakkoli významných.

Praktická část představovala především mapování objektů v terénu a pořizování fotodokumentace. Úkolem této fáze bylo objasnění stavebního vývoje zkoumaného objektu a na jeho základě objekt popsat. K tomu mi napomohlo studování starých map (císařských otisků). Řada objektů je spojena se jmény významných a vážených osobností Liběchova, kdy se jejich věhlas dostal i za hranice.

Práce by mohla vést k upozornění současných majitelů (soukromé vlastnictví, obec, církve) na aktuální, u některých objektů hraniční havarijní stav. Především však upozorňuje na uměleckou a kulturně historickou hodnotu těchto vybraných památek. Z obce Liběchov jsem vybrala podle vlastního úsudku několik památek, dle mého názoru hodnotných objektů (z urbanistického, uměleckého a kulturně historického pohledu), které jsem se následně snažila na základě vlastního výzkumu zhodnotit. Tyto hodnotné památky měly často v minulosti důležitou funkci pro fungování a rozvoj obce.

K vybraným objektům budou ve formě katalogu přiloženy fotografie na základě vlastního terénního výzkumu. K některým stavbám byl omezený přístup, proto jsou následně v obrazové příloze poněkud nešťastně zachyceny. Ojedinele se jedná o fotografii dostupnou na internetu. Nelze tedy opomenout zmiňované internetové zdroje, které obsahují dostupné informace ke zkoumaným objektům. V případě této práce se jedná především o ortogonální

---

⁸ HANZAL, Josef. *Liběchov osvícenský a romantický*. SSH 14, 1979, s. 187-196.

⁹ JOUZOVI, Miroslava a Ladislav. *Veithové: Od tkalcovského stavu ke šlechtickému titulu*. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2008. ISBN 978-80-903899-2-2.

¹⁰ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016. ISBN 978-80-254-9557-5.

fotomapy a katastrální mapy, které zachycují urbanistickou situaci objektu. Dále to jsou různé digitalizované dokumenty v památkovém katalogu na stránkách Národního památkového ústavu.

V kapitole *Pohled na turismus v 19. století a dnes* jsem chtěla upozornit na příznivé i nepříznivé dopady turismu na památky a jak tato volnočasová záliba vznikla. Turismus je v dnešní době nezanedbatelným ukazatelem společnosti. Liběchov a okolí, především celé Kokořínsko, jsou v současné době hojně navštěvované lokality. Bohužel ne vždy je turistický ruch podporován a rozvíjen.

V poslední kapitole s názvem *Nástin možností památkové obnovy* jsem vytvořila sumarizovaný návrh možné památkové obnovy některých objektů. Jedná se o velice obsáhlé téma, které by si zasloužilo pozornost v budoucích samostatných pracích.

V příloze nalezneme kromě zmiňovaných fotografií i doprovodnou dokumentaci dokreslující dané téma v podobě císařských otisků map nebo dobových pohlednic.

1. HISTORIE VŠEDNÍCH I NEVŠEDNÍCH DNÍ

Město Liběchov se nahází v okrese Mělník ve Středočeském kraji. Městečko leží nad pravým břehem Labe, při ústí říčky Liběchovky, pramenící u Nového Berštejna u Dubé. Rozkládá se na hranici úrodné Polabské nížiny a pískovcové tabule Kokořínské oblasti. Podle archeologických nálezů kolem kostela sv. Ducha lze usuzovat již o staroslovanském osídlení. Nalezené artefakty v podobě keramiky ukazují na první fázi kolonizace, která započala v průběhu 11. a 12. století. Avšak první písemné prameny jsou mladšího data. Původ jména vsi Liběchov není dodnes zcela objasněn. První doložené zmínky o Liběchovu pochází z roku 1316 ze zápisu desk zemských, kdy zde měli sídlit Domin, Lipolt, Vojslav, Juřata a Václav z Liběchova. Informace o tomto období je však velice chaotické až skoro nepřehledné. Přesnější a věrohodnější informace získáváme v polovině 14. století, kdy se objevují jména Nechval a Zdislav z Liběchova. Za jejich vlády se stal kostel sv. Havla centrem farnosti mělnického děkanátu. Pozdější majitel Marek z Liběchova prodal majetek v roce 1403 Janu Prudotovi z Veitmile.¹¹

V roce 1410 patřil Liběchov Škopkům z Dubé.¹² Toto tvrzení však vyvrací Jan Kilián ve své knize *Dějiny Liběchova* a opírá své tvrzení o rukopisy Jana Langhanse, kdy se Škopkové objevují v Liběchově až v roce 1414.¹³ V průběhu husitských válek se fara v Liběchově stala kališnická, stejně jako nedaleké město Mělník.¹⁴ Od roku 1513 začali na Liběchově vládnout Beřkovští ze Šebířova. Avšak pouze do doby pobělohorské, jelikož se tento rod velice aktivně účastnil v protihabsburském odboji a byl odsouzen k životu v exilu.

V roce 1541 se Liběchov dostal koupí do vlastnictví Kašpara Belvice z Nostvic. Rytíř z Nostvic zvolil liběchovskou gotickou tvrz jako své sídlo a přebudoval ji na renesanční rezidenci. Od 17. století se začíná dominantně česká ves stávat vsí s převážně německým obyvatelstvem.¹⁵

Během třicetileté války procházela Liběchovem řada vojsk. Hned po bitvě na Bílé Hoře dorazily do mělnického regionu císařské oddíly. Liběchov měl jako město na rozdíl od jiných měst štěstí a nebylo tolik přetěžováno. Přesto zde nocovalo několik sborů císařských vojáků. Z polského sboru, který zde nocoval v roce 1636 nemělo místní

---

¹¹ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 22.

¹² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha: Libri, 2002, s. 421. ISBN 80-85983-15-X.

¹³ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 23.

¹⁴ BERNAU, Friedrich. *Der politische Bezirk Dauba*, s. 445.

¹⁵ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 44.

Tomuto tvrzení se nepřiklání Karel Kuča (*Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*). Naopak tvrdí, že Němci dominovali až v 19. století.

obyvatelstvo velkou radost. Lidé se jich báli více než samotného nepřítele, jelikož polští vojáci neměli v jejich očích dobrou pověst, patřili k těm nejobávanějším vojákům. Můžeme zmínit Sasy, kteří se dostali do Liběchova při obsazení Mělníka. Stalo se tak 11. listopadu 1631, kdy se Mělník vzdal Sasům bez boje. Na jaře roku 1639 se objevila na pomezí Čech Banérova švédská armáda, která postupovala ku Praze a během svého tažení se dostali Švédové i do Liběchova.¹⁶ Švédské nájezdy se velice často opakovaly, Liběchov i okolní města jejich přítomností trpěla. Vojáci drancovali, kde se dalo, poškozovali majetky obyvatel, brali potravinové zásoby, které snědli a vše co jim přišlo pod ruku odvezli. Liběchov se také podílel na rekrutování a vstrojování císařského vojska. Lidé začali poukazovat na nemožnost platit kontribuce a řada z nich musela opustit své grunty a zanechat živnosti.¹⁷ Během třicetileté války zaznamenalo veliký úpadek vinařství zásluhou špatných klimatických let, ale samozřejmě zásluhou vojáků, kteří dělali škody ve vinicích i na samotném víně. Vojáci však nebyli jediná pohroma Liběchova.¹⁸

V roce 1680 vypukl mor, který se z Uher přes Rakousy dostal i do Čech. Mor neboli také černá smrt kdysi symbolem hromadných umírání vylidňoval celá města a vesnice. Nemoc byla vysoce infekční a zpočátku se přenášela většinou blechou z hlodavce. Infekce, která postihne lymfatické mízní cesty, které začnou následkem infekce hnisat, se nazývá dýmějový mor. Infekce se dostane do krevního oběhu, postižený dostane otravu krve a v posledním stádiu se objeví černé skvrny, odtud název černá smrt. Údaje o nemoci získáváme z farních matrik, kde mohou být záznamy zavádějící, jelikož tehdejší lékaři označovali za příčinu smrti mor i když tomu tak nebylo (např. syfilis). Ti, kteří přežili však žili v bídě, hladu a neustálém strachu, že se mor vrátí.¹⁹ Dnes je tato tehdy smrtelná nemoc již ojedinělá a léčitelná. V pramenech můžeme pozorovat výskyt moru po celá staletí, největší morové rány probíhaly ve čtrnáctém století, následné menší epidemie již nezasáhly Evropu v takovém rozsahu. V roce 1680 zasáhl České země tzv. vídeňský mor, který si vyžádal přibližně 100 000 obětí. Lidé nevěděli, jakým způsobem s nemocí bojovat, žili v hygienicky nevyhovujícím prostředí a lékařská péče byla na nízké úrovni. Navíc ti lidé, u kterých propukla nemoc se nadrželi v izolaci a roznášeli nemoc dál. Prevencí proti chorobě mělo být vykuřování domů, zdrženlivost v jídle, sexuálním životě, v hněvu a smutku, preventivní

¹⁶ LÍVA, Václav (ed.). *Regesta fondy Militare. Prameny k dějinám třicetileté války IV*. Praha, 1953, s. 277.

¹⁷ KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648*. České Budějovice: Veduta, 2008, s. 164. ISBN 978-80-86829-35-7.

¹⁸ Kromě moru zmítalo Českými zeměmi také nevolnické povstání v roce 1680. Pramenům k situaci v jednotlivých okresech se věnuje ČÁNOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba Ministerstva hospodářství, 1986.

¹⁹ WONDŘÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích. O moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999, s. 10. ISBN 80-7254-073-4.

pouštění žilou.²⁰ Morovým patronem se stal sv. Roch a na ochranu se ve městech začaly stavět morové sloupy (sloužily také jako projev díky za překonání moru), nebo se razily morové tolary. S vynálezem knihtisku přichází možnost rozšířit vzdělanost a lékařské znalosti o moru mezi lid.

Práce obsahující téměř přesné údaje o farnostech v Čechách uvádí i zajímavé poznatky, jako např. že vídeňským morem byla postižena především chudina. Což bylo způsobeno špatnými životními podmínkami, tito lidé trpěli podvýživou a jejich hygienické návyky byly téměř nulové. Císařský dvůr utekl před morem do Prahy a následně do Brandýsa nad Labem.²¹ Nutno podotknout, že řada menších morových epidemií probíhala na mělnicku např. již během třicetileté války. Mor přišel se saskými vojsky a následná hygiena v táborech zapříčinila nárůst nakažených. O tom, že by se tato epidemie dostala do Liběchova nejsou žádné zmínky. V Liběchově roku 1680 byla mortalita zpočátku nízká, epidemie v plné síle propukla až v září téhož roku. Důkaz, že si epidemie vybírala své oběti mezi dětmi i dospělými, a že příliš nehleděla na sociální rozdíly obyvatel, nalezneme ve farní matrice Liběchova.²² Na podzim zmíněného roku tak Liběchov přišel téměř o čtvrtinu všech obyvatel. Intenzita nemoci začala slábnout a v listopadu byla zaznamenána poslední oběť. Pravděpodobně zimní klimatické podmínky mor zahubily.²³

V roce 1698 se stala majitelkou Liběchova Antonie Marie Josefa Scheidlerová, která se v roce 1709 provdala za Jana Jáchyma Pachtu z Rájova. Liběchovský dědic Hubert Karel Pachta se narodil v roce 1728. Za vlády Pachtů z Rájova můžeme hovořit o celkově nebývalém stavebním rozkvětu Liběchova. Ves se rozšířila o pozoruhodné památky s urbanistickou hodnotou. V roce 1725 byl na vysoké terase vybudován kostel sv. Havla hrabětem Janem Joachimem Pachtou.²⁴ Jednalo se zřejmě o jednoduchou stavbu, která byla

---

²⁰ WONDRAK, Eduard. *Historie moru v českých zemích. O moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999, s. 21.

²¹ ČÁNOVÁ, Eliška. Mor v Čechách v roce 1680. In *sborník archivních prací*, č. 2, 1981, s. 265-339.

SCHULZ, Václav. *Příspěvky k dějinám moru v zemích Českých z let 1531-1746*. Praha, 1901.

Řada prací se zaměřuje na černou smrt ve středověku, jednou z nich je CANTOR, Norman Frank. *Po stopách moru*. Praha: BB art, 2005. ISBN 80-7341-416-3. Studie zabývající se detailním pohledem na mor v Anglii. **Norman Cantor** (*19. 11. 1929, †18. 9. 2004) byl kanadsko-americký historik, který se specializoval na středověkou historii.

MEISS, Millard. *Painting in Florence and Siena After the Black Death*, Princeton: Princeton University Press. 1964. O ničivém dopadu černé smrti není pochyb, dopadem na umění a literaturu se zabývá ve svém díle **Millard Meiss**, americký historik umění (*25. 3. 1904, †12. 6. 1975).

²² SOA Praha, ŘKFÚ Liběchov, Matriky, Matrika 1, Narození, oddání, zemřelí 1656-1680.

²³ SOA Praha, Velkostatek Liběchov – Chcebuz, oddělený statek Štětí 19 – Pozemková kniha obcí Liběchov a Želízy 1635-1803.

²⁴ KUBIŠTA, Antonín. *Liběchov a jeho okolí*. Praha 1906, s. 9.; ČONDL, Adolf. *Liběchov a okolí*. Liběchov 1930, s. 12.; BERNAU, Friedrich. *Der politische Bezirk Dauba*, Dauba (Dubá) 1888, s. 442. Tito dva autoři zmiňují rok 1725, ale je pravděpodobné, že Čondl čerpal informace z Kubišty. Mezi badateli není shoda o datu stavby.

v letech 1738-1741 přestavěna do dnešní barokní podoby. Značnou proměnou prošel renesanční zámek, který získal barokní vzhled. Zámecká věž dostala charakteristickou cibulovitou báň. Na zahradní straně byl korpus staré zámecké budovy doplněn o nový reprezentativní trakt pod vedením architekta Františka Maxmiliána Kaňky.²⁵ Jan Jáchym Pachta pozval i další řadu umělců, aby jeho zdejší sídlo patřičně vyzdobili. Mezi nimi byl malíř Václav Vavřinec Reiner, nebo sochař Matyáš Bernard Braun. Bohužel Reinerovy malby se téměř nedochovaly a Braunovy sochy byly značně zdevastovány. V klenuté příjímací hale byly stěny členěny sloupy evokující řecký chrám a v horním otvoru iluzivní architektury vyobrazil Václav Vavřinec Reiner Merkura se třemi Gráciemi. Postavy připomínají „svalnaté gigantické formy“. Freska nesla letopočet 1732. Podle historika umění Pavla Preisse připomíná tento způsob malby výzdobu ve florentském paláci Pitti, jejímž autorem je Sebastiano Ricci.²⁶ Ve společenském sále v prvním patře se nacházely Reinerovy malby s dalším antickým tématem nesoucí název Svatba Amora a Psýché. Tato malba byla označena letopočtem 1733.²⁷ Do zahrady bylo umístěno několik soch s mytologickým tématem z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Braun měl mnoho významných zakázek, na kterých pracoval osobně a na celé řadě méně významných zakázek pracovala jeho dílna zručných kameníků, kteří vytvářeli především sochařskou zahradní výzdobu v Liběchově nebo v Hořovicích a Citolibeč. Právě kolem roku 1730 odevzdal Braun vedení dílny umělcům sobě blízkým, kteří následně pod jeho jménem prováděli samostatně zakázky této dílny. Sochaři ovládali zásady Matyášova slohu, ale neměli mistrovi schopnosti vtisknout sochám emoční výraz a se složitými prokomponovanými sochami druhého a třetího desetiletí osmnáctého století se

---

POCHE, Emanuel (red.). *Umělecké památky Čech 2 (K-O)*. Praha, 1978, s. 235. Poche udává roky 1738-1741, což přebírá i následně KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha: Libri, 2002.

O významných šlechtických rodech viz HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1999. ISBN 80-85770-79-2.

²⁵ ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha, 1984, s. 265. ISBN 25-089-84.

²⁶ **Sebastiano Ricci** (*1659, †1734) byl italský malíř benátské barokní školy. Je autorem několika velkolepých freskových maleb.

²⁷ PREISS, Pavel. *Václav Vavřinec Reiner*. Praha: Odeon, 1971, s. 56.

Zřejmě současně s liběchovskými freskami vytváří Reiner další objednávku hraběte Pachty. Jednalo se o oltární protějšky do kostela v Citolibeč.

Václav Vavřinec Reiner (*8. 8. 1689, †9. 10. 1743), malíř vrcholného baroka v Českých zemích. Vytváří především olejové malby a fresky. V Černínském paláci spolupracoval se stavitelem Františkem Maxmiliánem Kaňkou na dostavbě Černínského paláce. V roce 1718 provedl Reiner nad monumentálním schodištěm freskovou malbu s názvem Pád Titánů/ gigantů neboli „Gigantomachie“

FRÍČ, Celestýn Liposlav – PEŘINA, František Jaroslav. *Slavní (Pantheon): Sbirka podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých*, díl 2, Praha: F. Bartel, 1882, s. 205.

JIRŮK, F. X. Reiner a jeho nejstarší malby. In *Umění: Sborník pro českou výtvarnou práci 4*, č. 1, Praha: Jan Štenc, 1921, s. 362-368.

nedají srovnávat.²⁸ Co se týče liběchovského zámeckého zahradního průčelí, tak je jeho architektonická plastika poměrně skromná. Na střeše bočních rizalitů zámeckého průčelí nalezneme sochy Merkura a Apolona, které vznikly přibližně ve stejných letech jako Reinerovy malby. Socha Merkura byla transformací sochy Gallasova paláce. Na balkoně se jedná o dvojici puttů na každém konci zábradlí. Dnes se nachází na balkoně pouze jedna dvojice puttů, ostatní sochy chybí. Řada zahradních plastik získala v 19. století novou hlavu, přesto lze na první pohled poznat, že se jedná o Braunovu tvorbu. Sochy představují Jupitera, Herakla, Ganyméda a dvě neporušené plastiky Persea a Diany. Perseus byl transformací sochy Merkura ve Vrtbovské zahradě. V levé ruce drží hlavu Medusy a v pravé drží meč. Dvojitá transformace plastik poukazuje na vytíženost Braunovy dílny a její snahu splnit všechny objednávky.²⁹

Za vlády Pachtů se z liběchovského zámku stal spíše mohutný komplex zemědělského zázemí velkostatku koníren, sýpek, špýcharu i bažantnice. Což ovšem neznamená, že zámek neměl uměleckou hodnotu, ba naopak. Veliký urbanistický rozmach vystřídala skutečná demografická katastrofa v hladových letech 1771-1772. Nastala neúroda obilí, v létě 15. června 1773 se totiž prohnalo celým krajem krupobití, které způsobilo škody i na ovoci, nejvíce však na polích. Z polí zbyla jen strniště s potlučenými klasy, na cesty popadaly stromy a řada domů měla vymlácená okna. Následkem toho vypukl hladomor, který měl nedozírné následky a byl mnohem horší než všechny předešlé morové rány. Liběchov ztratil téměř čtvrtinu obyvatelstva.³⁰

Nejvíce pozornosti se Liběchovu dostává v 19. století, kdy na zámku žil rod Veithů. Veithové pocházeli ze šumavských Volar. Byla to rodina bohatých měšťanů, kteří ještě více zbohatli na vojenských dodávkách. V roce 1801 koupil Veith od Pachtů Liběchovské panství. Jakub Veith na své panství přiváděl neustále nové řemeslníky a v roce 1832 postavil první český cukrovar na řepný cukr. Zemřel o rok později a svými poddanými byl velmi oplakáván.³¹ Jeho syn Antonín Veith byl spíše intelektuálem než podnikatelem. Ale právě

---

²⁸ POCHE, Emanuel. *Matyáš Bernard Braun. Výbor z reprodukcí skulptur*. Praha: Melantrich, 1937, s. 12.

Matyáš Bernard Braun (*24. 2. 1684, †16. 2. 1738) byl rakouský sochař a řezbář působící v Českých zemích. Historik umění Vratislav Ryšavý se v jedné své studii zabývá spoluprací M. B. Brauna s architektem Fr. M. Kaňkou a snaží se vystihnout vztah mezi těmito umělci. Umělci spolupracovali také při přestavbě a výzdobě liběchovského zámku.

Matyáš Bernard Braun 1684-1738: Sborník z vědecké konference Národní galerie v Praze 26. a 27. listopadu 1984. Studie a materiály. Praha: Národní galerie, 1988.

²⁹ POCHE, Emanuel. *Matyáš Bernard Braun. Sochař českého baroka a jeho dílna*. Praha: Odeon, 1986, s. 236.

³⁰ KILIÁN, Jan (ed). *Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka*. Mělník, 2005, s. 81. ISBN 80-239-6222-1.

³¹ Věstník Ústřední Matice Školské, ročník 42, 1933, číslo 1, s. 15.

díky tomu se stal Liběchov důležitým kulturním centrem. Jeho tajemníkem byl František Emanuel Velc a spolupracovníkem Filip Čermák. Knihovníkem se stal František Matouš Klácel.³² Antonín se stal členem Matice české a v roce 1838 založil českou školu ve Vehlovicích.³³ Za jeho působení zde pobývala a pracovala celá řada tehdejších umělců. Z umělců např. Josef Navrátil, František Tkadlík, Antonín Machek, Antonín Lhota, František Xaver Linn či Josef Max. Ale i filozof Bernard Bolzano, jazykovědec Pavel Josef Šafařík, politik František Ladislav Rieger, historik František Palacký, spisovatel Josef Václav Frič, nebo Vojtěch Náprstek. Po smrti Antonína se stal dědicem synovec Antonín Ladislav. Pravděpodobně se jednalo o nejvhodnějšího adepta, jelikož jeho dva starší bratry nepovažoval Antonín za vhodné. Antonínovi Veitovi přišlo zřejmě sympatické, že Ladislav měl stejnou zálibu v umění jako on. Později Ladislav Veith zasedal na zemském sněmu. V roce 1869 získal od papeže dědičný titul římského hraběte. Byl členem muzejní společnosti a považoval se za Čecha. Během svého působení na panství se snažil sblížovat liběchovské Čechy

---

Řada publikací se věnuje šlechtickému podnikání – ŠTAIF, J. (ed.). *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*. Praha, 2007, s.402–409. ISBN 978-80-7363-153-6.

Užitečný přehled o nejnovějších výsledcích zkoumání pro české země viz TÖNSMEYER, T. *Der böhmische Adel zwischen Revolution und Reform 1848–1918/21. Ein Forschungsbericht. Geschichte und Gesellschaft* 32, 2006, s. 364–384.

Ucelený přehled k podnikání české šlechty nalezneme v BRŇOVJÁK, Jiří – ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.). *Šlechtic podnikatelem-podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18-19. století*. Výstup z mezinárodní konference. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.

Publikace zaměřená na rod Veithů viz JOUZA, Ladislav a JOUZOVÁ, Miroslava. *Veithové: od tkalcovského stavu ke šlechtickému titulu*. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2008.

³² **František Emanuel Velc** byl český vlastenec a vychovatel šlechtických dětí. KŘIVSKÝ, Pavel. *Antonín Veith (1793-1853) a František Emanuel Velc (1816-1890): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1971. Edice inventářů.

Filip Čermák Tuchoměřický působil jako kněz a především jako významný mecenáš umění. Finančními prostředky podpořil spolek Svatobor, nebo vybudování pomníku Jungmanna v Praze. CHALUPOVÁ, Helena. *Obrozenec kněz Filip Čermák Tuchoměřický a jeho "tiché skutky národuužitečné"*. In *Confluens: vlastivědný sborník Mělnicka*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a Státní okresní archiv Mělník, č. 9, 2015, s. 58-85.

František Matouš Klácel, český spisovatel, novinář a filosof. *František Matouš Klácel – filosof, spisovatel a novinář*. Sborník ze symposia konaného ve dnech 24.-26. září 2008 v České Třebové. 1. vyd. Česká Třebová: Městské muzeum, 2008.

František Tkadlík, český malíř, grafik a pedagog. V roce 1836 se stal prvním českým ředitelem Akademie výtvarných umění v Praze.

Antonín Machek, malíř období klasicismu a biedermeieru zaměřující se především na portréty.

Antonín Lhota, jeho učitelem byl František Tkadlík. Hlavními náměty je především historie. Byl také pedagogem a vychoval řadu umělců jako např. Mikoláše Alše, Josefa Václava Myslbeka a mnohé další.

František Xaver Linn, sochař a první učitel Václava Levého na zámku v Liběchově.

Josef Max, sochař, který je autorem několika soch na Karlově mostě.

Pavel Josef Šafařík, slovenský, ale česky píšící spisovatel, slavista a etnograf.

František Ladislav Rieger, významný český politik v revolučních letech 1848. Založil Národní stranu, tzv. staročechy a podporoval pasivní rezistenci.

František Palacký, český historik a spisovatel, který je považován za zakladatele moderního dějepiscetví.

Josef Václav Frič, český spisovatel, novinář v časopisech Lumír a Květy, představitel romantismu.

Vojtěch Náprstek, významný český vlastenec, národopisec a horlivý sběratel a mecenáš umění. SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: Vlastenec, sběratel, mecenáš*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-173-9.

³³ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 104-105.

a Němce. V roce 1868 zavedl Střelecké slavnosti a rok poté se konala slavnost, kde se měli Češi a Němci sblížit. Kromě společenské aktivity se zaměřil i na zemědělský rozmach. Liběchov obchodoval s chmelem, řepkou, a především s vinnou révou.³⁴ Za jeho působení se mírně pozměnil i vzhled zámku (viz. Kapitola o zámku). A z francouzské zahrady se postupně stávala zahrada anglického stylu, v níž se uplatnily menší romantické stavby. V roce 1822 byl v Liběchově zřízen chudobinec díky působení kaplana Franze Schreiberera, který pocházel z Volar jako Veithové. Běžný provoz chudobince podporovala vrchnost i místní obyvatelé z části finančními prostředky a z části potravinami, které se shromažďovaly každý týden. Jednalo se přibližně o šestnáct potřebných z Liběchova a blízkého okolí a mezi ně kaplan rozdělával potraviny. Z dřívějších pachtovských lázní, postavených v roce 1804 v Boží Vodě se stal špitál.³⁵ Přestože se Antonín Ladislav Veith snažil jít ve šlépějích svého strýce a podporovat nadále umění, nebyl schopen panství finančně udržet. Nakonec musel liběchovské panství prodat.

Zajímavostí, kterou nacházíme v liběchovských matrikách je míra mortality. U malých dětí je evidence příčiny úmrtí poměrně strohá. Nejčastěji se jedná o tzv. psotník, kdy se pod tímto názvem skrývá celá řada nemocí. Dospělí umírali na horečky, souchotiny, vodnatelnost, průjmky, močové kameny, plicní onemocnění, nebo neštovice. Evidence u dospělých je o něco podrobnější než evidence dětí. Nadprůměrná mortalita trápila Liběchov v roce 1804 během velké neúrody a v roce 1832, kdy pronikla do Čech epidemie cholery.³⁶

V roce 1872 byl Liběchovský statek prodán knížeti Emanuelovi Collaltovi a následně roku 1878 koupil statek přední saský šlechtic Henig z Arnimu. Dědičkou se stala jeho dcera

---

³⁴ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 107.

³⁵ Tamtéž, s. 117.

Záznamy o financování chudobince vrchností a další rozpis financí zaznamenává Johann Gottfried Sommer ve svém statisticko – topografickém popisu českého království *Das Königreich Böhmen 1833-1849*. Dílo je rozděleno na šestnáct dílů. První díl věnovaný Litoměřickému kraji, kde se nachází údaje o Liběchovu, byl dílem prvním. Dílo Sommera obsahuje jistě nepřesnosti, jelikož českými reáliemi nebyl příliš obeznámen.

³⁶ SOA Praha, ŘKFÚ Liběchov, Matrika 12, Zemřelí 1785-1837.

KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.

FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard. Příspěvek ke studiu přirozené změny obyvatelstva Čech v 16. a v první polovině 17. století. In *Historická demografie* 41, 2017, s. 3-37.

DOKOUPIL, Lumír. *Přirozená změna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-85950-64-2.

PLACHT, O. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.

HORSKÁ, P. - KUČERA, M. a kol. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990.

DOKOUPIL, L.- NESLÁDKOVÁ, L. Úmrtnost kojenců a mladších dětí v českých zemích na sklonku feudalismu. In *Historická demografie* 11, 1987, s. 141–158.

STEINBACHOVÁ, Lucie. Demografický vývoj za hladomoru v letech 1771-1772. In *Historická demografie* 25, 2001, s. 101-129.

GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice, 2008. ISBN 978-80-7394-091-1.

Marie Luisa provdaná za hraběte Teodora z Lippe-Weissenfeld-Biesterfeld, která si Liběchov udržela až do vzniku Československé republiky.³⁷ Ani jeden však na zámku nepobýval a majetek spravovali nájemci. Liběchov zaznamenal na přelomu století značný hospodářský rozvoj. Hlavní zisky přinášelo lesní hospodářství, rybářství a vinařství. Prosperovalo zde několik podniků jako např. mlýn, továrna na výrobu rašplí, vápencový lom nebo pivovar. Jelikož se Liběchov nachází na úrodném území, značné zisky přinášela právě zemědělská produkce, chov hovězího dobytka, pěstování cukrové řepy, která se zpracovávala v dolnobeřkovickém cukrovaru, a dále obilí, chmel a len. Železnice c. k. Severní dráhy, která vedla přes Liběchov zahájila svůj provoz v roce 1874. Přibylo tedy turistů, ale také lidí dojíždějících za prací.³⁸

V intravilánu obce začala vznikat nová výstavba zděných staveb. Vznikla zde řada patrových domů městského typu a letní vily. V centru obce byl v roce 1885 vystavěn patrový měšťanský dům českého Němce, MUDr. Ernsta Fröhlicha. Dnes se v tomto objektu nachází sídlo pošty a obecní byty.

V knize z roku 1906 autor poukazuje na národnostní složení obyvatel Liběchova. Autor demonstruje toto složení slovy „*český kraj má v sobě vražený klín v podobě germanizace*“. Česká menšina tvořila 1/3 obyvatelstva. Autor mluví o Liběchovské menšině jako o hradbě, která jako jediná v Dubském okrese zadržuje postup němectví na pravé břehu Labe.³⁹ Existovali zde dva české spolky. Občanská Beseda založená v roce 1895 a odbor Národní Jednoty severočeské, založený v roce 1896. Dále se zde nacházel peněžní ústav, Občanská záložna pro Liběchov a okolí, založená v roce 1897. Avšak vzniku Sokola se Němcům podařilo zabránit a tělocvičným monopolem byla nadále Turnhalle. Nejen tím demonstrovali místní Němci svůj nacionalismus.⁴⁰ Součástí Turnhalle byl německý hostinec, taková opozice k Občanské besedě. Po smrti faráře Filipa Čermáka byly bohoslužby vedeny v německém jazyce. V tomto období byl zaznamenán prudký rozvoj ve městech a důsledkem rozvoje celé měšťanské společnosti byla výstavba pomníků, která odrážela životní ideu a reprezentaci. Kromě toho odráží pomníky národní identitu. Následné spory o národní

---

³⁷ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 136.

³⁸ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 8. ISBN 978-80-7568-119-5.

³⁹ KUBIŠTA, Antonín. *Liběchov a jeho okolí*. Praha: Pavel Körber, 1906, s. 15.

⁴⁰ V Národních listech z roku 1888 v člancích denní kroniky je Liběchov zařazen mezi ztracená města v severním regionu. Respektive byla ztracena česká pozice, která byla nahrazena německým obyvatelstvem. Viz Národní listy. Odpolední vydání. 7. 6. 1888, č. 157, ročník 28, Praha: Julius Grégr, 1861-1941.

Taktéž v Národních listech z roku 1896 vyšla v denních zprávách zpráva o Liběchově jakož to o městě, které bylo hospodářsky odkázané na český kraj, ale přesto odcizeno Němci kvůli národní lhostejnosti Čechů. Podle článku se snažili Němci českou menšinu v obci ubít. Národní listy. 18. 12. 1896, č. 348, ročník 36, Praha: Julius Grégr, 1861-1941.

tradici, které vznikaly kvůli těmto pomníkům jsou poměrně logické. Respektive téměř každý pomník reprezentuje politický čin nejen ve formě provedení, ale i při odhalování kde vzniká prostor k vyjádření politických postojů při proslovu. Tuto skutečnost vyjádřili autoři Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný ve své knize *Pomníky a zapomínky*: „*Pomníky jsou proto také symbolickými i skutečnými epicentry vlivu, který je určitá komunita, v mnohonárodním prostředí například příslušníci jednoho z etnik, schopna na daném teritoriu prosadit.*“⁴¹ Musíme si přiznat fakt, že pomníky byly a dodnes stále jsou ohniskem národnostních a politických sporů. V Liběchově byl v roce 1884 zbudován pomník císaře Josefa II. před obecním úřadem a později byla odhalena pamětní deska básníka Friedricha Schillera.⁴² Popis císařovi sochy lze provést na základě dobových fotografií a pohlednic. (**obr. 1**) Postava Josefa II. v kontrastu s mírně nakročenou levou nohou je ztvárněna v dobovém oděvu. Přes vestu, na které je šerpa splývá rozepnutý dlouhý kabátec, který si císař odhrnuje pravou rukou a drží ji přiloženou k boku. V levé ruce drží listinu, což symbolizovalo řadu výnosů tohoto panovníka a za opaskem má dlouhý meč, pravděpodobně kord. Má krátké kalhoty pod kolena, punčochy a střevíce. Hlava je prostovlasá s parukou staženou stuhou vzadu.⁴³

Mezi nákladné stavby patří vila postavená v roce 1892 v romantickém švýcarském stylu pro Františka Homolku st. Dnes je dům stále v držení rodiny Homolků.

V roce 1909 byla postavena třípodlažní secesní vila, podle návrhu architekta Antonína Tomička. Majitelem byl Josef Janoušek, spolumajitel firmy v Praze, podnikající s aromatickými látkami. Po první světové válce vznikl v Rumburské ulici rohový patrový měšťanský dům v pozdním secesním stylu. Majitelem byl opět český Němec, obchodník se smíšeným zbožím Josef Dietz. U tohoto domu provozoval benzinovou pumpu.⁴⁴ Dnes se nachází v objektu byty. Všechny budovy stojící v těsné blízkosti u hlavní silnice jsou v katastrofálním stavu. Hlavním tahem totiž projíždí městečkem denně tisíce kamionů a automobilů a na statiku domů je to až přílišná zátěž.

Vznik nového státu Československé republiky v roce 1918 sabotovali někteří liběchovští Němci. Nakonec byla zřízena správní komise, která měla zajišťovat veřejný pořádek, aby nedocházelo k rozkolu mezi Němci a Čechy. Docházelo však k ničení symbolů starého režimu, většinou spontánně ze strany lidu. Je více než pravděpodobné, že by dříve

⁴¹ HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1996, s. 18. ISBN 80-7185-050-0.

⁴² KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 143.

Friedrich Schiller (1759-1805) byl německý spisovatel, básník a dramatik.

⁴³ Předlohou pro tento pomník byly pravděpodobně dobové portréty Josefa II. z druhé poloviny osmnáctého století. Při zkoumání dalších císařových soch, které se zachovaly nebo byly obnoveny, se jedná téměř vždy o totožnou podobu. Jde např. o pomník císaře Josefa II. v Lanškrouně, v Uničově a dalších městech. Z dobových portrétů můžeme zmínit olejomalbu portrétisty Josefa Hickela z roku 1776.

⁴⁴ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 10–11.

či později strhla tyto symboly nová vláda. Odstraňování habsburských symbolů neprobíhalo pouze v Praze, kde padl na Staroměstském náměstí mariánský sloup, který byl vztyčen již v roce 1650⁴⁵ a vedl se spor o sochách na Karlově mostě. V Liběchově vzala za své socha Josefa II. Tento pomník, respektive pouze sochu, strhli českoslovenští vojáci.⁴⁶ Posléze náměstí ozdobil pomník padlým v první světové válce. Později se pomník rozšířil o pamětní desku k obětem komunismu. Socha císaře Josefa II. byla převezena do lapidária Národního muzea. Ke všemu byly navíc zrušeny všechny šlechtické tituly. Pomníky odkryly řadu citlivých míst historie a špatných mezinárodních vztahů. Na tuto vzniklou mezinárodní situaci zareagovala majitelka zámku, hraběnka z rodu Lippe a rozhodla se v roce 1920 k prodeji panství. Odprodej zámku napadali místní Němci a záležitost se dostala až k mezinárodnímu soudu v Haagu, ten však rozhodl ve prospěch kupců Františka Homolky a Eduarda Boška.⁴⁷ Češi v této době měli částečnou populační převahu, ale politicky byli roztrženi. Oproti tomu se Němci sjednotili pod stranou Sudetendeutsche Partei (SdP), která v roce 1935 vyhrála volby do poslanecké sněmovny a senátu.⁴⁸

Situace s Němci byla čím dál tím více napjatá. Oblast Liběchova byla hraničním územím, vedla tudy demarkační čára, určující hranici Sudet. Liběchovští Němci očekávali, že se Liběchov stane součástí samostatné provincie Deutschböhmen, která měla být vyhlášena na severu Čech. Československá vláda však na tuto situaci reagovala vojenským obsazením tohoto území.⁴⁹ I přes neustálé rozbroje mezi Čechy a Němci zde existovala řada prosperujících podniků jako byl Homolkův pivovar, zámecká vinárna se sklepy, Papouškův mlýn, tři řeznictví a koloniál.

---

⁴⁵ Jednalo se o čtrnáctimetrový pískovcový sloup ozdobený několika sochami andělů a na vrcholu mariánskou sochou k oslavě Panny Marie Immaculaty. Po vleklých sporech město Praha rozhodlo, že dojde k obnovení sloupu. Sloup byl usazen na místo na Staroměstském náměstí v loňském roce (léto 2020). Sloup není prozatím kompletní, chybí sochy andělů. Sochař Petr Váňa plánuje v horizontu několika let bojující sochy andělů doplnit také na podstavce.

VLNAS, Vít. Mariánský sloup a jeho náměstí (poznámky o smyslu a místě). In *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 219–226.

TEIGE, Josef – HERAIN, Jan. *Staroměstský rynek v Praze*. Díl I. Praha: Společnost přátel starožitností českých, 1908.

KALINA, Pavel. Memorandum k obnovení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze. In *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 261–264.

K ničení starých symbolů viz ŠORM, Antonín. *Ve jménu demokracie*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1922. Jedná se o články popisující ničení rakousko-uherských symbolů v letech 1918–1922.

NEJEDLÝ, Vratislav. Sloupy zbořené a znovu postavené. Ikonoklasmus jako pomyslný, ale věčný soupeř památkové péče. In *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 227–235.

⁴⁶ Například v Praze byla odstraněna pouze „nepohodlná“ socha Františka I. z podstavce. V roce 1895 v Bukurešti byli sejmuti z pomníku tisíciletého příchodu Maďarů uherští králové.

⁴⁷ ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha, 1984, s. 266.

⁴⁸ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 155.

⁴⁹ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 20.

V roce 1919 zasáhla Liběchov nejhorší epidemie v dějinách 20. století, „španělská chřipka“. Co bylo na této epidemii nejzákeřnější? Chřipka si nevybírala mezi starými a nemocnými nebo s oslabenou imunitou, jak tomu bylo po většinou u dosavadních nemocí a epidemií. Oběťmi se stali dospělí (často v nízkém věku) a děti. Na doporučení lékaře byly uzavřeny školy.⁵⁰ Lidé neumírali pouze na chřipku, mezi časté smrtelné nemoci se řadila angína, neštovice a tuberkulóza, která se léčila od roku 1925 v zotavovně v Boží Vodě.

Veliká slavnost probíhala 28. září 1932 při položení základního kamene nové budovy školy, a navíc probíhala oslava 40. výročí založení české školy v Liběchově Ústřední Maticí Školskou. Slavnost byla pořádána odborem Národní jednoty severočeské za spoluúčasti všech místních spolků.⁵¹

Liběchov začal pravděpodobně již od roku 1932 usilovat o povýšení ze vsi na městys. Této události byl přičítán veliký význam, protože by se jednalo o první dominantně české město v severním tzv. německém prostoru. K žádosti byl připojen výčet liběchovské infrastruktury (kolik se zde nacházelo obchodů, živností, škol, sociálních zařízení apod.). Také se odtud dovídáme, že v Liběchově působili dokonce tři lékaři. Což bylo na status vsi více než by mělo být. Přestože chvíli vypadalo, že Liběchov neuspěje, 26. dubna 1935 se dočkal a ves byla povýšena rovnou na město.⁵² Později se však objevilo tvrzení, že usnesení vlády nevešlo nikdy v platnost, což znamená že oficiálně Liběchov městem není.⁵³ Oficiálně se tedy Liběchov stal městem 23. ledna 2007.

Za první republiky vznikla řada významných staveb. Jejimi reprezentanty se bezesporu staly vily Jaromíra Rašína a Ing. Jaroslava Moučky, vystavěné ve stylu art deco. Mezi další stavby patří sokolovna z roku 1936 a škola z roku 1934 s funkcionalistickými prvky. Jedná se o účelovou budovu jednoduchých geometricky čistých tvarů na volném půdorysu. Jednobarevnou fasádu nedoplňují žádné dekorativní prvky. V přízemí jsou umístěna pásová okna. Na budově je částečně využita technika plochých střech.

V červnu v roce 1938 proběhly v Liběchově obecní volby. Situace byla poměrně vypjatá. Řada liběchovských Němců propadla hitlerovské a henleinovské propagandě a následné mnichovské události vítala. Ačkoliv se starostou stal Ing. František Homolka, Němci byli jednotní pod vlajkou SdP. Češi využili vítězství ve volbách a v následujícím

---

⁵⁰ SALFELLNER, Harald. *Španělská chřipka. Příběh pandemie z roku 1918*. Praha: Vitalis, 2018. ISBN 978-80-7253-422-7.

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila – SVOBODNÝ, Petr. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

⁵¹ Věstník Ústřední Matice Školské, ročník 42, 1933, č. 1, s. 14.

⁵² KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 157.

⁵³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha: Libri, 2002, s. 421.

období se k Němcům nechovali zrovna přívětivě. Obchodníky bojkotovali, několik dospělých dokonce zbili. A přestože liběchovští Němci nechtěli, museli se zúčastnit budování československého opevnění, tzv. Liběchovské příčky.⁵⁴ Rozhodnutí pro výstavbu obranné opevněné linie padlo po obsazení Rakouska Německem, které proběhlo 12. března 1938. Výstavba protipěchotních a protitankových překážek a tzv. řopíků (betonové objekty) začala v červnu 1938. Řopíků, neboli lehkého opevnění mělo být celkem 558 a objektů těžkého opevnění 37. Linie však nebyla zcela dokončena, bylo postaveno přibližně 75% plánované příčky.

23. září 1938 Československo mobilizovalo a následně 29. září byla dojednána tzv. Mnichovská dohoda. 7. října české úřady zveřejnily, že Liběchov se stane neutrálním územím. Přesto o tři dny později vjely do Liběchova jednotky říšskoněmecké armády. Zdejší domy byly vyzdobeny květinami a byly vyvěšeny vlajky s hákovými kříži. Liběchovští Němci byli nadšení a české nápisy zcela vymizely. V Malém Liběchově vznikla celnice a na říšské hranici držely stráž oddíly SS. Na věži kostela sv. Ducha zaválal prapor s hákovým křížem.⁵⁵ Řada Čechů přes veškerá úskalí zůstala, ale musela se smířit s tvrdou diskriminací i vyloučením z veřejného života. Někteří se stáhli do vnitrozemí, např. do Prahy (viz starosta Homolka), jiní odešli do zahraničí. Po odešlých sice vznikl nový prostor, ale ten se začal brzy zaplňovat novousedlíky. Přes veškeré útrapy, které řada Čechů musela snášet během tohoto období, byla řada z nich později obviněna z kolaborace.

V březnu 1939 se zastupitelé shodli na přejmenování místních názvů. Náměstí se stalo náměstím Adolfa Hitlera, cesta na Prahu ulicí Hermanna Göringa, cesta na Dubou ulicí Konráda Henleina, cesta na Štětí ulicí Horsta Wessela.⁵⁶ Zámek se stal říšským majetkem a byl využíván Hitlerjugend a německými vojáky, kteří využili zámek jako lazaret. Což se samozřejmě podepsalo na několika freskách v zámeckém vnitřním prostoru. Např. v prvním poschodí zámku byla Navrátilova výmalba přetřena žlutou barvou.⁵⁷ Nově postavená, nedávno otevřená škola začala sloužit jako ubytovna pro německé vojáky, ke konci války byla využívána jako polepšovna pro mládež členů Hitlerjugend, Župní domov mládeže. Na Hitlerův rozkaz překročil v Liběchově Wehrmacht české hranice 15. března 1939 v šest hodin ráno. Sám Hitler měl dokonce Liběchovem na své cestě do Prahy projet, ale v uzavřeném voze. V červnu navštívil Liběchov při slavnostním otevření ženského tábora

---

⁵⁴ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 170.

BENEŠ, Jaroslav. *"Liběchovská příčka": československé opevnění z roku 1938 v úseku Mělník-Dubá-Mimoň-Jitrava*. 2. dopl. vyd. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2002. ISBN 80-860-1118-6.

⁵⁵ SOKA Mělník, Archiv obce Liběchov, Kronika německé obecné školy 1925-1945.

⁵⁶ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s.175.

⁵⁷ ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*. Praha, 1984, s. 266.

v Boží Vodě říšský místodržící Konrád Henlein. Liběchov opustila většina českých obyvatel. Liběchovští Židé byli deportováni do koncentračních táborů. Většina rodin byla poslána do plynových komor. Češi, kteří zůstali museli čelit tvrdé diskriminaci ze strany Němců.⁵⁸ Podle záznamů z kronik šel běžný život obce další roky nerušeně dál a nedělo se nic mimořádného. Slavila se pouze různá nacistická výročí (Hitlerovy narozeniny, převzetí moci a jiné jeho úspěchy včetně těch vojenských). Na podzim roku 1939 byly zavedeny přiděly potravin a práce v zemědělství se během války zúčastnili všichni obyvatelé, včetně dětí.⁵⁹

Liběchov osvobodili pravděpodobně vojáci Rudé armády 9. května 1945. Následně obcí prošli i polští vojáci a byli krátce ubytováni na zámku, v sanatoriu v Boží Vodě, škole a Rašínově vile. Pro dodržování pořádku byla sestavena Revoluční garda. Opuštěné domy po Němcích se dostávaly nikoliv do osobního vlastnictví, nýbrž do tzv. národní správy. Z německé Turnhalle se stal Dům služeb.⁶⁰ První odsun Němců se uskutečnil 18. července 1945, odsunu se vyhnuli Němci ve smíšených manželstvích a antifašisté. Mezi odsunuté patřilo velké množství rodin i rodina, která patřila v Liběchově mezi nejzámožnější, Vogelovi. V archivu se nachází seznamy movitostí, které zde zůstaly po Němcích. V případě domu Richarda Vogela se jednalo o nadstandartní vybavení: nábytek, lustry, sochy, knihovna, obrazy, starožitnosti apod. Němci mohli odejít pouze s příručním zavazadlem, mnohdy však ani s tím ne. Odejít museli bez peněz, bez vkladních knížek, nebo klenotů.⁶¹

Ačkoliv to vypadalo, že žáci se vrátí nerušeně do škol, bohužel se tak nestalo. Vyučování bývalo velice často přerušováno. Jednou kvůli nedostatku uhlí, podruhé kvůli epidemiím nemocí. Děti byly po válce v poměrně špatném zdravotním stavu. K tomu se začaly vyskytovat čteněji případy tuberkulózy.⁶² Proti tuberkulóze byly děti očkovány v roce 1949. Posléze se však začíná objevovat záškrt, slintavka, epidemie chřipky nebo žloutenka.⁶³

Během komunistického režimu byla zneuctěna panská hrobka v kostele sv. Ducha a Božího hrobu. 14. prosince 1973 byly z hrobky odstraněny pohřby dvaceti šesti příslušníků rodu pana Jakuba Veitha a Karla Hyacinta svobodného pána Villani de Castello Pilonico a tyto zneuctěné ostatky byly hromadně pohřbeny do neoznačených hrobů bývalých

---

⁵⁸ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 32.

⁵⁹ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 176.

⁶⁰ Tamtéž, s. 179.

⁶¹ SOKA Mělník, MNV Liběchov, kniha 5 – Seznamy movitostí po Němcích.

⁶² Lékařská monografie o dětské tuberkulóze (vznik, průběh, léčba) viz VOJTEK, Vladimír. *Dětská tuberkulóza*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1954.

RÁBOVÁ, Šárka Caitlín. *Kulturní reflexe tuberkulózy v českých zemích 1800-1945*. Praha, 2018. ISBN 978-80-200-2774-0.

RÁBOVÁ, Šárka Caitlín. Dětsví stížená tuberkulózou. Každodenní život v sanatoriu na příkladu Hamzovy dětské léčebny v Luži. In *Východočeský sborník historický* 32, 2017, s. 253-272.

⁶³ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 197.

německých rodin. Dalších dvaadvaceticet let nebylo známo, kam byly ostatky uloženy. Domnělé hrobky bylo nutné prozkoumat a následně zrestaurovat. V roce 2015 se místní *Spolek pro záchranu kostelíčka „Liběchov sobě“* rozhodl panské ostatky nalézt a důstojně pohřbít. Pražská pohřební firma ELPIS hrobky odborně otevřela a provedla nutné opravy šachet a náhrobních desek. Náhrobníky patřily na hřbitově k těm nejstarším, ze šedesátých let 19. století. Restaurátorské práce provedl kamenický mistr Aleš Valehrach z Hořic v Podkrkonoší. Pohřby byly detailně zkoumány a dokumentovány specialistou, archeologem a přírodovědcem Dušanem Thurzem. Během výzkumu byly nalezeny kovové destičky z rakví, které tak doložily přítomnost ostatků z panských pohřbů a pohřbené osoby byly identifikovány. Ostatky byly následně adjustovány v hedvábných textiliích a uloženy do nových schrán a umístěny do opravených původních kovových rakví. Hrobkám bylo požeňáno a byl vytvořen památník vytvořený uměleckým kovářem a sklářem Miroslavem Liederhausem podle návrhu kunsthistorika Vítězslava Štajnochra.⁶⁴ **(obr. 2)**

Osobně bych zhodnotila současný stav Liběchova za kritický. Zámek byl zdevastován katastrofálními povodněmi v roce 2002. Většina budov přímo chátrá a nevrhají na celkový vzhled obce příliš dobré světlo. Občas ale vykukne na světlo dobrý počín místních, snažících se o zlepšení situace, jako je např. oprava mlýna.

V neposlední řadě se ještě zmíním o městském znaku. Schválení dnešního znaku bylo poměrně komplikované, přesněji řečeno bylo obtížné podat ke schválení znak, který by vyhovoval heraldickým pravidlům. Jak již bylo řečeno po usnesení vlády byl 21. května 1935 vydán dekret č. 33524-1935, kterým byl Liběchov povýšen na město. Město si následně pořídilo znak, o jehož schválení požádalo ministerstvo vnitra. Jednalo se o čtvrcený štít. V prvním červeném poli se nacházela polovina stříbrného jelena ve skoku doprava. Jelen byl spojován s rodem Veithů, ale také s erbovní figurou vladyků z Liběchova. V druhém stříbrném poli pak byl modrý hrozen se zelenými úponky, jako odkaz na místní vinařskou tradici. Třetí pole bylo zlaté a v něm se nacházely tři červené pšeničné klasy ve vějíři, charakterizující zemědělskou obec. Čtvrté modré pole obsahovalo tři stříbrné vlnité pruhy symbolizující řeku Labe. Celý tento štít byl navíc podložen z vrchu červeným a ze spodu bílým znakovým pláštěm, splývajícím ze zlaté zděné koruny. **(obr. 3)** Znak ovšem nese řadu heraldických chyb a je příliš komplikovaný, proto nebyl heraldickou komisí archivní správy ministerstva vnitra schválen.⁶⁵

⁶⁴ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 39-40.

⁶⁵ ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, s. 224.

Současný znak vypadá heraldicky o dost jednodušeji. Jde o stříbrno-modře vpravo vlnitě polcený štít. Na pravém stříbrném poli tři červené vinné hrozny se stopkou. V levém modrém poli stříbrný korunovaný dvouocasý lev s vyplazeným jazykem v červené zbroji. **(obr. 4)**

2. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI LIBĚCHOVA

V Liběchově žila nebo zde nějaký čas pobývala během 19. a 20. století celá řada význačných osobností, důležitých pro vlastní sebereflexi národa. Řada umělců zde vytvářela svá umělecká díla, která byla vytvořena dozajista se záměrem zdobit Liběchov a okolí na další stovky let. Většinou se to vskutku povedlo, ale nikdo v té době nepředpokládal, že napříč jejich uměleckými skvosty povede hlavní silniční a železniční komunikace. Pokrok byl rozhodně nevyhnutelný, ale bohužel byl tento krok nešťastně realizován.

2.1 VÁCLAV LEVÝ A JEHO ŽIVOT V LIBĚCHOVĚ

České sochařství devatenáctého století vyrůstá částečně z baroka. Mnohé jeho charakteristické rysy popře, jiné jsou mu však základem. Zároveň tak buduje nové pojetí lidské postavy. Ve výtvarném umění vzniká romantismus. Historicky je úzce spjat s revolučním hnutím 1848 a sebeuvědomováním jednotlivých národů, které hledají svou identitu v historii a lidové kultuře a snaží se o návrat k přírodě.

Přechod baroka k výtvarnému umění devatenáctého století začíná již u Ignáce Františka Platzera, nejvýznamnějšího představitele barokní plastiky ve druhé polovině osmnáctého století. Do jeho díla postupně proniká klasicismus. V josefínské době se sochaři přeorientovali spíše na funerální plastiku, která dominovala volným kamenosochařským zakázkám po mnoho let. Česká i německá buržoazie totiž zprvu nedisponovala finančními prostředky na velké objednávky. Řada sochařů pouze obměňovala zažité kompozice a ikonografická schémata klasicistního sochařství.⁶⁶ Řada zakázek byla soustředěná do dílny bratrů Josefa a Emanuela Maxových, značně protěžovaných německou aristokracií orientovanou na Vídeň. Josef Max byl původně řezbářem, toto povolání mu velmi usnadnilo přechod k sádrovým reliéfům. A právě do tohoto prostředí vstupuje sochař Václav Levý, který však z počátku působí v ústraní na panství Antonína Veitha.

Ve třicátých letech 19. století se začínal v sochařství prosazovat romantický historismus, který se vyvinul z podnětu francouzského romantismu a pozdní nazarénské malby. Veliký význam začalo mít vyprávění národních dějin. V německy mluvících zemích byly předlohy k sochám dodávány stále malíři, a tak nastalo hledání sochařské historické formy zpočátku u plastik určených pro neogotickou architekturu. V sousedním Rakousku se neogotická sochařská výzdoba objevila na počátku 19. století v Laxenburgu a kolem roku 1825 na sousoší Leopolda II. a jeho synů od Josefa Daniela Böhma. V Čechách se zpočátku

---

⁶⁶ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*. Praha: SNKLU, 1964, s. 8.

tento přístup k sochařství příliš neuchytil. Nejčastějším sochařským dílem té doby byl klasicistní funerální pomník. Historická tematika ožila až na výstavě Krasoumné jednoty v roce 1839. Zde byly vystaveny hliněné modely Ludmily a Bořivoje od Josefa Maxe. Josef Max se chopil příležitosti i v roce 1843, kdy na výstavu připravil soubor dvanácti modelů znázorňující české panovníky. Této výstavě se zúčastnil Václav Levý se svou dřevěnou soškou poprsí Jana Husa, dnes bohužel nezvěstnou.⁶⁷ Postupně Krasoumná jednota ztrácela zájem českých umělců. K oživení přispěl František hrabě Thun – Hohenstein tím, že otevřel dveře jednoty zahraničním umělcům. Zpočátku se jednalo o francouzské sochaře a postupně se přeorientovalo na sochaře z Německa. Všichni tito umělci se orientovali především na národní historii a dali podnět Českým zemím k oživení sochařského umění.

Václav Levý se narodil 14. září 1820 v Nebřezinách. Vyrůstal ve velmi chudém prostředí což pravděpodobně přispělo i k jeho plaché, skromné a uzavřené povaze. Rodina byla silně věřící. Toto hluboké náboženské přesvědčení se bezesporu projevilo v jeho uměleckém vývoji, především v pozdější návštěvě Říma. Již v dětství Václav Levý vyřezával z borové kůry různá zvířátka, nebo náboženské motivy (krucifixy, madony).

Je pravděpodobné, že Levý vstoupil do učení na truhláře v roce 1835 k mistru Krejčímu z Kožlan.⁶⁸ V roce 1836, ve svých šestnácti letech vytvořil Levý ze dřeva známé sošky, Madonu na půlměsíci a Krista na kříži. Madona na půlměsíci neboli Panna Marie Assumpta čili Nanebevzatá byla půlmetrová polychromovaná soška z lipového dřeva nesoucí typické barokní rysy. Postava s vlasy splývající na ramena, s korunkou na hlavě, bohatý řasený oděv s draperií splývající od pasu kolem boků. V pravé ruce drží žezlo a na levé nese Ježíška. Ježíšek pravou rukou žehná a v pravé drží vladařské jablko. Tato soška je dnes nezvěstná.⁶⁹ Další informace o jeho učení v truhlářském oboru nejsou známé. Je tedy nejpravděpodobnější, že se Václav nedostavil na cechovní shromáždění a učení tak zanechal. Následně byl poslán do františkánského kláštera v Plzni, kde sloužil jako kuchař a následně do augustiniánského kláštera ve Lnářích. Odtud odjel do učení do Drážďan a později do bavorského Ludwigsthalu. Václav Levý byl kuchařem v rodině Ferdinanda Abeleho, majitele skláren a továrny zrcadel na Šumavě. Zde se poprvé sešel s mecenášem Antonínem Veithem, který ho odvezl do Liběchova.⁷⁰ Antonín Veith si vzal Levého k sobě do služby jako kuchaře a zpočátku s ním neměl zřejmě ani jiné úmysly. V jeho prvotních, zpočátku

---

⁶⁷ PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVA, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890* (III/1). Praha, 2001, s. 283. ISBN 80-200-0735-0.

⁶⁸ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*. Praha: SNKLU, 1964, s. 10

⁶⁹ VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý. Legenda o nadaném kuchítkovi*. Hostivice: Baron, 2020, s. 8.

⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

primitivních řezbách pozorujeme cit pro tvar a smysl pro proporce figury. Propojuje lidové umění s barokem, což mu dává předpoklad k realistickému přístupu ke skutečnosti.

Ve čtyřicátých letech přichází Václav Levý do Liběchova s Antonínem Veithem. V Liběchově se scházela společnost umělců a české vlastenecké inteligence. Což nepochybně zapůsobilo na další duševní vývoj Levého. Výraznou postavou tohoto období byl katolický kněz a publicista Filip Čermák Tuchoměřický, který nabádal Veitha k vlasteneckým akcím. Jednalo se o velice vzdělaného a zcestovalého člověka. Krom toho díky jeho snahám zakládá Veith na svém panství českou školu na Vehlovicích a sám přispěl značnou peněžní sumou. Jeho jmění sestávalo z dědictví, ale hlavně z peněz vydělaných pěstováním a prodejem vína. Byl také zakladatelem nadace Svatobor. Jeho životním cílem byla práce pro vlast, a proto věnoval většinu svých peněz na podporu vlasteneckých podniků. Díky němu se liběchovská zámecká knihovna rozrůstala o českojazyčné svazky. Jeho hrob se nachází na místním hřbitově.

Pomník děkana Filipa Čermáka v Liběchově dominuje severní části hřbitova. Jde o přes dva metry vysoký pomník připomínající kříž. V horizontálním ramenu kříže je vložena bílá mramorová deska nesoucí nápis:

FILIP ČERMÁK
TUCHOMĚŘICKÝ
DĚKAN V LIBĚCHOVĚ
NÁRODOVEC VELEOBĚTAVÝ

Pod touto deskou je přes celý pomník reliéf tří palmových ratolestí, kdy prostřední ratolest je zdobená květy. Celý svazek je sepjat zvlněnou stuhou. Nad deskou se nachází luneta, kterou zdobí pět makových květů. Na vrcholku kříže je umístěn kovový kruh, který svírají tři ruce zaťaté v pěst. Jedná se o symbol spolku Svatobor, kterému Čermák odkázal značnou sumu peněz do fondu, který posléze nesl i jeho jméno a spolek Svatobor mu uspořádal v Liběchově poslední rozloučení. Ve stranách kolmého ramena nalezneme reliéfy data narození a úmrtí (*7. 5. 1798, †24. 6. 1877). A pod tímto ramenem jsou v záhybech umístěny masky andělů s vlnitými krátkými vlasy a křídly, které vizuálně podpírají kamennou hmotu. O hrob bývalo do nedávné doby dobře postaráno. V současnosti již není pravidelně navštěvován a opečováván a okolí hrobu je tedy neudržované, keř se rozrůstá všemi směry a začíná přední stranu zcela zakrývat.⁷¹ (**obr. 5**)

---

⁷¹ K historickému kontextu vzniku pomníku viz STINKOVÁ, Karolína. *Sepulkrální památky na Mělnicku v letech 1850-1950*. Bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice, 2018, s. 38.

Antonín Veith byl opravdový mecenáš, ale také schopný podnikatel. Byl majitelem tkalcovských dílen a za napoleonských válek získal zakázky pro armádu, kam dodával vojenské sukno. Po roce 1801 začal dodávat dřevo na stavbu vojenské pevnosti Terezín. Vykácené lesní plochy poté prodával místním sedlákům, aby je obdělávali jako svá pole. V Liběchově uvedl do provozu také cukrovar.⁷² Vedle podpory českých literátů se jeho podpora zaměřuje především na výtvarné umělce, angažovaných k výzdobě interiérů zámku. V osmnáctém století bylo Františkem Maxmiliánem Kaňkou přistavěno k zámku velice citlivě zakomponované křídlo se vstupem do zahrady.⁷³ Václav Vavřinec Reiner dříve vyzdobil vstup nástrojnými malbami, ale již v době života Antonína Veitha byly malby ve špatném stavu. Proto Veith pověřil Josefa Navrátila, aby byla sala terrena vyzdobena výjevy z národní mytologie na téma Dívčí války.⁷⁴ V zámecké galerii měl Veith sbírku různých obrazů od různých autorů. Např. Smrt sv. Rosalie z Limy a sv. Václav při mši od Františka Tkadlíka, Piepenhagenovy měsíční krajiny, historická plátna Antonína Lhoty nebo galerii českých mužů od Eduarda Hoffmanna.⁷⁵ V sochařství se Antonín Veith snaží konkurovat sochám od Matyáše Brauna, jehož sochy mytologických postav vytvořené v 18. století se nachází u vstupní brány a v zahradě zámku. Na tento nelehký úkol si pozval Františka Xavera Josefa Linna.⁷⁶ Přestože se Braunovým dílům dá těžko vyrovnat, František Linn se této úlohy zhostil poměrně příznivě. Například na párových sochách Flóry a Pomony můžeme pozorovat snahu autora o realistický zřasený oděv s ostrými draperiemi a lehce vlající vlasy. Tváře a postoj jsou však strohé, až chladně schématické. Tváře vyznačují velké mandlové oči, větší nos a ústa. Z pod šatů se odkrývají chodidla, která jsou proporčně k tělu snad až příliš velká.

Díla umělce Františka Xavera Josefa Linna nenalezneme pouze v zámecké zahradě v Liběchově. Pro Antonína Veitha vytvořil několik dalších zdařilých soch v okolí. Jedná se o sochu Mladý Přemyslovny nedaleko obce Medonosy u hlavní silnice směrem na Českou

---

⁷² VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý. Legenda o nadaném kuchítkovi*. Hostivice: Baron, 2020, s. 56.

⁷³ Sala terrena: otevřená zahradní místnost v přízemí, nebo samostatná stavba s jedním prostorem otevřeným do zahrady.

⁷⁴ Jedná se o českou národní pověst, která se stala v literatuře devatenáctého století velmi populární. Poprvé se zmiňuje o tomto tématu Kosmova kronika. Kosmas odkazuje na řecký mýtus o Amazonkách a na římský mýtus o únosu Sabine. Pověst pojednává o vzpouře žen proti nadvládě mužů pod vedením Vlasty. Ženy nechaly zbudovat opevněný hrad, Děvín. Součástí této pověsti je příběh o Ctiradovi a Šárce, kdy Vlasta využila Šárku pro lest proti Ctiradovi, kterého posléze ženy na Děvíně umučily a vpletly do kola. Muži se za Ctirada začali mstít a hrdá Vlasta vyrazila opět do boje. Tentokrát již nevyhrála, byla zabita i se svými družkami a muži vypálili Děvín.

Kosmův příběh byl posléze několikrát převyprávěn. Ve čtrnáctém století získává novější podobu, je přidáváno více jmen a motivů a v šestnáctém století přibývá více krvavých detailů a popisů války.

JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha, 1921, s. 73-82.

⁷⁵ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*. Praha: SNKLU, 1964, s. 17.

⁷⁶ **František Xaver Josef Linn** (*1802, †7. 11. 1848), pražský sochař a první učitel Václava Levého.

Lípu. Pár let poté, přibližně v roce 1843 vytvořil sochu Spasitele, která je dnes umístěna v Liběchově pod vinicemi při příjezdu do obce směrem od Mělníka.

V roce 1839 vzniká z podnětu Filipa Čermáka myšlenka postavit chrám slávy české historie – Slavín. Jednalo se o nejvýznamnější projev historického romantismu v české kultuře ve čtyřicátých letech. Dobovou módou po celé Evropě se stalo budování národních svatyní, které byly věnovány památce slavných osobností daného národa.⁷⁷ Antonín Veith se na tuto myšlenku cílevědomě upjal. Zpočátku Veith vytvořil již ve svém sídle místnost zdobenou portréty významných mužů české historie (Kosmas, Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic, a další). Slavín měl jako samostatná stavba přesáhnout obsah a věhlas tohoto českého pokoje. Měly zde být umístěny sochy významných českých osobností, od mýtických postav až po ty reálně dějinně existující z období středověku a renesance. Pravděpodobně byla vzorem pro český Slavín německá Walhalla, síň slávy, kterou nechal vystavět Ludvík I. Bavorský ve městě Donaustauf nedaleko Řezna. Monumentální klasicistní stavba představovala galerii, v níž se nacházely busty velikánů německého národa. Antonín Veith nazýval tento velkolepý projekt „Alhambrou“.

Veith zadal stavbu mnichovskému architektovi Ferdinandu Wilhelmu Gailovi, který vytvořil model v novogotickém slohu s maurskými prvky. V úloze prováděcího architekta byl pražský stavitel Jan Rypota. Smlouvu na 21 bronzových soch uzavřel Veith dne 21. října 1845.⁷⁸ K výběru postav českých dějin přizval básníka Františka Matouše Klácela, historika Františka Palackého, politika Františka Ladislava Riegra, národního buditele a jazykovědce Václava Hanku, zakladatele české archeologie jako vědy a historika Jana Erazima Vocela a jazykovědce Josefa Jungmanna. Postupně byly vytvořeny sochy Přemysla Otakara II., Elišky Přemyslovny, krále Jiřího z Poděbrad, kněžny Libuše, Přemysla Oráče, svatého Václava, arcibiskupa Arnošta z Pardubic a humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.⁷⁹

Kdyby byl Slavín dokončen, objevily by se zde sochy Záboje a Jaroslava ze Šternberka, opata sázavského kláštera Božetěcha, Karla IV., Rudolfa II. Habsburského, Jana Nepomuckého, sv. Metoděje, kronikáře Kosmase, knížete Svatopluka, Jana Husa, Jana Amose Komenského, Jana Žižky a dalších. V přesném výčtu těchto osobností se prameny neshodují.⁸⁰ Německou Walhallu s bustami by Slavín předčil už jenom tím, že zde měly být

---

⁷⁷ PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890* (III/1). Praha, 2001, s. 284.

⁷⁸ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*. Praha: SNKLU, 1964, s. 18.

⁷⁹ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 124.

⁸⁰ VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý. Legenda o nadaném kuchťíkovi*. Hostivice: Baron, 2020, s. 65.

sochy v životní velikosti. Bohužel nebyla tato vznešená myšlenka dokončena. Šlo o velice nákladný projekt, který měl nemalý vliv na bankrot rodiny Veithů. K tomu všemu se přidaly zdravotní problémy Antonína Veitha. Pravděpodobně za předčasným ukončením stála i samotná idea Slavína, založená na vlasteneckém postoji Veitha, který měl nejbližší ke šlechtickému zemskému patriotismu. Začalo období, kdy nad teritoriálním chápáním vlasti převládlo národní a jazykové hledisko. Vztahy mezi Čechy a Němci se na společném historickém území začaly vyostřovat. A tak Slavín, který měl být vlasteneckým poutním místem neměl sebemenší šanci na úspěch.⁸¹ Vzniklé sochy v roce 1868 Antonín Ladislav Veith, synovec Antonína Veitha, daroval Národnímu muzeu. Sochy zdobí Národní muzeum dodnes po stranách schodiště, které vede do Panteonu. Slavín nebyl nikdy dokončen, přestože někteří čeští vlastenci ve svých novinových článcích vyzývali k dostavbě. Byla postavena pouze část plánovaného areálu s jednou věží. Věž byla zpřístupněna jako rozhledna. **(obr. 6)** Na konci devadesátých let 19. století zakoupil Slavín Benjamin šlechtic Szalatnay Nagy a objekt byl až do druhé světové války využíván kongregací školských sester. Po válce v areálu sídlil Výzkumný ústav půd a v roce 1989 proběhla privatizace. Vlastníkem se stalo buddhistické sdružení Samadhi. V současnosti je objekt stále využíván jako meditační centrum. Každoročně se jeho brány otevírají v letních měsících při dni otevřených dveří. **(obr. 7, 8, 9, 10, 11)**

V roce 1845 odjíždí Václav Levý do Mnichova, kde se mu dostává školení od sochaře Ludwiga Schwanthalera. Jednalo se o formálně bezchybnou až chladnou a emočně otažitou práci. Levý se musel pokusit propojit své myšlenky, emoce a zbožnost do dokonalého díla. V roce 1848 vytvořil dvě figury znázorňující řeckého hrdinu Meleagra a lovkyni Atalantu. Objevila se socha Lumíra, kterou dnes není možné přesně datovat. Jednalo se o bronzovou sochu mytického pěvce, která vytvářela obraz slavné národní minulosti. Hlavními určujícími znaky ke slovanskému původu pěvce je strunný hudební nástroj dávných Slovanů a věnec z lipové větévky ve vlasech. Tato soška vzbudila veliký vlastenecký zájem a byla oceněna na 130 zlatých.⁸²

Do období tvorby v Mnichově patří také sousoší nesoucí název Adam a Eva. Dílo v sobě nese klasické pojetí námětu i přirozenou schopnost umělce zachytit realnost lidských těl s citem. Emanuel Poche popisuje dílo jako ztělesnění půvabné rokokové idyly

---

⁸¹ NEKULA, Marek. *Smrt a zmrtnýchvstání národa: sen o Slavíně v české literatuře a kultuře*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3185-1.

⁸² VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý. Legenda o nadaném kuchťíkovi*. Hostivice: Baron, 2020, s. 13.

pod povrchní rouškou klasicismu.⁸³ Mnichov na Levého opravdu zapůsobil a dokonce zapříčinil, že se z romantika stal následovník klasického umění. Národní galerie nechala této soše zhotovit bronzový odlitek. Do mramoru převedli sousoší v roce 1923 studenti sochařsko-kamenické školy v Hořicích pod vedením Adolfa Poláka.

V červenci roku 1850 se vrátil Václav Levý do Čech, přesněji se usídlil v Praze. Bohužel nastalo období, kdy byl Levý téměř bez zakázek. Z této obtížné situace mu pomohl přítel, malíř Josef Navrátil, na jehož doporučení přijal Levý řemeslné práce na výzdobě zámků v Ploskovicích a Zákupcích, sídlech rakouského císaře Ferdinanda I. Habsburského. Tehdy poměrně zchátralý zámek bylo potřeba upravit pro potřeby panovníka a jeho manželky. Malířských prací se zhostil sám Josef Navrátil, sochařských a štukatérských prací se ujal Václav Levý. Kromě vnitřních prostorů se Levý podílel i na výzdobě fasády. Nad okny zhotovil figurální hlavičky, v prvním patře medailony s reliéfy masek a hlav, v přízemí girlandovou výzdobu. Podobná práce ho čekala i v nedalekých Zákupcích, kde se ujal štukové výzdoby v kapli sv. Františka z Assisi. Provedl zde několik kartuší kolem Kandlerových freskových obrazů, andělské figury a putti. V padesátých letech vytvořil řadu malířských portrétů svých přátel (např. Karla Purkyně). Obživu mu zajišťovaly církevní objednávky, vytvořil několik soch pro kostel sv. Karla Boromejského, které vzbudily v tehdejšímu tisku pozitivní ohlas.⁸⁴ Především velice vydařená socha Máří Magdaleny, na které Levý zanechal stopy svého učitele Schwanthalera. Ve svém pokusu o propojení pozdního neoklasicismu s romantickým historismem v plastice sv. Anny se dokonce přiblížil klasicismu raně barokní plastiky.⁸⁵

V roce 1854 odjíždí Václav Levý z Prahy do Říma. Řím byl tehdy významným centrem uměleckého dění a křesťanského světa. Už pouze tato skutečnost dala Levému nový podnět. Z počátku vytvářel nízké reliéfy s antickými náměty, posléze se dopracoval k propracovanějším dílům i ze vzácnějších materiálů. Jedním z nich byl kararský mramor, z něhož vytvořil sousoší ukřižovaného Krista a andělů a bustu císaře Františka Josefa I. Určitě stojí za zmínku dvoumetrová socha z kararského mramoru, Madona Immaculata (Neposkvrněné početí Panny Marie), objednaná Marií Isabellou Thurn-Taxis. Obličej Madony je v antickém stylu, má nakloněnou hlavu, ruce zkřížené na prsou, tělo je zahaleno bohatě

---

⁸³ POCHE, Emanuel. *Václav Levý*. Praha, 1943.

⁸⁴ VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý. Legenda o nadaném kuchťíkovi*. Hostivice: Baron, 2020, s. 18. ISBN 978-80-88121-55-8.

⁸⁵ PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III/1)*. Praha 2001, s. 299.

řaseným oděvem. Drapérie šatů splývá k zemi a lehce překrývá pŕlměsíc, na kterém Madona stojí a pravou nohou stojí na hlavě hada.

Za nejznámější dílo z období pobytu v Římě bych osobně považovala *Madonna in Trono*, Madona na trůně, zvaná též *Strossmayerova*. Jedná se na rozdíl od předešlých prací o dílo, které Levý vytvářel na vlastní náklady a nebylo tedy objednáno na zakázku. *Madonna in Trono* nese výrazné antické prvky, mimo jiné i *typos* a *étos* ideálu *kalokagathiá*.⁸⁶ Zobrazující východní *typos* Orans, gesto vztažených rukou s otevřenými dlaněmi. Toto gesto bylo charakteristické křesťanské gesto v době Václava Levého. V roce 1830 došlo ke Zjevení Panny Marie Immaculaty Pařížské. V této době docházelo i k dalším Zjevením Panny Marie, a to v Amsterdamu a v La Salette. V českých zemích se Panna Maria La Salettská zjevila v Suchdole u Prahy, ale toto zjevení nebylo oficiálně uznáno. Od roku 1851 byla Panna Maria La Salettská uctívána v poutní kapli v Travné v okrese Šumperk. Na toto významná Zjevení reagoval papež Pius IX. a v roce 1854 vyhlásil článek víry, dogma o Neposkvrněném Početí Panny Marie. Kult Immaculaty posílila další Zjevení v Lurdech. Od roku 1842 byla tato Madona uctívána také v Římě. V roce 1857 vytvořil Václav Levý téměř dvoumetrový sádrový odlitek a v roce 1862 vytvořil definitivu z mramoru s mozaikovou aplikací tentokrát v poloviční velikosti. V roce 1866 zakoupil Madonu biskup Mons. Josef J. Strossmayer pro rezidenci v Djakově. *Madonna in Trono* se stala častým předmětem křesťanské úcty a byla často reprodukována na devočních obrázcích. Model měl být restaurován a vystaven v liběchovské zámecké kapli, což se bohužel neuskutečnilo.⁸⁷

Mezi další díla vznikající v Římě se řadí mramorová socha sv. Alžběty Durynské. Vznikla na objednávku císaře Františka Josefa I. Dnes se tato socha nachází v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni. Světičce s korunou na hlavě se sklání nad zřasený šat, který má v ruce, v němž jsou rozloženy květy růží.

V Římě strávil Václav Levý téměř dvanáct let a s tímto městem umění přímo srostl po zbytek svého života. Právě v Římě vypiloval své dovednosti a vedl je téměř k dokonalosti. Ačkoliv on sám by o dokonalosti zřejmě nikdy nemluvil. Václav Levý žil velice skromně a byl k sobě mnohdy až moc kritický. Díky jeho přehnané kritice se mnoho jeho děl nedochovalo a řada z nich zanikla již v zárodcích návrhů.

Při cestě z Říma se Levý zdržel na krátkou dobu ve Vídni, kde se poprvé setkal s Josefem Václavem Myslbekem, který se později stal pomocníkem v pražské dílně (huť

---

⁸⁶ **Kalokagathia:** Ideál harmonického souladu tělesné i duševní krásy.

⁸⁷ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. Václav Levý (1820-1870), *Madonna in Trono*. Marginálie k estetice a ikonografii. Zprávy památkové péče 61, 2001, č. 9, s. 291-295.

chrámu sv. Víta) Václava Levého. Josef Václav Myslbek, František Heidelberg a Václav Levý společně pracovali v dílně na kamenných reliéfech pro tympanony kostela v Praze-Karlíně. Některé další sochy vytvořil Levý přímo pro Svatovítskou katedrálu.

Zřejmě poslední prací se stala pro Levého objednávka pomníku vdovy B. Feyereiselové pro jejího manžela. Tento náhrobek se nachází v Žebráku. Na soklu jsou nízké reliéfy ženských figur s tradičními atributy. Figura usazená na soklu představuje anděla, který sedí a na klíně má zavřenou knihu. Na knize má položenou levou ruku a v pravé ruce drží úzkou trubku. Socha a reliéfy jsou vytvořeny z kararského mramoru.

V následujícím období byl Václav Levý slabý a v posledních dnech života nebyl schopen pít ani jít. Dezorientovaný se zhroutil na ulici a byl převezen do nemocnice. 30. dubna 1870 zemřel, jako příčina smrti byla uvedena cirhóza jater a chronický katar střev a žaludku. Dnešní odborníci však tvrdí, že se v případě Levého mohlo jednat i o silikózu plic, tzv. nemoc sochařů a kameníků.⁸⁸

2.1.1 Sochařské reliéfy v přírodě

V sochařských dílech vzniklých v okolí Liběchova můžeme mnohdy vypočítat úsilí o vlastenecký vzhled. Když Levý odešel později z Liběchova do Říma jeho díla se zjemnila a formálně vyběhla, ale již nedosáhla takových proporčních rozměrů jako jsou pískovcové bloky v přírodě. Levý přišel do Liběchova jako kuchař, ale postupně na sebe začal upozorňovat svými prvními pokusy vytesanými do pískovcových skal v okolních lesích. Jeho vzdělání se ujal František Matouš Klácel, umělecké výchovy pak Josef Navrátil. Navrátil mu svěřil kreslení a vyřezávání šablon ornamentů pro štukatury.⁸⁹ Levého v jeho romantické tvorbě ovlivnila částečně filosofická a tehdejší dobová literární díla, k tomu navíc pro svůj účel využíval romantické rozpoložení liběchovské krajiny.

2.1.2 Harfenice a jeskyně U ještěra

Ihned po příchodu Václava Levého do Liběchova vznikl komplex skalních plastik. Jde o tzv. Harfenice, kapli sv. Máří Magdalény a reliéf Hada. Do tohoto ranného období patří pravděpodobně i Čertovy hlavy. Levý značně povolil uzdu své fantazii, zapomenul na světece a světece a v grandiózně monumentálním měřítku tvořil pitvorné masky, které kopírovaly

---

⁸⁸ VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý: Legenda o nadaném kuchťkovi*, s. 42-44.

Silikóza je většinou spojována s nadměrnou inhalací částic oxidu křemičitého, který se objevuje všude kde se opracovávají horniny.

⁸⁹ Tyto ornamenty se později objeví na portálu jeskyně Klácelky.

a dodnes kopírují přirozený tvar skal. Takto pravděpodobně vznikaly Harfenice. **(obr. 12–18)** Vedle nich se nachází vyhloubená a vyzdobená jeskyně U ještěra, neboli Kazatelna. Některé motivy se nevztahují k celku, a proto dílo celkově působí nesourodě a svědčí tak o sochařově počáteční nezkušenosti. Na postranních soklech jsou umístěny ženské hlavy zdánlivě připomínající egyptské sfingy. Nad vchodem je deska s římským letopočtem 1841. Na vnitřních stěnách by měly být patrné dvě řady profilových hlav v nízkém reliéfu, řazené za sebou jako na renesančních epitafech. Šlo o řadu ženských a mužských profilů od starců k dětem.⁹⁰ Po detailnějším zkoumání se zdá, že tyto profily téměř zanikly. K portálu patří i dva zvířecí motivy, ještěr (v podobě krokodýla) a pták. Pták však není již na skále patrný. Co dnes již na skále taktéž skoro nenalezneme je postava sedící ženy s harfou, tzv. Harfenice. Proč Levý zvolil právě postavu ženy hrající na harfu není zcela známé. Z kusých informací o jeho mládí se dovídáme, že Levý chodil s harfeníkem ode vsi ke vsi. Což byl v 19. století obvyklý kolorit a běžný způsob obživy.⁹¹ Podle starých fotografií lze soudit, že měla větší sochařské kvality. **(obr. 19)** Příčinou zániku je hned několik, vedle přirozené drolivosti a erozi pískovce je to rostoucí vandalismus.

Na skále vedle zaniklé Harfenice je podélný soubor několika hlav ve šklebu. Vykazují shodné znaky romantického groteska jako Čertovy hlavy.⁹² Pokud se podíváme na symboliku hlavy zjistíme, že hlava jako taková bývá považována spolu se srdcem za sídlo životní síly, značící moudrost, ovládání a vládu. Hlava může být sídlem moudrosti, ale také bláznovství. Na hlavu se klade koruna, ale také šaškovská čepice. Jisté rčení říká: posypat si hlavu popelem. Což znamená, že dotyčný přizná svou chybu a snaží se ji napravit. Hlavy na náhrobcích, tzv. bysty představují životní sílu a génia člověka. Skloněním hlavy vyjadřujeme vzdání pocty druhému. Existují vícehlavá astrální božstva, která představují určitý počet cyklů nebo ročních období. Pokud by se jednalo o hlavy netvorů, tak lze tyto hlavy interpretovat jako strážce cesty.⁹³

---

⁹⁰ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*, s. 24.

⁹¹ VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý: Legenda o nadaném kuchtíkovi*, s. 7.

⁹² Zajímavé studie od Taťány Petrasové odkazují na české sochařství devatenáctého století, respektive jsou zaměřeny přímo na tělo a tělesnost. Studie: Anatomie a sochařský ideál 19. století. In *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století*: Plzeň, 26.-28. února 2009. Praha: Academia, 2010, s. 129-136. se zabývá uměním spojit anatomii a mimiku tváře se sochařským dílem a hlavním úkolem bylo oživit mrtvé tělo. V okolních zemích byly častěji polární posmrtné masky a na konci šedesátých let devatenáctého století se posmrtné masky staly součástí sochařského řemesla.

Viz také studie FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Duše v těle. In *Západočeská galerie v Plzni, Výstavní síň „13“*, 2009, s. 20-33. Zde se pracuje přímo s tváří, s nejvýraznější a nejvíce komunikativnější částí lidského těla.

⁹³ COOPER, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 46-51. ISBN 80-204-0761-8.

2.1.3 Kaple sv. Máří Magdaleny

Kaple sv. Máří Magdaleny se nachází necelých pět set metrů od Harfenic na Brocenské cestě. Myšlenku uměleckých děl zasazených do přírody přineslo baroko a tato kaplička byla vytvořena pro zbožné pocestné k modlitbě i k úkrytu. Jde o uměle vyhloubený prostor s naznačeným kvádríkovým zdívkem u vstupu. Vnější plášť tvoří neupravený povrch pískovcového bloku. Nalevo nad vstupem do kaple je vytesána obdélníková nika, určená pro obraz světice. Dnes není známo, jaký obraz se původně ve výklenku nacházel a jaký nesl obsah.⁹⁴ Uvnitř se nachází kamenná lavice přiléhající k čelní stěně a výzdobu tvoří dřívě polychromované reliéfy tropické vegetace. Tento památkově chráněný objekt je dílem neznámého tvůrce, i když někteří připisují autorství právě Václavu Levému.⁹⁵ (obr. 20–21)

2.1.4 Had

Plastický smysl pro tvar v pohybu reflektuje reliéf Hada. Reliéf je vytesán ve spodní části přibližně desetimetrové vysoké skály na rozcestí Brocenské cesty Štětí-Tupadly, necelý kilometr od Harfenic. Nad střední částí vlnitého těla se vznáší sekera. Především rostoucí vandalismus způsobil dnešní zdevastovaný vzhled reliéfu. (obr. 22–26) Symbolika hada je opravdu mnohoznačná. Často záleží na době, souvislostech, náboženství i kultuře. Jako tvor, který zabíjí svým jedem a stiskem symbolizuje smrt, ale také jako bytost, která pravidelně obměňuje svou kůži znamená život a vzkříšení. Často doprovází všechna ženská božstva. Je nevypočitatelný, jak se náhle objeví, tak i zmizí. Byl považován za oboupohlavní bytost a představuje plodivou sílu země, je manifestací síly na všech úrovních. Znamená prapůvodní pudovou přirozenost. Symbolem opětovného pohlcení je potom Uroboros.⁹⁶ Had (či drak) má být ochránce pokladu. Vlnící had představuje kosmický rytmus a každá kultura má svoje vysvětlení pro symbol hada. Někde hraje roli toho hodného, někde naopak toho zlého a někde ho dokonce uctívají.⁹⁷ V řecké mytologii je had zvířecí podobou Dia, ale i jiných božstev a ztělesněním moudrosti. Had je však spojován i s Asklépiem, řeckým bohem lékařství. Bývá považován také za atribut Logiky, jednoho ze sedmera svobodných umění. V renesančním

---

⁹⁴ Ve druhé polovině dvacátého století byla nika několik následujících desetiletí prázdná. V roce 2005 byl ze soukromé iniciativy do niky zavěšen nový obraz. Světice nebyla zvolena náhodně a odkazuje k legendě o Marii Magdalské, která strávila většinu svého života jako poustevnice v jeskyni u vesnice Les Baux-de-Provence. Příběh je zachycen ve Zlaté legendě Jakuba de Voragine ze třináctého století.

⁹⁵ Toto tvrzení zpochybnil historik umění Vincenc Kramář in: KRAMÁŘ, Vincenc. Václav Levý. Klácelka u Liběchova. In *Umělecké poklady Čech*. Praha, 1915, s. 59.

⁹⁶ Jedná se o starodávňý symbol, který zobrazuje hada, někdy také draka, jak požírá vlastní ocas. Symbolizuje čas, nepřetržitý koloběh života a návrat od konce k začátku. Je symbolem sebezničení, ale také sebeobnovy.

⁹⁷ COOPEROVÁ, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 46-51.

a pozdějším umění je tento atribut přisuzován praotci času.⁹⁸ A co symbolizuje Sekera? Jde o symbol bohů nebes, kteří bojují s nepřátelskými silami. Bývá zobrazována s mučedníky a může také symbolizovat poslední soud.⁹⁹ Lze tedy pouze přemítat nad tím, co chtěl Levý hadem říci. Zda šlo o symbolické vyjádření potrestání hříchu, nebo ochrany je otázkou. Sporné je však podle Emanuela Pocheho i samotné autorství reliéfů Hada a Harfenice, jimž přisuzuje starší dataci, než je tvorba Levého.¹⁰⁰ Mohlo se jednat o dílo někoho z umělecké družiny zednáře Jana Pachtý z Rájova, jelikož symbol hada se velice často vyskytoval v parcích, které patřily zednářům.

2.1.5 Čertovy hlavy

Monumenty, jež dominují svým vzhledem již od hlavní silnice po příjezdu do obce Želízy jsou nazývány Čertovy hlavy. Jedná se o ojedinělé sochařské dílo groteskního romantismu až expresionismu v českém umění. Jde o bizarnost ve velkém měřítku. Čertovy hlavy měří cca 9 metrů a jsou vytesány do dvou skalních masivů, oddělených úzkými průrvami. Ze své pozice hrozivě shlíží do prostoru pod sebou. V současné době se jedná o přírodní památku, jejíž stav se blíží kritickému stavu. Skály jsou poškozené především lidskou činností a zároveň za erozi pískovce nesou vinu nepříznivé klimatické podmínky. (obr. 27)

Jedná se o dvě stylizované hlavy zasazené do romantické krajiny Liběchovska. Pravděpodobně se jedná o znázornění mužské hlavy s plnovousem až k zemi a ženské hlavy se šklebem. Oba portréty mají antikizující pokrývku hlavy a v očích šesticípé hvězdy.

Na řadu přichází několik možných výkladů znázornění Čertových hlav. Již první zprávy o zarostlém divém muži pochází z babylonského eposu o Gilgamešovi. Mýtus se dostal i do Řecka, kde získal podobu Dionýsa. Ten měl být ukryt před pomstychtivou podvedenou manželkou Dia Hérrou v podobě kůzlete. Až mnohem později byl zobrazován jako tlustý „ožrala“ s odulými rty a s vinnou révou. K jeho družině často náleželi fauni, satyrové, nymfy apod.¹⁰¹ Povědomí o těchto bytostech však s příchodem středověku

---

⁹⁸ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, s. 150.

Inspiraci mohl Václav Levý brát např. z La Fontainových bajek s ilustracemi. La Fontainovy bajky byly ve své době značně kritizovány. Bajky se původně zrodily v Indii a byly považovány za osvětu a vzdělanost. La Fontainova forma bajek byla odsouzena za strojenou srdečnost. Jako básník má La Fontain prý prostý sloh a chudou obraznost. In *Beseda*. Naučný časopis pro každého čtenáře, ročník 3, číslo 15, 1865-1866, 1866, Praha: František Otakar Mikeš, s. 117.

⁹⁹ BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*, s. 314.

¹⁰⁰ Emanuel Poche (red.). *Umělecké památky Čech 2*, s. 236.

¹⁰¹ ŠMAHEL, František. *Nahlédnutí do středověku: mluva písma a četba obrazů*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, s. 170. ISBN 978-80-246-3629-0.

nezaniklo. Objevují se v kresbách renesančních malířů, např. u Andrey Mantegni i Albrechta Dürera.¹⁰² Pokud se přesuneme do českých zemí a otevřeme Klaretův *Glossář* z roku 1365 v něm řadu popisů podivných lidí od trpaslíků, hastrmana nebo polednice až po bezhlavce, beznožce a jiná děsivá monstra. Řada divých mužů se objevuje i v různých vyobrazeních v kronikách, a dokonce huť Petra Parlěře měla v oblibě masky divých mužů. Dokladem toho jsou figurální konzoly s maskami divých mužů v katedrále sv. Víta.¹⁰³

Humanistickou antiku tedy nahrazuje antika nestvůrná. Vzniká celá řada nových podivných stvoření. Na prvním místě to jsou především příšery s kombinacemi hlav. Základním typem nestvůry je potom příšera, kdy je celé tělo nahrazeno jenom hlavou. Podobné příšery se objevují na stropě v katedrále v Metách, na podlahové mozaice v kostele sv. Hildeberta v Gournay, na reliéfu chórových lavic v Herefordu a Lynnu, nebo v různých iluminovaných rukopisech (Žaltář z Lambethského paláce, Apokalypsa z Toulouse, Žaltář z Douai). První tištěné knihy používaly takovéto příšery pro výzdobu iniciál. Obludy také často mívají tělo se dvěma tvářemi na zvířecích nohou, nebo s dlouhým krkem vyrůstajícím z lidské tváře. Tělo příšer však vypadá vždy celistvě.¹⁰⁴

Specifickou skupinou nestvůr jsou takzvaní gryllové. Tento termín původně označoval žánr v malířství, ve kterém byly typické deformace. Nakonec se termín ujal v glyptice (umělecká rytina nebo řezba), pro označení postavy s hlavou místo těla.¹⁰⁵ Inspirace se vyvinula z vícehlavých antických božstev. Navíc antičtí bohové a vojáci zdobili své helmice zvířecími maskami. Středověk obzvlášť miloval antické gemy, kterým přisuzoval různé magické schopnosti.

Dokonce malíř Tizian vytvořil šestihlavého grylla a zkombinoval tak trojitou hlavu Moudrosti se *signum triciput*, na níž je Minulost zastoupena vlkem, Přítomnost lvem a Budoucnost psem.¹⁰⁶ Ovšem nejznámějším malířem gryllů je bezpochyby Hieronymus Bosch. V jeho dílech jsou celé zástupy těchto nestvůr (ptačí, hmyzí gryllové s lidskou tváří na těle, postavy s nosem na zádech, hlavy na nohách, oslí zadek s tváří apod.).¹⁰⁷

Podrobněji viz. ŠMAHEL, František. *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0622-0.

¹⁰² ŠMAHEL, František. *Nahlédnutí do středověku*, s. 171.

¹⁰³ Tamtéž, s. 176.

¹⁰⁴ BALTRUŠAITIS, Jurgis. *Fantastický středověk, antické a exotické prvky v gotickém umění*, s. 9-15. ISBN 978-80-86985-05-3.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁶ Tizianův obraz s názvem Alegorie času, též známá jako Trojí věk člověka nebo jako Alegorie obezřetnosti (Allegory of Prudence) je olej na plátně. Vznikl zřejmě v letech 1550-1565. Nachází se v Národní galerii v Londýně

Podrobněji viz KENNEDY, Ian G. *Tizian kolem roku 1490-1576*. Köln: Taschen, 2008.

¹⁰⁷ Podrobněji viz VOLAVKOVÁ, Hana. *Hieronymus Bosch*. Praha: Odeon, 1980.

Přestože doposud nevíme, podle jaké předlohy sochař Levý pracoval, domnívám se, že by se mohlo jednat o postavu Dia a Héry. V řecké mytologii byla Héra manželkou, ale zároveň i sestrou, boha Dia. Byla jediná sestra, které se dostalo rodem plně rovnocenné manželství s vlastním bratrem. Pověsti o jejich svatbě se různí. Jedna praví, že si Héra vzala Dia dobrovolně, jiná že Zeus svedl Héro v kukaččí podobě. Je považována za bohyni manželství, přestože ji velice často ovládala žárlivost a pomsta vůči nemanželským synům svého manžela Dia. Byla vládkyní „se zlatým trůnem“, kde zasedala po boku Dia. Ve svém manželství hledala především naplnění. Porodila několik dětí jako např. Héfaista, Area, Hébé a Eileithyiu.¹⁰⁸

Portréty Čertových hlav jsou značně stylizované, a to až do podoby masek. Masky měla magickou funkci a její využití se v průběhu staletí neustále měnilo. V novodobém umění šlo o přestrojení zejména v sociálně kritických proudech.¹⁰⁹ V našem případě se jedná o tzv. maskaron, šklebivou až pitvornou tvář. Do výtvarného umění maska pronikla z antického divadla a velice často ji můžeme vidět jako dekorativní prvek architektury.¹¹⁰ V umění v závěru devatenáctého století využíval masku belgický malíř James Ensor k tematizaci moderního fenoménu anonymního davu.¹¹¹ Po zahledění na dvě masky vyčnívající na vrcholu kopce nás napadne možná asociace s pojmem karikatura. Karikatura je záměrnou deformací, nadsázkou se satirickým a kritickým záměrem. Vznikne zveličením určitých rysů, tím poukáže na nedostatky a postavu tím zesměšní. Jde o neagresivní útok přecházející spíše k humoru. V 19. století se karikatura stala veřejnou záležitostí se sociálním dopadem a rozšiřovala se tiskem v novinách.¹¹² Koho by měly Čertovy hlavy karikaturně znázorňovat je nejasné. Předešlá tvrzení jsou pouze spekulace, zda se Levý uchýlil ke karikatuře, nebo

---

REMBERT, Virginia. *Hieronymus Bosch*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-906-1.

¹⁰⁸ KERÉNYI, Karl. *Mytologie Řeků*. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 77-78. ISBN 80-86005-14-3.

¹⁰⁹ Kritika sociálních struktur společnosti v politické grafice, podrobněji viz FRONK, Václav. *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*. Bílina: V. Fronk, 2011. ISBN 978-80-260-0413-4.

CHROBÁK, Ondřej – WINTER, Tomáš (ed.). *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006. ISBN 80-86010-98-8.

¹¹⁰ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 216. ISBN 978-80-200-1909-7.

¹¹¹ FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Duše v těle. In *Západočeská galerie v Plzni, Výstavní síň „13“*, 2009, s. 24.

Fyziognomii tváří se shodným šklebem kresebně ztvárnil František Loukota v díle Hlavy davu.

¹¹² *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Svazek 2., N-Ž. Praha: Academia, 1995, s. 340.

Podle Ernsta Krise a Ernsta Hanse Gombricha je karikatura portrétů hravým zkreslováním obličejů obětí. První karikatury vznikly v době baroka a tento způsob výrazu vymysleli pravděpodobně bratři Carracciové. Podle Gombricha potřebuje obrázkový vypravěč pouze jednu jedinou věc a tou je fyziognomie lidského výrazu.

Podrobněji o karikatuře viz GOMBRICH, Ernst Hans. *Umění a iluze. Studie o psychologii obrazového znázorňování*. Praha: Odeon, 1985.

HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

jestli použil antický motiv, můžeme dnes pouze odhadovat. Pokud zůstaneme u teorie, že se jedná o Dia a Héru v podobě karikatury (v začátcích jejího vzniku), jsme v počátcích uměleckého směru zvaném expresionismus. V tomto případě se jedná o výtvarné umění kladoucí důraz na zvýrazněnou niternost. Často zrcadlil pesimismus, zoufalství, rezignaci. V širším smyslu je pojem používán pro snahu zdůraznit výrazovost a psychické rozpoložení tvůrce.¹¹³ Tento směr se vyhranil až na počátku 20. století, přesto lze část sochařského díla Václava Levého pokládat za určitý předstupeň expresionismu. Při prvotním pohledu na hlavy, z nich lze vyčíst emoce zvýrazněné v jejich šklebící se tváři.

Zmíněný historický odkaz k antické mytologii nám napovídá, že by se mohlo jednat o určité chápání morálky v podobě sourozenecké lásky. Propojují se zde lidské a krajinné rysy v přímo gigantických rozměrech. Pokud bychom pracovali s informací, že se jedná o Dia a Héru, procitnutí antického světa, můžeme říci i božské lásky a sounáležitosti, do světa našeho. Důvod, proč si Václav Levý vybral právě tento antický motiv (pokud je dílo vůbec na antickém základě), nám není prozatím znám a můžeme pouze spekulovat. Možná šlo o přiblížení se k bohům, bohové mohli zastávat funkci ochránců celé krajiny, nebo šlo pouze o snahu navrátit se k antice ve výtvarném umění. Měli bychom však brát zřetel i na groteskní až expresionistické vyjádření autora. Jde však pouze o můj subjektivní pocit.

2.1.6 Klácelka

Pokusme se pochopit, co chtěl Levý těmito pitoreskními figurami vyjádřit. Všechny své výtvary zasadil do malebné až skoro tajemné, básníkem Karlem Hynkem Máchou tak oblíbené krajiny. Byl ovlivněn celou řadou umělců, kteří se sjížděli na liběchovský zámek, kde měl na něj podstatný vliv především František Matouš Klácel, kdy na motiv jeho bajky (Ferina lišák, též zvaný Kulíšek) zpodobnil Levý v nízké reliéfní výzdobě v jeskyni Klácelka zvířecí postavy v lidských oděvech a pózách symbolizující lidské špatné vlastnosti (pýcha, koketérie, prohnanost, panovačnost, ustrašenost...). Jedná se přibližně o metrové reliéfy na všech čtyř stěnách. Tato satirická báseň je v leccems stále aktuální i v dnešní době. Jedná se o jednotlivé typy postav, které nejsou spojeny dějem. Například netopýr symbolizuje zpátečnictví a nelibost v pokrok, osel jako představitel učitele ohlupující české děti v německých školách zkosnatělou učeností, zajíček jako zástupce utiskované třídy podřízeného služebníka, kočka v kožichu jako symbol lenošivého a marnivého světa žen. Čáp s velkou injekční stříkačkou paroduje lékařský stav, nebo zde uvidíme pyšného krocana

---

¹¹³ Tamtéž, s. 168.

s pytlí peněz u nohou a další. Všem vládne proľhanost a ľstivost v postavě Feriny Lišáka, které nakonec zvítězí nad lidskou hloupostí v podobě husy.¹¹⁴ Výtvarnou předlohou pro reliéfy byla zřejmě kniha *Scény ze soukromého a veřejného života zvířat*, na které se podíleli např. Honoré de Balzac, George Sandová a další a knihu ilustroval Grandville.¹¹⁵ Tato jeskyně měla sloužit českému filosofovi jako letní pracovna a zároveň měla poskytnout úkryt pocestným. Vstup jeskyně je ozdoben španěľsko-arabským ornamentem. Nad portálem je dnes již méně patrný reliéf ptáka, mouchy a žáby. Uvnitř jsou kromě reliéfní výzdoby vytesány do skály také lavice, stůl a krb. Prostor lehce osvětľuje kromě vstupního otvoru i sedmilaločné okénko. (**obr. 28, 29**)

Soubor reliéfů vytesaných do pískovcových skal tedy získal po Františku Matoušim Klácelovi své jméno. Klácelka je uzavřený komplex skalních masivů, reliéfů husitských vojevůdců i mytických bytostí, především s vlasteneckou tematikou. Jde o složitou vnitřně provázanou kompozici s historickými i literárními odkazy, spojující přírodu i lidskou ruku. V těžce přístupném svahu u obce Želízy nalezneme malé prostranství, takový malý romantický krajinný park začleněný do divoké přírody skalních masivů. Proti vchodu do jeskyně se objevují vysoké reliéfy postav Jana Žižky a Prokopa Holého v nadživotní velikosti. Jejich brnění bylo podle dochovaných kreseb velice zdařilé a detailně propracované. Bohužel dnes jsou reliéfy převážně poničeny. Postava Jana Žižky drží v pravé ruce kopí a v levé ruce štít s reliéfem českého lva.¹¹⁶ (**obr. 30**) Napravo od jeskyně se nachází další postava, a to Zdeněk Zásnucký v podobě staršího muže s plnovousem sedícího na trůně jako velitel blanického vojska, u jehož nohou dříve spočivali lvi. Na sobě má pravděpodobně část zbroje, drátěnou košili, přes ramena plášť sepnutý pod krkem, knížecí suknicu a na hlavě má helmici. Pravou ruku má podepřenou o meč. Existuje teorie, která datuje tuto sochu až do roku 1850 a která zároveň poukazuje na to, že socha do původního komplexu

---

¹¹⁴ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*, s. 31.

¹¹⁵ Grandville byl pseudonym francouzského kreslíře, ilustrátora a karikaturisty. Vlastním jménem Jean Ignace Isidore Gérard. Kniha *Scény ze soukromého a veřejného života zvířat* prostřednictvím zvířecích alegorií zesměšňuje lidské nectnosti. Tehdy byla kniha myšlena spíše jako politicky namířený odpor proti vládě Ludvíka Filipa.

PETRASOVÁ, Tařána – LORENZOVÁ, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890* (III/1), Praha 2001, s. 288.

Na skutečnost, že se Levého reliéfy shodují s karikaturami od Grandvillu upozornil Jaroslav Mathon. *Podle jakých vzorů pracoval Václav Levý v liběchovské Klácelce?* Umění 8, 1935, s. 101-108.

¹¹⁶ Petrasová a Lorenzová ve svém článku tvrdí, že postava Jana Žižky stojí vpravo. Andrea Vítová ve své knize „*Václav Levý. Legenda o nadaném kuchťíkovi*“ mluví o Janu Žižkovi jako o postavě vlevo. A popisuje ho jako postavu opírající se pravou rukou o palcát ve tvaru kladiva. S tímto tvarem býval Žižka také od baroka zobrazován. Jeho levá ruka pak třímá rukojeť meče, který má rytíř zavěšený u pasu. Z opasku se spouští řetěz až k lemu suknicu.

Tvrzení, která postava je Jan Žižka se neshodují ani u autorky Marie Černé nebo u Emanuela Pocheho.

v prvotním záměru nepatřila a Václav Levý ji vytvořil až po svém návratu z Mnichova.¹¹⁷ Nad trůnem ve výklenku můžeme spatřit ještě zvířecí figury, kohouta a sovu v letu symbolizující pravděpodobně motiv bdělosti. **(obr. 31, 32, 33)** Kromě historicky doložitelných postav zde nalezneme bájně postavičky, jako např. tři trpaslíky kující zbroj na kovadlině pro blanické rytíře. **(obr. 34–37)** Tato vlastenecká tematika je vcelku pochopitelná. Dílo vzniklo kolem roku 1845, tedy v letech, kdy vrcholily obrozené snahy národa. Dodnes jsou viditelné obrysy reliéfů, které nebyly dokončeny. Ještě bych zde zmínila jeden reliéf na Klácelce. Jedná se o květinový ornament v přilehlé skalní stěně. Někteří ho vykládají jako znak pánů z Rožmberka, kteří mají ve svém znaku pětistou růži. Podoba je však zdánlivá a pravděpodobně ani nebyl důvod, proč by zrovna jejich znak měl být umístěn v díle s tak silnou vlasteneckou tematikou. Proč právě růže se můžeme dnes pouze dohadovat. **(obr. 38)**

Oproti Harfenici a Čertovým hlavám, kde jde o živelný romantismus se zálibou v přírodních bizarnostech, na Klácelce se jedná o historický romantismus s vlasteneckou tematikou. Husité zde představují oslavu vítězství nad německými vojsky a blaničtí rytíři představují naději na znovuzkříšení existence českého národa. Blaník a Klácelka přesáhly společenským významem a výtvarnou úrovní všechno, co bylo v oné době v sochařství v českých zemích vytvořeno. Spolu s pozdějšími pracemi Levého (Adam a Eva) tvoří skupiny děl u Liběchova vrchol tvorby Václava Levého. V neposlední řadě je nutné podotknout, že Levý měl již od svého mládí vrozený sochařský cit pro hmotu. V 19. století se řadil k jedněm z mála sochařů, kteří svá díla prováděli v definitivním materiálu. Byl typickým kameníkem, nikoli modelérem. Svá díla zaměřil na českou národní osobitost a snažil se odlišit od německého umění. Tyto prvky však nebyly zcela rozvinuty, základy tradičního národního sochařství položil svým dílem až Josef Václav Myslbek.¹¹⁸

Veškerý popis je dnes možný pouze díky starým fotografiím nebo původním dochovaným kresbám. V dnešní době je Klácelka v katastrofálním stavu. V roce 2020 byl objekt znovu uzamčen, aby se zabránilo další degradaci skal. Mám však obavu, že tento krok byl proveden příliš pozdě a většina detailů je nenávratně ztracena. Kromě nepříznivých vlivů počasí nese největší vinu nedbalost návštěvníků, kteří mají potřebu vyjadřovat pravděpodobně svou osobnost v podobě vyrytých nápisů (jmen, měst, vulgarit...) a mají nutkání pošlapávat a šplhat se na pískovcové skály. Tento problém nemá pouze Klácelka, ale veškeré sochařské

---

¹¹⁷ PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVA, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860. In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890* (III/1), s. 288.

¹¹⁸ ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*, s. 86.

reliéfy Václava Levého v okolí. Ty nemají doposud žádné ochranné opatření, a proto se obávám, že budoucí generace už tyto umělecké výtvary nepoznají. (**obr. 39–48**)

2.2 Bernard Bolzano

Následkem porážky českých stavů na Bílé hoře nastala v českých zemích doba temna. V českých zemích probíhalo již od konce 17. století poněmčování obyvatel, český jazyk a kultura byla odsunuta do pozadí. Probíhal sociální útlak ve feudální společnosti a katolická církev měla téměř neomezený vliv. Tento feudální systém však nemohl dlouho vydržet, dokonce představitelé vládnoucí vrstvy si začali tuto situaci více uvědomovat. Marie Terezie uskutečnila řadu potřebných reforem ve státní správě a její syn Josef II. ji následoval, avšak s mnohem radikálnějšími reformami, které se nesly v duchu osvěcenského absolutismu. Provedené reformy nemohly odstranit vnitřní rozpory ve feudálním řádu, pouze se tak oddálil jeho zánik. Hospodářský úpadek monarchie měl být odvrácen vznikem tzv. průmyslového kapitalismu. V poněmčených městech byly zakládány manufaktury a venkovský lid se začal stěhovat do měst. Došlo ke kapitalistické přeměně doposud feudální zemědělské výroby a obchodu.¹¹⁹ Josef II. vydal několik patentů, které přispěly k ekonomické aktivizaci obyvatelstva a oslabil církve. Na venkově začaly propuknout od poloviny sedmdesátých let 18. století tzv. selské bouře proti vrchnosti. Tyto komplikované situace přiměly císaře Josefa II. aby přistoupil k omezení feudálního vlastnictví. Šlechta byla s tímto rozhodnutím nespokojena, vláda se ale snažila o sjednocení státní správy a postupně zesilovat germanizaci.¹²⁰

Přibližme si podrobněji rakouské osvícenství v Čechách především ve vztahu ke katolické církvi. Reformace narušila církevní jednotu Evropu, a tak Rakousko začalo upevňovat spojení s Římem. Na počátku 18. století však vznikaly na severu v zemích Koruny české problémy. Nutnost reformy církve ve prospěch státu si uvědomila již Marie Terezie. K reformám ale docházelo i v samotném Římě, v sídle kurie a papeže. Katolictví se spojilo s umírněným jansenismem. Za zakladatele italského katolického osvícenství je považován Lodovico Antonio Muratori.¹²¹ Zabýval se především otázkou, co je pravá zbožnost. Tu spojuje především s prováděním činné lásky k bližnímu. Tvrdá opatření v podobě reforem zaváděl po roce 1780 Josef II. Císař zrušil v Rakousku 78 klášterů, a z toho celkem 44 v Čechách a na Moravě. Peníze z klášterů byly základem tzv. náboženského fondu, který sloužil k založení farní správy. Josefinský farář se měl chovat střídavě, měl se starat o sirotky

---

¹¹⁹ BERKA, Karel. *Bernard Bolzano*. Praha: Horizont, 1981, s. 8-9.

Podrobněji o hospodářských dějinách viz SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4.

HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-238-1.

¹²⁰ KOLMAN, Arnošt. *Bernard Bolzano*, s. 7-8.

¹²¹ LORENZOVÁ, Helena. *Hra na krásný život: Estetika v českých zemích mezi lety 1760-1860*. Praha: KLP, 2005, s. 87.

a o chudé, šířit osvětu, pilně vést matriku, a především se měl stát hlasatelem státu, nikoliv církve. Pravá zbožnost tedy byla v činné lásce k bližnímu svému, nikoliv v modlení mnichů nebo v pompézní divadelní barokní zbožnosti.¹²² Tato náboženská situace nastolená Josefem II., ovlivnila také úlohu pražské Karlovy univerzity. Karlova univerzita založená v roce 1348 se dostala v 17. století pod vládu jezuitů. To se změnilo osvícenským absolutismem, který vyhrál v boji proti jejich moci a vyučování se vymežilo proti náboženství. Krom toho začala vláda silně univerzitu germanizovat. Latinu vystřídala v roce 1784 němčina.¹²³ Úkolem této univerzity bylo vychovat loajální úředníky.

A přesně v této době byl vychováván Bernard Bolzano (1781, Praha – 1848, Praha), v podobě osvícenských ideálů, služby obecnému blahu, statečnosti, patriotismu, střídmosti a odříkání. Od roku 1819 začal být Bolzano obviňován za šíření svých vlastních názorů a myšlenek, a nakonec i odsouzen. Důvodem byla politická, kulturní a duchovní situace v Rakousku v první polovině 19. století. Svá díla musel vydávat anonymně, nebo v zahraničí. Význam jeho díla byl však doceněn až ve 20. století, které v něm objevilo kromě geniálního matematika a filozofa také význačného estetika. Snažil se propojit myšlenky filozofie a matematiky dohromady a velice často zdůrazňoval svůj výrok: „*slabý matematik nebude nikdy silným filozofem*“.¹²⁴ V roce 1843 vydal Bolzano první část „Pojednání o estetice“ s názvem „O pojmu krásna“. O čtyři roky později byla vydaná druhá část s názvem „O klasifikaci krásných umění“. V tomto díle uplatňuje svoji logickou metodu pro výklad pojmů. „*Všechno krásné je příjemné a vzbuzuje pocit libosti, která vzniká z vnímání předmětu.*“ Bolzano tuto myšlenku více zkoumal a rozšiřoval výklad. Krásno by mělo být předmětem, jehož vnímání dává uspokojení lidem, kteří mají rozvinuté poznávací schopnosti k poznání i jiných vlastností krásna a tyto schopnosti si zcela uvědomují. Jinými slovy řečeno, čím více se člověk snaží uchopit předmět rozumem, tím mu předmět poskytne větší estetický zážitek. Krásno je navíc spojeno se zrakovou a sluchovou oblastí.¹²⁵ Bolzano se také snažil

---

¹²² LORENZOVÁ, Helena. *Hra na krásný život: Estetika v českých zemích mezi lety 1760-1860*. Praha: KLP, 2005, s. 89.

¹²³ KOLMAN, Arnošt. *Bernard Bolzano*, s. 12.

¹²⁴ BERKA, Karel. *Bernard Bolzano*. Praha: Horizont, 1981, s. 15.

¹²⁵ Krásou, estetikou a sochařstvím se zabývá ve své studii Petr Wittlich. Figurální sochařství vyjadřovalo podle tradiční estetiky oduševnělou krásu. V 19. století se střetávaly veškeré nároky minulých století se sociální realitou uměleckého individualismu a s vědeckými výsledky bádání v oblasti anatomie a antropometrie. Podrobněji viz WITTLICH, Petr. Tělesnost a figurální kánony v sochařství 19. století. In *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku sympozia k problematice 19. století*: Plzeň, 26.-28. února 2009. Praha: Academia, 2010, s. 197-204.

přivést do společnosti tzv. kalobiotiku.¹²⁶ Ovšem ta se uplatní až v budoucnu, v současnosti Bolzana se ji nedostalo náležitého pochopení.¹²⁷

---

¹²⁶ **Kalobiotika:** *Umění krásně žít.* „Nalézá-li duch vděčného uspokojení v užším obzoru svého soukromého světa, bývá výhodno soustřediti se v něm a nepouštětí do něho zvenčí více než nezbytně nutno.“
Příruční slovník jazyka českého, Praha: Státní nakladatelství, 1935-1957, s. 27.

¹²⁷ KOMAN, Arnošt. *Bernard Bolzano*, s. 113.

2.3 Josef Navrátil

Josef Navrátil, celým jménem Josef Matěj Navrátil se narodil 17. 2. 1798 ve Slaném v rodině řemeslného malíře pokojů. Tento velice úspěšný malíř upadl již na sklonku svého života v zapomnění, které trvalo dalších několik let i po jeho smrti.¹²⁸ Páteří Navrátilovy tvorby se stal romantismus, ale i realismus. Stává se mimořádně nadaným dekorátérem a jeho služeb si žádá císař, šlechta, duchovenstvo a zámožní měšťané a obchodníci. Kromě malby v pokojích také restauruje, navrhuje nábytek, lustry, kamna a další vybavení interiéru. První nástěnné malby můžeme spatřit právě v Liběchově. Podle přání mecenáše Antonína Veitha měly být vybrané prostory zámku vymalovány výjevy z české historie. Námětem fresek se stalo tehdy velice módní téma, pověst o dívčí válce, která se během 19. století dočkala několika literárních zpracování. V prostoru přízemního sálu (saly terreny) vymaloval Navrátil epos „Vlasta“ ve čtyřiaadvaceti polích, segmentech, kartuších a cviklech. **(obr. 49–54)** Na stropě nalezneme obrazy z dívčí války, příběhu o vzpouře českých žen proti mužům, Ctirada a Šárku, nebo založení Děvína. Na střed stropu vymaloval Navrátil růžici, v níž v šesti polích vyobrazil výjevy z báje o Krokovi a Libuši (od volby Kroka, po smrt Libuše). **(obr. 55)** Epos o Vlastě pochází původně z pera německého básníka a dramatika Karla Egona Eberta, jenž se považoval za českého vlastence. Navrátil vyzdobil i několik dalších místností zámku a podílel se na zařizování interiéru od nábytku až po garnýže nebo ostění v pokojích. Drobnější výzdobné práce se ujal již zmiňovaný Václav Levý, který se také ujal dekorativního vyřezávání a v zahradě vytvořil podle návrhu Navrátila několik dekorativních váz. Na císařských zámcích v Zákupích a Ploskovicích, zrestauroval Josef Navrátil pokoje ve stylu druhého rokoka. Později převažují v jeho dílech dekorativní výplně květin a ovoce. Josef Navrátil zemřel 21. 4. 1865.

---

¹²⁸ Josef Navrátil, výbor obrazů, s. 9.

Existuje několik publikací zabývajících se životem Josefa Navrátila. Např. SLONIM, Dimitrij. *Josef Navrátil. Repetitorium historie života a díla*. Praha: Blatenská tiskárna, 2011. ISBN 978-80-902938-8-5. TOMAN, Prokop. *Josef Navrátil: Jeho život a dílo*. Praha: Jednota umělců výtvarných, 1932.

3. SOUPIS PAMÁTEK

3.1 Zámek a přilehlé objekty

Jak již bylo nastíněno v kapitole shrnující historii obce, první zmínky o tvrzi v Liběchově pocházejí z roku 1311, kdy zde sídlili páni Domin, Lipold a Vojslav. Změna vlastnictví nastala v roce 1403 a pány z Liběchova vystřídal Jan Prudota z Veitmile a následně v roce 1410 Jindřich Škopek z Dubé. Následovalo poměrně časté střídání majitelů. Na delší dobu (1513-1547) byl Liběchov v držení Beřkovských ze Šebířova. V další dekádě od roku 1547 do roku 1583 byl majitelem Kašpar Belvic z Nostvic. Z tohoto období máme zmínky o vodní tvrzi. Jádrem dnešního Liběchovského zámku mohla být pravděpodobně pozdně gotická tvrz z první poloviny 16. stoletím jejíž zbytky můžeme nalézt v severozápadní části zámku. A právě Kašpar Belvic z Nostvic přestavěl tvrz na renesanční sídlo na půdorysu ve tvaru podkovy a se štíhlou věží. Fasáda sídla byla vyzdobena psaníčkovými sgrafity.¹²⁹ Kolem zámku byl široký vodní příkop napájený místním potokem. Ve druhé desetiletí 17. století přibyl navíc vstupní portál. Součástí zámku byl přilehlý dvůr, u kterého se nacházel mlýn, pivovar i ovčín. Po roce 1664 přibyl pivovar, sladovna, vinopalna a sýpky.

Následně se různými příbuzenskými vztahy a sňatkem Antonie Eusebie Scheidlerové v roce 1709 objekt dostal do držení Pachtů z Rájova. Jan Jáchym Pachta provedl další stavební úpravy a sídlo bylo barokně přestavěno na vrcholně barokní zámek, navíc bylo přistavěno nové, zahradní reprezentační křídlo. Na jihozápadě navazovalo na podkovovitý půdorys a bylo původně kryto mansardovou střechou.¹³⁰ Přibližně ve stejné době byl založen i přilehlý park s osovým průhledem. Roku 1730 byly do parku nainstalovány sochy mytologických postav z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Bohužel většinu těchto soch již v parku dnes nenalezneme, jelikož i na ně padl stín vandalismu. V roce 1781 Hubert Karel Pachta nechal vystavět těsně u zámku konírny. Ve štítu klasicistní stavby byl objeven v roce 1957 originální nápis v latině. V roce 1872 byla konírna upravena na stání pro dvacet koní a zřízeny byty pro personál.¹³¹ **(obr. 56)** Požár, který vypukl v roce 1811 poškodil výrazně severovýchodní část zámku. Po požáru byla nutná oprava, která se nesla v duchu klasicismu a zahradní křídlo tak bylo překryto valbovou střechou a štíhlá věž dostala historizující cimbuří.¹³² Nástěnné malby na stropě přijímací haly od Václava Vavřince Reinera byly požárem zničeny a do dnešních dnů se nedochovaly. Malby nesly antické téma, Merkur a tři

¹²⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, s. 421-422.

¹³⁰ Tamtéž, s. 422.

¹³¹ „POSTAVIL KAREL. STÁJ PRO ČTYŘIKRÁT OSM KONÍ, NE PRO SEBE, ALE PRO SVOJE POTOMSTVO. AŽ ŽIJE!“ In KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*, s. 80.

¹³² Emanuel Poche (red.). *Umělecké památky Čech 2*, s. 234.

Grácie. V roce 1855 se zřítla stropní konstrukce ve společenském sále v prvním patře. I zde byly zničeny Reinerovy malby s dalším antickým tématem Svatby Amora a Psýché.¹³³ Nutno ovšem dodat, že tento požár nebyl prozatím žádným spolehlivým pramenem doložen.¹³⁴ Na počátku 19. století byl v zahradě postaven nádherný vytápěný klasicistní skleník, tzv. zámecká oranžerie. Jeho součástí byla kromě oranžerie i kaméliovna a část s ananasy, v neposlední řadě taktéž vstupní salonek. Z tohoto objektu jsou dnes pouze ruiny.

Výraznějšími proměnami prošel zámek za vlastnictví Veithů. Antonín Veith zcela přeorganizoval zámecký park. Před zahradním průčelím vznikl geometrický parter. V celém parku pak byly rozmístěny nové menší objekty, např. grotta s pramenem, plastický reliéf vodopádu, mostky apod.¹³⁵ U zámecké brány vznikl klasicistní dům pro panské úředníky. V roce 1855 zasáhly v červnu Liběchov záplavy a zámku byla jejich následkem značně porušena statika. Stropní konstrukce zahradního křídla byly v havarijním stavu, a nakonec byl strop stržen. Bohužel tím zanikla další originální Reinerova malba Olympské svatby.¹³⁶ Novou podobu sálu vytvořil architekt Eduard Halla v novogotickém slohu, inspirovaném anglickým stylem.¹³⁷ Výtvarné umění zde projevil již zmíněný malíř Josef Navrátil, který salu terrenu vymaloval na téma staročeských bájí a také se podílel se svou dílnou na výzdobě dalších místností na zámku. V orientálním salonu v zámeckém přízemí se dochovaly nástěnné malby s čínskými náměty. Jedná se o malby Kuřáci opia, Čínská slavnost a Prodej koček v čínském přístavu. Autorství se dnes připisuje Quidovi Mánesovi. Ještě jednou připomenu malíře Františka Tkadlíka, který namaloval pro Veitha obrazy s křesťanskými náměty Smrt svaté Rosalie z Limy a sv. Václav a sv. Ludmila při mši. Dále Antonín Machek, který vytvořil dílo s názvem Rudolf II. uděluje Majestát. V neposlední řadě malíř Antonín Lhota namaloval pro Veitha obraz Obrácení Prušáků na křesťanství.¹³⁸

Antonín Ladislav Veith nechal v přízemí zámku vybudovat novorománskou votivní kapli. Do zámecké zahrady nechal umístit sochy římských bohyní Flóry a Pomony pravděpodobně od Františka Xavera Linna. Stejně tak sem umístil dekorativní vázy v etruském stylu od Václava Levého. V roce 1845 přibylo do zámecké zahrady sousoší Čtyři Kristovy zázraky od Josefa Maxe.¹³⁹ Během vlastnictví Veithů přibylo v okolí zámku i mnoho hospodářských budov. V severním okraji zahrady byl založen nový hospodářský dvůr

¹³³ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*, s. 71.

¹³⁴ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*, s. 108.

¹³⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, s. 422.

¹³⁶ ČONDL, Adolf. *Liběchov a okolí*, s. 15.

¹³⁷ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*, s. 109.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*. Praha, 1936, s. 437.

¹³⁸ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*, s. 75.

¹³⁹ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*, s. 112.

na ustájení hovězího dobytka. Nedaleko vzniklo nové šafářství, borytová továrna a varna potaše.¹⁴⁰ Bohužel v roce 1976 byly budovy severně od zámku zbořeny.

Pohnutý osud měl zámek již dávno před svou částečnou demolicí. Pokud se vrátíme do období válek zjistíme, že zámek po většinu válečného stavu sloužil nejdříve německým vojákům a Hitlerjugendu, kteří zabílili zámecké fresky. Ti byli vystřídáni polskými, ruskými i československými vojáky, kteří si v zámku zřídili lazaret. Několik rudoarmějců, kteří zde zemřeli byli prozatímne pohřbeni v zámecké zahradě. Jejich ostatky byly přeneseny v roce 1951 na místní hřbitov.¹⁴¹

V roce 1925 byl zámek prohlášen Státním památkovým úřadem za umělecko-historickou památku. Zámek však potřeboval nutně opravit. V roce 1927 byly zahájeny restaurátorské práce na obnově interiérů a nástěnných maleb. Této práce se z počátku ujal akademický malíř Bohumil Číla a od roku 1929 restaurátorská škola profesora Bohuslava Slánského z Akademie výtvarných umění v Praze.¹⁴² Na podzim v roce 1948 byl majetek Ing. Františka Homolky včetně zámku znárodněn. Správu nad zámkem převzala o rok později Národní kulturní komise. Byly zahájeny opět restaurátorské práce, školou prof. Slánského, v prvním poschodí, kde byla hodnotná Navrátilova výmalba přetřena za okupace žlutou barvou. Od roku 1950 zde, v té době již bývalý majitel, vykonával funkci správce.

Na krátkou dobu získal část zámku v roce 1954 Československý státní film, který zámku spíše uškodil, než pomohl. Z plánované rekonstrukce měl vzniknout inspirativní komplex pro scénáristy, režiséry, výrobní štáby, kameramany apod. Podkroví mělo sloužit k ubytování, vytápění v přízemí mělo být podlahové a v prvním patře teplovzdušné. Filmařům však chyběl očividně smysl pro citlivou rekonstrukci. Konírnu zcela přestavěli, vznikly zde nové příčky, původní odvětrávací otvory tzv. volská oka vyměnili za podkroví s vikýři. Kvůli plánovanému ústřednímu topení byly vytloučením šachet porušeny všechny původní podlahy. V prvním patře se jednalo o poničení parket ze vzácných dřevin, palisandru, mahagonu a jasanu.¹⁴³ Některých budov se ujal státní statek, což byl pro zámek zřejmě horší osud než rekonstrukce provedená státním filmem. Z některých budov socialističtí družstevníci udělali sklad hnojiv, což budovám velice uškodilo a poměrně dlouho nechtěli tyto prostory opustit. Stalo se tak až v polovině osmdesátých let, kdy byly hospodářské budovy předány Národnímu muzeu, které zde zřídilo své depozitáře. Národní muzeum, respektive Náprstkovo

---

¹⁴⁰ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*, s. 112.

¹⁴¹ Kronika města Liběchova 1945-1946.

¹⁴² BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 83.

¹⁴³ Tamtéž, s. 91.

muzeum spadající pod Národní muzeum, se stalo majitelem ale již v roce 1967, předtím spravoval objekt od roku 1960 Ministerstvo spravedlnosti ČSR.

Po náročné rekonstrukci zde vznikla expozice asijských sbírek. Generální rekonstrukce zámku byla provedena podle projektu Ing. arch. Pavla Mošťáka. Byly opraveny střechy, to zamezilo dalšímu chátrání stavby, horní část věže získala cibulovou baň. Současně s rekonstrukcí exteriéru probíhaly úpravy v interiéru. Původní malířská výzdoba ze 16. století byla již téměř nepatrná, a tak bylo rozhodnuto, že tyto zbytky zůstanou zakryty a v interiérech se zachová výzdoba z 19. století. Výzdoba z dílny Josefa Navrátila se povedla obnovit téměř v celém rozsahu. Nalezený původní inventář prošel celkovou rekonstrukcí, od truhlářských prací až po dobové kování, opravu parket apod. Obnova zahrady trvala dalších osm let a do středu zámecké kašny byla posazena japonská bronzová skulptura draka, kterou vytvořil a ulil Suzuki Masajoši.¹⁴⁴ Bohužel ostatním přilehlým budovám a jiným objektům zámku se nevěnovala přílišná pozornost.

Restaurování soch v zahradě se ujali akademičtí sochaři Jan Lhota a František Staněk. Všechny sochy byly ve velice špatném stavu. Narušení způsobily povětrnostní podmínky, ale také podmínky mechanické (střely ze zbraní z válečného období atd.). Jednalo se o barokní sochy bohů Marta, Neptuna a Herakla, o dvě sochy v nadživotní velikosti bohů Apollóna, kterému chyběla hlava a Merkura, kterému chyběla pravá končetina.¹⁴⁵ Ěru asijského umění v Liběchově překazila restituice zámku rodině Homolků. Zdrucující ránu, lze říci téměř „smrtnou“, dostal však zámek ničivými povodněmi v roce 2002.

Pro liběchovský zámek byla velká povodeň v roce 2002 přímo katastrofální. Intenzivně pršelo několik dní a zem už více vody nedokázala pojmout. Byla zaplavena více než třetina území celé České republiky. Voda vnikla do zámku v noci na 13. srpna 2002 kolem třetí hodiny ráno. V zámecké parku protékají říčka Liběchovka a Mlýnský potok. Tyto prameny se setkávají daleko od zámku, skoro až u železnice a odtud odtékají do koryta Labe. Hladina Labe se tehdy zvedla téměř o 3 metry a voda z potoků se vracela zpět a začala se rozlévat v zahradách. V této době sloužil zámek jako výše již zmíněné muzeum exponátů asijských sbírek. V první fázi začali zaměstnanci přemísťovat exponáty do prvního patra. Když voda po několika dnech kulminovala, výškový rozdíl hladiny mezi kolejištěm a zahradou byl 9 metrů. Z celého okolí se stalo jedno velké jezero. (**obr. 57**) Všechny objekty zámeckého areálu byly zaplaveny až do výšky 3,6 metrů. V zámku se dostala voda do výše 3,12 metrů. Voda poničila nejvíce malby od Josefa Navrátila v Orientálním salonku v sale

---

¹⁴⁴ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018, s. 96.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 103.

terreně a dosahovala zde do výše 3,12 metrů po několik dní. Následné péči o tyto nástěnné malby se věnoval restaurátorský ateliér akademického malíře Jana Živného s akademickým malířem Milanem Resselem.¹⁴⁶

Velice vzácné malby Josefa Navrátila byly namalovány kombinovanou olejovou temperou a bohužel až 90 % těchto maleb bylo zasaženo „velkou vodou“. Povrchová laková vrstva byla porušena a následně začala opalizovat. Voda narušila podkladové vrstvy emulzního klišovoolejového charakteru, ty následně změkly a po vyschnutí ztratily svou lepivost a na mnoha místech malba zcela odpadla. Na stavu se samozřejmě podepsaly nánosy bláta a různých rostlin a živočichů. K tomu všemu popraskalo zdivo a bylo velice obtížné tyto dutinky řádně vysušit a pokračovat v restaurátorském průzkumu, který spolupracoval s technickou laboratoří NPÚ v Praze a rakouskými odborníky z Vídně. Bylo nezbytné provést ošetření proti plísním a houbám. Malby byly zafixovány a postupným vysycháním docházelo k mírné krakeláži.¹⁴⁷ K dispozici byla různá technika na zjišťování teploty, vlhkosti apod. Byla vyzkoušena i metoda snímání porušených vrstev a provedeny zkoušky vyrovnávání zvednutých krakel. Místa kde malba skoro opadávala, byla provedena hloubková injektáž k fixaci malby. Tento postup se na některých místech kvůli vlhkosti musel provádět opakovaně. Jelikož měly stavební úpravy špatný vliv na malby, byly překryty netkanou textilií, která pro ně vytvořila stálejší mikroklima. Ačkoliv bylo důležité zbavit se vlhkosti co nejdříve, nesměli restaurátoři vysoušet prostory příliš rychle, aby nedošlo ke zkřehnutí barevných vrstev a následnému opadávání ve větší míře.¹⁴⁸

Voda zničila veškeré zařízení, poškodila omítky, elektrické rozvody, okna, dřevěné podlahy, dveře a po opadnutí vody se začala následně objevovat plíseň, nemluvě o náročném úklidu kontaminovaného bahna. Celý úklid navíc komplikovaly zničené elektrické rozvody, proto nemohly být zpočátku použity žádné elektrické přístroje. Bylo provedeno statické posouzení objektů a v následné sanaci pokračovala stavební firma. Současně probíhal komplexní stavebně-historický průzkum všech budov zámeckého areálu. Byly připraveny plány na rekonstrukci. Během prací na odstraňování omítek byla odhalena barokní výmalba zdí.¹⁴⁹ V tomto případě bychom mohli s nadsázkou tvrdit, že všechno zlé je pro něco dobré.

---

¹⁴⁶ KLIMOVIČOVÁ, Ludmila – SOUČKOVÁ, Jana. Zámek Liběchov. In medias res/v roce tři po velké vodě. In *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 4, s. 310.

¹⁴⁷ **Krakeláž:** Jde o soustavu trhlinek/spár v barevné vrstvě povrchu. Může se jednat o keramiku, obraz nebo dřevo. Jedná se o přirozený proces stárnutí díla, někdy jde o dekorativní umělecký záměr. Praskání má mnoho příčin, nejčastěji jde o naprosté ztuhnutí pojidel v barvách. Restaurátoři jsou schopni určit podle krakel stáří díla.

¹⁴⁸ ŽIVNÝ, Jan. Malby Josefa Navrátila na zámku Liběchov. In medias res/v roce tři po velké vodě. In *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 4, s. 312.

¹⁴⁹ KLIMOVIČOVÁ, Ludmila – SOUČKOVÁ, Jana. Zámek Liběchov. In medias res/v roce tři po velké vodě. In *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 4, s. 311.

Situace se změnila v květnu 2004, kdy Pozemkový úřad v Mělníce rozhodl o restituci části areálu. Projekt byl zastaven, jelikož zákon nedovoluje investici prostředků státního rozpočtu do soukromého majetku. Národní muzeum tak mohlo nadále provádět pouze nutnou údržbu.¹⁵⁰ Tato „údržba“ restaurátorů odvrátila z části odpadávaní maleb v Orientálním salonu. Problémem ovšem je, že malby neustále pracují a aktuální zanedbaný stav jim, ani celému zámku rozhodně neprospívá.

Je dochováno několik dobových pohlednic a fotografií, na kterých můžeme vidět zámek ve zlatých časech svého rozkvětu. **(obr. 58)**

V současné době je zámek ve špatném stavu. Zámek má ve vlastnictví několik majitelů, což je pro zřizování a opravování značně problematické. Střecha je částečně opravena, přesto do zámku zatéká. **(obr. 59-64)** Omítka je na mnoha místech opadaná až na základní zdivo. Příčinou je ve velké míře vlhkost, způsobená uzavřením objektu a dezolátní stav okapů, které neplní již svou funkci a dešťová voda vytéká přímo na poničenou fasádu. **(obr. 65)** V nejhorším stavu je přízemí, kdy již zmiňovaným důsledkem povodní voda sahala až do prvního patra. Na mnoha místech zdiva je několik prohlubní způsobených nepříznivými klimatickými podmínkami a především vandalismem. **(obr. 66-71)** Místní vandalismus se podepsal i na okenicích v přízemí. Většina oken, která není zabetonována, je vysklená a vnitřní prostory chrání před vandaly pouze mříže. **(obr. 72-75)** Zámecký areál bývá v poslední době často pronajímán k filmovému natáčení. Natáčely se zde scény nedávno vyslého rakousko-německého kriminálního seriálu Freud (o životě mladého psychoanalytika Sigmunda Freuda) a aktuálně scény k filmu Na západní frontě klid.

3.1.1 Zámecké zahrady

Původně se při ústí říčky Liběchovky rozprostíraly lužní lesy. V období středověku se začala formovat krajina labské nivy v údolí delty Liběchovky. V této době byly již na jižním úbočí situovány panské vinice nebo ovocné štěpnice, převážně broskvoně, meruňky a třešně. Dolní část úvalu posloužila jako místo k osídlení. Sad meruněk se na úpatí rozprostíral až do 80. let 20. století. V současné době je sad zarostlý a nikdo ho neudržuje.

---

¹⁵⁰ KLIMOVIČOVÁ, Ludmila – SOUČKOVÁ, Jana. Zámek Liběchov. In medias res/v roce tři po velké vodě. In *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 4, s. 311.

Za vlády Kašpara rytíře Belwicze z Nostwicz byla stavba zámku obehnána příkopem. Zahrada byla pravděpodobně rozdělena kromě dekorativní části i na zahradu užitkovou, kde se pěstovaly byliny a zelenina.¹⁵¹

Vznik barokní zahrady byl popsán již výše. Jan Jáchym Pachta z Rájova povolal na své panství významné osobnosti, architekta Františka Maxmiliána Kaňku, Matyáše Bernarda Brauna, Václava Vavřince Reinera a další mistry vysokého formátu ve svém oboru. Ti vytvořili rozmanitá díla nejen na zámku, ale také v zahradách a celé obci. Došlo také k radikální regulaci říčky Liběchovky, která byla svedena do přímého koryta. Šlo o estetické propojení interiéru s exteriérem. V hlavní ose zámku byl vytvořen zahradní parter francouzského stylu, obehnaný kolem dokola vysokým stříhaným habrovým špalírem. Na plochách parteru byly vytvořeny ornamenty z různě barevných květin, tzv. broderie. Mezi nimi byly vytvořené v pravidelných liniích cesty. Do parterů se navíc přenášely exotické stromy, keře a rostliny ze zimních zahrad, oranžerií, ananasoven apod. Oblíbené se stávaly citrusy, vavříny, granátová jablka a začaly se objevovat palmy, sukulenty a oleandry. Uprostřed této kompozice vévodilo zřídlo, fontána vody.¹⁵² Do této barokní podoby zahrady byly osazeny sochy z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Celý parter byl obstoupen tzv. Arkádií. Jednalo se o barokní symbol k návratu k půdě, v zahradě byla vytvořena slunná místa a volná prostranství se solitérními stromy. Inspirací tohoto počínu byla bezpochyby francouzská Versailles. Z této doby pochází platan javorolistý a tis červený, ty stojí v zámecké zahradě dodnes. (**obr. 76**) Hlavní příjezdová cesta byla vedena v hlavní příčné ose parteru přes most nad Liběchovkou, která vedla k fontáně ve středu parteru a následně k zahradnímu balkonovému portiku se schodištěm u vchodu do saly terreny.

Na konci 18. století se změnil styl z baroka do duchu klasicismu. V zámku byla vybudována konírna, kočárovna a napajedlo pro koně. V této době, osvícenského racionalismu byl architektem André Le Nôtrem koncipován přísný geometrický hvězdicový půdorys zahrad. Nedílnou součástí byly rostliny, které vnášely rytmus a perspektivu os. Typické byly květnaté luční světliny s boskety. Dodnes v zahradě zůstalo několik dubů letních a borovic černých. V liběchovské zahradě byla vystavena řada skleníků pro palmy, kamélie a begónie, ale také oranžerie, fíkovna, ananasovna, úložna roubů a množírna semen.

---

¹⁵¹ HENDRYCH, Jan (ed.). *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*. Praha: Foibos, 2011. ISBN 978-80-87073-36-0.

DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan. *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakl. čs. výtvarných umělců, 1957.

¹⁵² KŘESADLOVÁ, Lenka – KOPECKÝ, Evžen – OLŠAN, Jiří et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*. Národní památkový ústav. Odborné a metodické publikace, svazek 63. Praha 2015.

Antonín Veith osadil do zahrady sochy Pomony a Flóry a kamenné zahradní vázy. **(obr. 77)** Na můstek přes Liběchovku byly umístěny párové sochy Ókeana a Téthye a níže kromě umělého vodopádu byla vytvořena hlava Skyly. Další mytická monstra Grýpa a Lea byla postavena na soklech v parteru u kašny.¹⁵³ Postupně během 18. století se po celé Evropě začíná uplatňovat nová estetika anglických zahrad a parků otevřené krajiny, a tak přirozeně splývá s otevřenou krajinou s charakteristickými průhledy. Ta byla založena na vzrostlých stromech rozmanitých druhů, různých zákoutích s vodními plochami, přes které vedou můstky a různých stavebních monumentech (altánky, boží muka, miniatury antických chrámů apod.).¹⁵⁴

V sedmdesátých letech 19. století byla vybudována v jižních částech zámeckých zahrad železnice císařské severní dráhy. Po první světové válce nastala další degradace zahrad, která trvala více než padesát let. Přirozená přírodní společenstva (náletové dřeviny, traviny...) začala v zahradách dominovat a umělá společenstva (anglický trávník, květnaté lučiny, dřeviny různých tvarů a forem kmenů a korun) zcela degradovala.

V roce 1976 byla v prostoru předzámčí zbořena část hospodářského areálu patřícího k parteru zámku. **(obr. 78)** Výhled na Labe a Středočeskou tabuli částečně zastínila elektrárna Mělník a nedlouho poté výstavba rozlehlé dýhárný. Teprve až v roce 2001 proběhla částečná, ale velice nákladná rekonstrukce dřevin.

Velké škody utrpěla v roce 2002 velkou povodní samozřejmě i zahrada. Některé keře paradoxně uschly a několik podmáčených stromů muselo jít k zemi. V celém areálu se nacházelo příliš mnoho naplavených trosek, odpadků a různých předmětů, které museli pracovníci odstranit.

Sochařská výzdoba v zahradě byla před povodněmi restaurovaná, bohužel restaurování se muselo opakovat. Starší tmely byly vymyty a do struktury pískovce bylo zaneseno bahno soli a různé chemikálie z vody a na pískovcích se začaly objevovat řasy a mechy. Na základě pečlivého průzkumu byl následně stanoven postup řešení. V první řadě se jednalo o odsolení, injektáž prasklin pomocí tekutiny z organokřemičitanů, následné slepení vážných trhlin a doplnění chybějících tmelů. V neposlední řadě byla provedena hydrofobizace soch. Na závěr byla sejmuta forma a vytvořen odlitek, podle kterého vznikly kopie soch. Posledního restaurování soch Matyáše Bernarda Brauna se ujal akademický malíř a restaurátor Tomáš Rafl.

---

¹⁵³ LÖWE, GERHARD – STOLL, Heinrich Alexander. *Antika ABC*. Praha: Orbis, 1974.

¹⁵⁴ KREJČÍŘÍK, Přemysl. *Lednicko – Valtický areál*. Praha: Foibos Books, 2012. ISBN 978-80-87073-45-2. *Valtice a Lichtenštejnové. Zámecká zahrada, památky, bibliografie*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2018. ISBN 978-80-906899-4-7.

V zahradě nalezneme pouze originál sochu Samsona a to již je velice poničeném stavu. Sochy Merkur a Perseus jsou kopie, originál sochy Persea s hlavou medúzy je umístěn v lapidáriu zámku Mnichovo Hradiště. Další Braunovy sochy ze zámecké zahrady zmizely. **(obr. 79-81)** Zůstala zde však řada soch vytvořených v 19. století, párové sochy mořské panny a mořského muže na můstku vedoucího do zadní části zahrady k oranžerii. Obě dvě jsou velice poničené. **(obr. 82, 83)** Párové sochy Gryfa a Lva a vázy na podstavci s figurální výzdobou andílků, girland a divých mužů v hlavním zahradním průčelí saly terreny jsou prozatím v dobrém stavu. **(obr. 84-88)** Zbytky imitace vodopádu a tvář Skyllly v korytě Liběchovky jsou téměř zarostlé mechem a kapradím a spějí k nenávratnému zániku. **(obr. 89, 90)** Sloupková boží muka v další části zahrady jsou poměrně v dobrém stavu. Očividně zde probíhá mírná eroze způsobená přírodními vlivy, chybí obrázek svatého, ale jinak je monument v architektonickém pořádku. **(obr. 91)** Párové sochy Pomony a Flóry bývaly umístěné v části zahrady vedoucí k oranžerii. Aktuálně se zde nachází pouze socha Pomony.

Bývalé zámecké konírny jsou dodnes ve špatném technickém stavu. Zámecký klasicistní skleník v antikizujícím stylu římsko iónského chrámu, krytý sedlovou střechou je dnes naprosto v dezolátním stavu a z celkové oranžerie zbylo spíše torzo. **(obr. 92, 93)**

Výpověď map:

Na císařském otisku vidíme vzhled zámeckého areálu v letech 1824-1843. **(Mapa 1)** S porovnáním se současným katastrem jsou viditelné změny. **(Mapa 2)** Řada budov chybí, nebo byla přestavěna na jiném půdorysu.¹⁵⁵

3.2 Kostel sv. Ducha

Zděný jednolodní kostel/kaple s věží situovaný na viničním kopci nad Liběchovem, jihovýchodně od náměstí **(obr. 94)**, byl vybudován v roce 1654 hrabětem Hyacintem Karlem Villanim, se záměrem zřízení rodové hrobky. Obnovy se dočkal za Jana Jáchyma Pachty kolem roku 1734. Za Karla Huberta Pachty v roce 1780 byly postaveny kapličky, tzv. křížová cesta¹⁵⁶ o čtrnácti zastaveních, lemována lipovou alejí k vrcholu ke kostelu sv. Ducha a sv. Hrobu. Doba však svatostánkům příliš nepřála, na trůn v této době usedl Josef II.

---

¹⁵⁵ Podrobněji o těchto přestavbách viz výše v textu.

¹⁵⁶ Čtrnáct kaplí na obdélném půdorysu s půlkruhově zakončenými výklenky. Barokní přestavba proběhla v roce 1780. Kaple jsou kryty střechami v podobě barokního štítu s prejzovou krytinou. Na štítu jsou umístěny podstavce pro kříž. Po stranách výklenku se nachází pilastry s iónskými hlavicemi a čabakami. Stejně pilastry se nachází na bocích a mezi sloupy je naznačena bosáž. V roce 2016 proběhla revitalizace několika kapliček.

a nedlouho poté byl kostelík ve výčtu zrušených svatostánků.¹⁵⁷ Při veithovské přestavbě kostelíka na počátku devatenáctého století zde byla nalezena rakev a podle přiloženého lístku byly ostatky připisovány hraběti Villanimu. Věž byla přistavěna v roce 1823 též Jakubem Veithem. Menší úpravy, kterých se ujal tehdejší starosta Ing. Homolka na své náklady probíhaly na konci dvacátých let dvacátého století. V roce 1964 byl kostelíček zapsán na seznam chráněných památek Liběchova a vlastníkem objektu se stalo Národní muzeum v Praze. V roce 1965 byla naplánovaná oprava kostela a následujícího roku vyhořela po úderu blesku věž kostela. Úpravy začaly probíhat v letech 1968-1969, doposud valbová střecha kostela krytá bobrovkami byla nahrazena sedlovou střechou a byla pokryta prejzovou krytinou, vikýře na věžní helmici již obnoveny nebyly. Stěny byly zpevněny železobetonovou injektáží a v roce 1973 byla otevřena hrobka, která se nachází pod kostelem, aby mohla být následně vyklizena.¹⁵⁸ Ostatky byly uloženy do dvou neoznačených hrobů na místním hřbitově. Během několika let přišel kostel o veškerý inventář a v roce 1999 byla z lodi odcizena opuková dlažba.¹⁵⁹

Jedná se o zděnou jednodílnou baziliku obdélníkového půdorysu s půlkruhově zakončeným presbytářem na východní straně. Na západním průčelí se nachází věž členěná římsami se čtvercovým půdorysem, v horní části po celém obvodu věže jsou umístěna podlouhlá půlkruhová okna. Věž je zakončena zvonovou mansardovou střechou s plechovým krytím a zakončena lucenou. Vrcholek helmice je osazen lebkou se zkříženými hnáty, která slouží jako korouhev. Loď je kryta sedlovou střechou a presbytář je kryt valbovou střechou s prejzovou krytinou. Fasáda je členěna pilastry s lizénovými římsami. Na bocích lodě v polích mezi pilastry toskánského typu jsou umístěna kruhová okna opatřená mřížemi. V hlavním trojosém průčelí se nachází obdélný vstupní portál lemovaný kamenným ostěním. Nad průčelím je půlkruhové okno a nad ním nasedá na římsu štítový tympanon s kruhovým otvorem zdůrazňující hlavní vstup. Po obou stranách průčelí jsou ve vpadlých polích v patře umístěny niky. Kostel měl dříve štukovou žlutě zbarvenou omítku, která je dnes většinou opadaná a odkrývá smíšené zdivo pod ní. **(obr. 95, 96)**

V současné době se kostel sv. Ducha využívá k přednáškám a bývá zpřístupňován na Dnech evropského dědictví. Současným majitelem je město Liběchov, které se snaží pomocí veřejných příspěvků restaurovat, nebo prozatím zakonzervovat celý objekt. Tento objekt dominující na vrcholku terasovitých vinic neodmyslitelně patří ke vzhledu Liběchova.

---

¹⁵⁷ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen I*, s. 387-388.

¹⁵⁸ BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*, s. 49-50.

¹⁵⁹ Podrobněji o „kostelíčku“ viz *Liběchovský kostelíček na viniční hoře. Kostel Svatého Ducha a Božího hrobu s patronátní hrobkou*. Liběchov sobě – spolek pro záchranu kostelíčka. Liběchov, 2017.

Výpověď map:

Na císařském otisku, který vznikl v letech 1824-1843 vidíme zděný objekt podélného půdorysu. **(Mapa 3)** S porovnáním se současným katastrem lze tvrdit, že objekt zůstal doposud na stejném půdorysu a žádná výrazná přestavba neprobíhala. **(Mapa 4)**

3.3 Kostel sv. Havla

Areál barokního kostela se nachází ve středu obce na vyvýšené umělé terase u hlavní silnice, přístupný z dvouramenného kamenného schodiště před západním průčelím, nebo po cestě od hřbitova v areálu u presbytáře. Kolem kostela se rozprostírá ohradní zeď ze smíšeného zdiva, přerušená po obou stranách kostela vstupy s kovovými mřížemi. V současné době je kostel ve vlastnictví Římskokatolické farnosti. **(obr. 97)**

Vrcholně barokní stavba vznikla pravděpodobně v letech 1738-1741 a mohlo by se jednat o návrh Františka Maxmiliána Kaňky.¹⁶⁰ V první polovině sedmnáctého století se stal kostel sv. Havla kostelem filiálním.

Jedná se o obdélný zděný kostel s příčnou lodí a obdélným trojboce ukončeným presbytářem se čtvercovou sakristií a předsíní s oratořemi v patře. Kostel má štukové omítky červenobílé barvy, které jsou dnes částečně opadané. Mansardová střecha je kryta taškami. Úroveň hřebenu střechy příčné lodi, hlavní lodi a presbytáře leží v jedné úrovni. Nad křížením lodí je umístěna sanktusní věžička se čtyřbokou lucernou, krytou plechem. Na hlavním průčelí spatříme vysoký sloupový řád ukončený volutovou římsou. V hlavní ose je obdélníkový vstupní portál, nad nímž se nachází obdélníkové kruhově ukončené okno se šambránou a trojúhelníkový štít se znakem Pachtů z Rájova. Dvě okna na každé straně hlavní lodi jsou obdélníková s mírným segmentovým zakončením a zdobená šambránami. Prostor příčné lodi osvětlují obdobná okna. **(obr. 98-101)**

Podélná loď je rozčleněna do pěti klenebních jednotek s českou plackovou klenbou. Presbytář je od hlavní lodi oddělen obloukem, který je na vnitřní straně členěn pilastry. Po stranách presbytáře jsou umístěny dvě balkonové oratoře. Ramena příčné lodi jsou zaklenuta křížovou klenbou. V klenbách lze vidět bohatou iluzivní malbu. Pilíře a pilastry s iónskými hlavicemi podpírají segmentově sklenuté oblouky, které rozčleňují celý prostor. Nad křížením lodí je strop zaklenut iluzivní malbou architektonického prvku kupole. Štuky v celém prostoru kostela jsou bohatě zdobené. Kruchtů na rovném podkladu nesou dva iónské

---

¹⁶⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, s. 422.

sloupy a na průčelní stěně je podpírána čtyřmi iónskými polopilíři. Fresková výmalba celého interiéru je dílem Jana Petra Molitora¹⁶¹ z roku 1741. V presbytáři jsou vyobrazeni andělci a Nejsvětější Trojice s andílkou, nad křížením se jedná o iluzi kupole a ve cviklech chiaroscurové postavy evangelistů. V lodi dále spatříme fresku Apoteóza sv. Havla signovaná též Molitorovi. V prostoru kruchtly nalezneme krále Davida, v ramenech příčné lodi sv. Vojtěcha a Prokopa, na klenbě empor Pannu Marii a světce s pastýřskou holí. Vybavení kostela je převážně rokokové z druhé poloviny 18. století.¹⁶² Několik málo fresek mělo být přemalováno Gustavem Kubešem.¹⁶³

Na schodišti před kostelem sv. Havla na pískovcovém čtvercovém podstavci se nacházela socha sv. Antonína Paduánského. Na soklu datována rokem 1739. Mírně esovitě prohnutá postava světce byla vysoká jeden a půl metru a byla vytesána do pískovce. Tato památkově chráněná socha byla 2. 9. 2000 odcizena a zůstal po ní pouze její podstavec. **(obr. 102, 103)** Terasa a schodiště byly osazeny i dalšími sochami světců, sv. Jana Nepomuckého, sv. Prokopa a sv. Floriána. Barokní skulptury byly datovány do 18. století. Sochy se později přesunuly na náves na podstavec k náhonu ke mlýnu. Toto umístění bylo zcela nevhodné, jelikož jde o velice rušnou dopravní křižovatku, kde denně projedou stovky kamionů a automobilů v těsné blízkosti náhonu. Dopravní situací však trpí většina okolních objektů. Dopravní situace byla problémem již v šedesátých letech 20. století. Socha sv. Floriána byla jedním automobilem sražená a rozbitá. Tato socha se již neobnovila. V roce 2005 byla sražená tentokrát kamionem socha sv. Prokopa. Tato socha i socha sv. Jana Nepomuckého byly odvezeny k restaurování do Prahy a restaurování se ujal Josef Vitvar, sochy jsou dodnes uloženy do doby, než se rozhodne o jejich novém umístění.

V roce 2016 byla na kostele obnovena fasáda včetně všech kamenných prvků a štítu. Následující rok byla provedena impregnace dřevěných povrchů proti červotoči.

Součástí areálu je také budova lednice pod kostelem. Budova s barokním volutovým štítem sloužila jako pivovarský sklep, pivovar se nachází naproti přes hlavní cestu. **(obr. 104, 105)** Ačkoliv před pár lety probíhala renovace štítu a fasády, v současné době není kostel v příliš dobrém stavu. Omítka se na řadě míst odlupuje až na zdivo. **(obr. 106, 107)** Ohradní zeď okolo kostela je také ve velice špatném stavu. Příčinou je především těsná blízkost hlavní

---

¹⁶¹ J.P. Molitor (*1709, Koblenz; †3.4. 1756, Krakov) původním jménem Peter Miller byl německý malíř pozdního baroka. V roce 1730 odešel do Prahy, kde se učil u Václava Vavřince Reinera.

¹⁶² POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech K/O*, s. 235.

¹⁶³ ŠANTIN, Miroslav Jan. *Historie farnosti Liběchov v letech 1890-1935*, Bakalářská práce Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 2007, s. 35.

komunikace, kde se v tomto úseku u kostela nevejdou vedle sebe dva kamiony, nebo větší automobily. Frekvence kamionové dopravy přes Liběchov je pro zástavbu devastující.

Výpověď map:

Při srovnání císařského otisku (**Mapa 5**) s mapou ze současného katastru (**Mapa 6**) lze potvrdit tvrzení, že od roku 1843 nedošlo k žádným výrazným změnám na půdorysu kostela. Na parcele kostela (č. 100) však dnes již nestojí malý zděný objekt na čtvercovém půdorysu.

3.4 Socha Krista

Neoklasicistní socha je datována rokem 1842, jejím autorem je František Xaver Linn. Socha je umístěna na jihu obce na soklu a kolem ní je vsazená půlkruhová zídka do viniční terasy, která vede podél hlavní silnice při příjezdu směrem od Mělníka. (**obr. 108**) Objekt je památkově chráněn od roku 1958. V roce 2011 byla socha zrenovována.

Na zděném podstavci se tyčí přibližně metr a půl vysoká pískovcová socha znázorňujícího Krista. Podstavec chrání půlkruhovitá zídka, která je členěna v přední části bosovanými sloupky a navrchu kryta profilovanou římsovou deskou. Postava Krista je vzpřímená a pravou nohou v mírném kontrastu. Postava je zahalená v dlouhém, mírně zřaseném oděvu v pase přepásaným slabým provázkem. Přes ramena má našasenou a volně přes hrud' položenou látku do podoby pláště. Vlasy má delší a mírně vlnité. Kristus pravou rukou žehná a v levé ruce drží kouli. Původně se jednalo o jablko s křížem, ale levá ruka byla ulomena. Na odhalených nohou má boty tzv. kristusky.

Na dobovém snímku z roku 1924 si lze povšimnout několika detailů, které již na dnešní soše nejsou. Především jde o zmíněné jablko s křížem, ale při renovaci došlo ke změně i na půlkruhovité zídce. Na snímku se po obou stranách zídky nahází nádoby, které připomínají svým vzhledem křtitelnicí. V roce 1981 došlo k poškození sochy, když ji shodil projíždějící vojenský autojeřáb. Socha byla na své místo znovu umístěna v roce 1986, restaurovaná Ivanem Noskem.

3.5 Zámecká vinárna

3.5.1 Víno a vinařství

Pěstování révy vinné se rozvíjelo především v úrodných a teplých oblastech nížin. Jedná se o kulturní rostlinu, jejíž pěstování je známo od nejstarších dob. Na starodávnost révy

vinné odkazuje již první kniha bible, Genesis.¹⁶⁴ Poznatky z mladší doby kamenné odkazují na konzumování plané révy i jejích zkvašených bobulí. Četné nálezy svědčí o pěstování révy na území Íránu, Afganistánu a Číny. Na vysokou úroveň se dostalo vinařství také v Egyptě, Babylónii a ve staré Asýrii a ve starém Řecku lze hovořit o vyspělém vinařství, které se dále rozšířilo do oblasti Itálie, Španělska, Francie a postupně se dostalo až k nám.¹⁶⁵ Čechy se tak staly jednou z nejsevernějších evropských oblastí, v nichž se dalo víno pěstovat.

Ve starověkém Řecku se stal patronem vína bůh Dionýsos. Legenda vypráví o tom, jak se Dionýsovi zalíbila rostlinka a na své cestě se o ni staral a přesazoval ji do zvířecích kostí (ptačí, lví a oslí) dokud ji nezasadil u svého domu a nevyrostla z ní vinná réva, která dávala hrozny na výrobu vína. Zde vzniklo úsloví „*Kdo se napil vína málo, dostal ptačí křídla. Kdo se napil více, pocítil sílu lva. A kdo se napil příliš, zhloupl jako osel.*“.¹⁶⁶ Vinná réva je symbolem Krista a křesťanské víry, na jedné straně symbolizuje krev a oběť, na straně druhé mládí a věčný život. V Egyptě byly červené hrozny nazývány „Hórovovy oči“, tento symbol patří mezi nejzáhadnější tajemné symboly dodnes.

Předchůdce révy vinné a doklady o ní nalezneme v archeologických nálezech již z doby pravěku. Mezi tím ušlo pěstování a následné zpracování plodů této kulturní rostliny značnou cestu a české vinohradnictví jako takové datujeme od dob Přemyslovců, kdy kníže Svatopluk daroval sud moravského vína knížeti Bořivojovi a jeho ženě Ludmile. Ti zakládají nedaleko Mělníka u obcí Nedomice a Dřísy pravděpodobně první vinici v Čechách. Pro šíření křesťanství bylo víno důležité pro liturgické obřady, proto začala církev pomáhat se zakládáním vinic. Ve 14. století bylo vydáno horenské právo a viniční řád.

Počátky zakládání vinic na Mělnicku klademe do období 9. století se spojitostí s pověstí o sv. Ludmile a sv. Václavu, jež se stali zdejšími patrony vína.¹⁶⁷ K rozvoji došlo především s rozmachem měst, kde šlo víno na odbyt u bohatých měšťanů. Jaké odrůdy révy se zde pěstovaly není dodnes přesně známo. Povědomí o odrůdách se zlepšuje za vlády císaře Karla IV., který vydával nařízení k zakládání vinic a zajistil dovoz burgundských odrůd. Navíc rozšířil tehdejší sortiment o jednu modrou odrůdu, Rulandské modré. Západoevropské

---

¹⁶⁴ Noe ukončil svou plavbu na hoře Ararat, která se nachází na území dnešní Gruzie. První věc, kterou zde Noe učinil byla výsadba vinic. Výraz víno pochází z gruzínského gvino.

¹⁶⁵ KRAUS, Vilém. *Encyklopedie českého a moravského vína*. Praha: Melantrich, 1997, s. 10. ISBN 80-7176-845-6.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

Další různé verze legend o Dionýsovi podává viz GRAVES, Robert. *Řecké mýty*. Praha: Levné knihy KMa, 2004.

¹⁶⁷ Dílčí poznatky o mělnickém vinařství přinesli KOŠEK, František. *Dějiny vinařství na Mělnicku a okolí. Žabovřesky nad Ohří, 1930*; STIBOROVÁ, Jitka. *Příspěvek k historii vinařství v Mělníku v 15. a 16. století*, DP FF UJEP, Ústí nad Labem, 2003.

odrůdy révy byly více kvalitní, ale jejich nevýhodou bylo pozdější zrání. Ale ani výsadba východoevropských odrůd nebyla bezproblémová, některé odrůdy byly náchylnější k nemocem. Navíc nutno dodat, že za neúspěchem je nezbytné hledat i lidský faktor, kdy dělníci na vinicích špatně obdělávali révu.

V Mělníku v předbělohorském období bylo vinařství poměrně výnosným podnikáním pro místní měšťany, navíc zajišťovalo pracovní příležitost pro řadu obyvatel. Viniční grunty spravovali perkmistři, kteří byli zvoleni městskou radou v roce 1542.¹⁶⁸ Vinaři si sami najímali na sezónní práce nádeníky a městská rada stanovila denní mzdu a dokonce regulovala prodej vína a dohlížela na šenkování. Detailní záznamy o hospodaření nalezneme ve viničních rejstřících.¹⁶⁹ Kolem roku 1602 se hospodařilo v Mělníku celkem na osmi vinicích. Vinařství se postupně stalo hlavním zdrojem obživy a ostatní řemesla byla trochu zanedbávána. O mělnické víno i samotné vinice byl veliký zájem u šlechty i měšťanů z různých koutů Čech.¹⁷⁰

Během třicetileté války vinařství velice upadalo a zásluhu na tom měli především vojáci, kteří devastovali jak samotné vinice, kradli hrozny, koně ušlapávali révu na vinohradech, tak ničili i hotový produkt. V Liběchově obnovili posléze vinice především Scheidlerové, kteří navíc obnovili sklepy a výrobu sudů. Krom toho také pozvali italské specialisty ke zbudování terasovitých vinic kolem kostela sv. Ducha nad Liběchovem, se strážní věžičkou a sochami vinařských patronů.¹⁷¹ Výhodou těchto terasovitých vinic bylo stálé sluneční světlo, které vinice vyhřívalo a terasy dokázaly zadržovat i více vody.

Přesuneme se až do 19. století, které se neslo v dalším rozvoji v oblasti vinařství. Dochází k úmyslné introdukci nových druhů a k následnému šlechtění těchto odrůd. V druhé polovině 19. století dochází k mírnému úpadku vinařství, a to kvůli průmyslové revoluci, která zapříčinila odtok obyvatel do měst a o vinice se v té době neměl kdo starat. Ke konci 19. století se s přílivem nových odrůd dostávají na české a moravské vinice nemoci a škůdci, jako je kořenová mšice, padlí, plísně a révokaz, většina z nich sem byla zavlečena z Ameriky. Mezi nejkvalitnější odrůdy zde byly považovány v roce 1941 Ryzlink rýnský, Tramín červený, Sylvánské zelené, Veltlínské zelené, Neuburské, Svatovavřínecké a Modrý

---

¹⁶⁸ Jejich řád je zapsán v několika mladších registrech viz. ŠIMÁČEK, Josef (ed.). *Důležitější listiny a zápisky bývalého poctivého pořádku vinařského král. věnného města Mělníka od roku 1606 až do roku 1850*. Mělník, 1877.

¹⁶⁹ SOkA Mělník, AM Mělník, rejstříky viniční 1596, 1602.

¹⁷⁰ Například pražskými majiteli se zabývá ve své studii KILIÁN, Jan. *Pražští majitelé mělnických vinic v 17. století*, In: FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (red.). *Dobrou chuť, velkoměsto (=DocumentaPragensia 25)*. Praha, 2007, s. 211-229.

¹⁷¹ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Zámecké zahrady v Liběchově*, s. 1.

Portugal.¹⁷² Zemské jubilejní výstavy v roce 1891 se zúčastnil s vinařstvím velkostatek Liběchov hrabě Lippe-Weissenfeld. V předním oddělení výstavy byla umístěná souborná výstava majitelů vinic v království českém. Národní listy popisují tuto expozici jako velice bohatou a výrazně barevnou.¹⁷³ Na vinicích se dokonce dařilo i náročnější odrůdě muškátu.

3.5.2 Areál vinárny

Areál vinárny se skládá ze dvou objektů stojících na parcele číslo 44 a 45, číslo popisné 28. Jsou postaveny podél hlavní komunikace jižně od obce. Na objekty navazuje rozlehlá terasovitá vinice. Ve třicátých letech 20. století se jednalo o vyhlášenou „Zámeckou vinárnu U Packů“. Majitel pan Pack byl váženým občanem, německé národnosti. V dobách své největší slávy byla navštěvovaná milovníky vína z dalekého okolí. Naproti vinárně se nacházelo pohostinství pana Dobsche, Gasthaus Zur Stadt Wien (hostinec U Města Vídně). Na dobových pohlednicích můžeme vidět před vchodem pergolu s venkovním posezením. Na snímku z roku 1928 lze identifikovat eternitovou střechu, která je na budově dodnes. **(obr. 109, 110)**

Hlavní dům představuje typickou stavbu ve stylu období baroka. Jde o dvoupatrovou zděnou barokní budovu z 18. století s dochovanými stavebními prvky na obdélném půdorysu. Štukovou bílou omítku doplňuje tmavě červené rámování oken, sloupků, soklu podél celé budovy a rohové ostění s bosáží. Na hlavním průčelí je ve dvou osách šest trojdílných oken. Vstup je ve druhém patře krytý balkonem. První patro je o polovinu délky hlavní budovy prodlouženo a jsou zde umístěna tři okna. Budova je kryta mansardovou střechou. Nad hlavní římsou se na hlavním průčelí nachází tři volská oka a na postranním průčelí dvě. Areál je mírně vyvýšen nad hlavní komunikací. Ke vchodu se dostaneme po několika schodech, umístěnými mezi dvěma zdmi, dnes zcela porostlé vinnou révou. **(obr. 111, 112)** Na dobových fotografiích jsou po obou stranách vrcholu schodiště umístěné dva sokly, na kterých jsou umístěny dvě sošky trpaslíků.¹⁷⁴ Kam se sošky poděly dodnes není známo. **(obr. 113)**

---

¹⁷² MUSIL, Stanislav – MENŠÍK, Josef. *Vinařství*. Praha, 1966.

Několik studií se zaměřuje na vinařství v předbělohorském období. VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, Marie. Úřad perkmistra pražských viničních hor. In *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*, sv. 6, 1930, s. 11-113.

KOŠTÁL, Miloslav. O významu severočeského vinařství v minulosti. In *Sborník Československé akademie zemědělských věd. Historie a muzejnictví* 31, 1958, č. 3, s. 173-202.

¹⁷³ Národní listy, Příloha „Národních Listů“ k číslu 276. ze dne 7. října 1891, ročník 31, číslo 276, Praha: Julius Grégr, 1891.

¹⁷⁴ Zajímavé pojednání o motivu trpaslíka v kultuře nalezneme viz *Trpaslík v evropské kultuře*. Sborník příspěvků z konference pořádané ve dnech 16.-18. června 2004. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Ústav slovansko-germánských studií, 2005.

Zadní dům je pravděpodobně z 19. století a stojí na obdélném půdorysu. Je krytý sedlovou střechou. V roce 1900 zde byly panské vinné sklepy a prodávalo se zde víno. Štítové průčelí je špatně přístupné a zakrývá ho dřevěný altán který nese nápis „In vino veritas“. Vidíme pouze polygonální okénko ve štítu. Podélné průčelí domu je vidět od hlavní silnice pohledem na terasovité vinice. Patrový dům je rozdělen na pět horizontálních os. V přízemí se jedná o tři vstupní otvory, po stranách a uprostřed. Mezi těmito otvory jsou náznaky vstupních nik a místo otvoru se zde nachází v horní části podélná obdélníková okénka. V celé omítce přízemí je naznačena bosáž. V prvním patře jsou v mírně vyznačených nikách v ose umístěná řada dvoukřídlých trojdílných oken. **(obr. 114)**

Objekty jsou památkově chráněné od roku 1958. V nedávné době byl objekt zcela v troskách ale současní majitelé, kteří objekt zakoupili se snaží budovu opravit a navrátit se k tradici pěstování vína, pro které jsou na liběchovské trati velice dobré podmínky. Na zadní dům dali majitelé novou střechu a snaží se zrekonstruovat vnějšek i vnitřní prostory budovy. **(obr. 115-117)**

Výpověď map:

Na císařském otisku vidíme zděné budovy s parcelními čísly 44 a 45. **(Mapa 7)** U parcely číslo 45 je na císařském otisku vidět obdélná zděná budova, která na současném katastru není. **(Mapa 8)** Musela tedy zaniknout až v letech po roce 1843.

3.6 Fara

Římskokatolická farnost Liběchov organizačně spadá do mladoboleslavského vikariátu, pod vikariát litoměřické diecéze. V souvislosti s ustanovením farnosti byla kolem roku 1730 vybudována nedaleko kostela barokní fara.

Během první světové války se musela fara vzdát čtyř zvonů, které se daly roztavit a byla z nich vyrobena děla. K rekvizici zvonů docházelo během dvou světových válek poměrně často. Farnosti a ani samotní farníci se zvonů nechtěli vzdát, a tak se stávalo, že

---

Nevíme, zda se jednalo opravdu o trpaslíky, ale podle jejich velikosti a vzhledu to je více než pravděpodobné. Pan Pač byl Němec, a proto patrně zvolil k výzdobě své vinárny právě trpaslíky. V německé literatuře se objevuje trpaslík již ve 13. století a pověsti o nich jsou velice populární. Němečtí trpaslíci se objevují většinou ve třech různých podobách. V podobě bělovlasého vousatého starce, krásného dítěte nebo rytíře. Podoba trpaslíka, udatného rytíře s kouzelným pláštěm se objevuje právě na podstavci zámecké vinárny. Podrobněji viz LECOUTEUX, Claude. *Trpaslíci a elfové ve středověku*. Praha: Volvox Globator, 1998. ISBN 80-7207-118-1.

zvony před rekvizicí ukrývali a před soupisem se některé zvony jednoduše řečeno ztratily. Jednalo se ale o nebezpečnou sabotáž nařízení režimu.¹⁷⁵

Fara se nachází v ulici Pod Kostelíčkem, vedoucí ke čtrnácti zastavením a kostelíku sv. Ducha. Jedná se o zděnou přízemní budovu na obdélném půdorysu a krytou mansardovou střechou s výrazně prolomenými vikýři s valbovou střechou. Jeden vikýř se nachází nad vchodem a druhý na zadní, jižní straně budovy a oba mají dvě okenní osy. Přízemí je rozčleněno podélnou osou se šesti okny, která jsou zdobena páskovou šambránou. Vstupní otvor se nachází ve středu této osy. Fasáda je lehce oprýskaná, na nárožích budovy lze spatřit štukovou rustiku a po obvodu profilovanou římsu. **(obr. 118)**

V současné době slouží budova jako obytný objekt. Na první pohled nepůsobí dojmem špatného památkového stavu, přesto by se pár menších detailů dalo dohledat.

Výpověď map:

Císařské mapování skončilo v letech 1843. Z toho můžeme soudit, že budova fary byla pravděpodobně v 19. nebo 20. století přestavěna. **(Mapa 9)** Na mapě současného stabilního katastru lze pozorovat, že k budově bylo přistavěno jihovýchodní křídlo na půdorysu dlouhého obdélníkového tvaru. **(Mapa 10)**

3.7 Jírova neorenesanční vila

Při hlavní silnici po levé straně směrem na Českou Lípou v Rumburské ulici se nachází Jírova vila, dnes s číslem popisným 69. **(obr. 119)** Jedná se neorenesanční patrovou vilu, která byla ještě nedávno ve špatném architektonickém stavu. Budova byla vystavěna roku 1892 a začala sloužit jako česká Matiční škola, především pro zajištění výuky českého jazyka. Po druhé světové válce zde byla zřízena modlitebna Českobratrské církve evangelické a tehdy dostala vila svůj známější název Husův dům. Vedle vily stojí místní sokolovna, která byla postavena ve třicátých letech 20. století Čechy, kteří tak reagovali na výstavbu německé tělocvičny. Na dobových fotografiích z roku 1941 však můžeme vidět na pravé části budovy veliký hákový kříž namalovaný černou barvou. **(obr. 120)** Sokolovna totiž sloužila za války organizaci Hitlerjugend. Ačkoliv byl hákový kříž po válce zamalován přesto a velice často v určitém úhlu a světle donedávna prosvítal. Budova byla zateplena a dostala novou žlutou

---

¹⁷⁵ O rekvizici zvonů za druhé světové války podrobněji viz WIRTH, Zdeněk. *Rekvizice zvonů I*. In: Památky archeologické 29, č. 1, 1917, str. 103-104. LUNGA, Radek. *Rekvizice českých zvonů za 2. světové války*. [cit. 2021-04-05] URL: <<http://pamatky.bcb.cz/Zvony/Rekvizice-ceskych-zvonu-za-2-svetove-valky>>.

fasádu v roce 2019. Hákový kříž již prosvítat nebude. **(obr. 121)** Jírova neorenesanční vila byla v roce 1999 prohlášena za kulturní památku.

Jedná se o patrový zděný dům na křížovém půdorysu a je krytý valbovou střechou s dekorativní fasádou. Na hlavním průčelí nalezneme ve třech horizontálních osách okna zdobená šambránami a uprostřed přízemní osy vstupní otvor, který je ozdoben tympanonem. V přízemí jsou okna s obloukovým zakončením a v patře jsou obdélná. Nalevo od vstupních dveří je vytvořena nika s půlkruhovým zakončením, pravděpodobně pro umístění sochy. Na podélném průčelí se nachází čtyři horizontální osy oken. Fasáda je rozdělena přízemní a patrovou římsou a je zdobena štukovou pásovou rustikou s nárožním bosováním. Omítka měla původně šedou barvu, **(obr. 122)** ale dnes po rekonstrukci je omítka budovy béžové až jemně žluté barvy.

V současné době je tato již zdařile zrekonstruovaná vila v soukromém majetku. S porovnáním dobových snímků nalezneme pouze nepatrné detaily. Památkovou obnovu této budovy bych hodnotila jako velice zdařilou.

Výpověď map:

Na císařském otisku z let vidíme na parcele č. 85 několik zděných budov. **(Mapa 11)** Podle jejich postavení můžeme odhadovat, že se jednalo o venkovskou usedlost s trojstranným uspořádáním budov. Na současném katastru je aktuální podoba. **(Mapa 12)** Mapy tedy potvrzují, že v letech 1824-1843, kdy probíhalo císařské mapování, Jírova vila na pozemku nestála a byla postavena o několik let později.

3.8 Vila Dr. Ernesta Fröhliche

MUDr. Ernst Fröhlich byl lékařem a také starostou obce od roku 1905 a v následujících letech se stával starostou opakovaně až do roku 1931. Národnostně byl považován za českého Němce. Německé obyvatelstvo očekávalo, že se Liběchov stane součástí samostatné provincie Deutschböhmen a na tuto situaci ihned zareagovala československá vláda obsazením této oblasti. Nakonec vedla v roce 1938 hranice mezi Protektorátem a Říší při výjezdu z Liběchova směr Mělník.

V centru obce byl v roce 1885 postaven patrový měšťanský dům, dnes s číslem popisným 40. **(obr. 123, 124)** Budova stojící na půdorysu ve tvaru písmene L s výraznými secesními prvky a krytá valbovou střechou. Dvě horizontální osy okenních a dveřních otvorů

jsou rozděleny kordonovou římsou zdobenou perlovcem. Pod římsou v patře se nachází pás s květinovými secesními ornamenty. **(obr. 125)** V hlavním průčelí, v ose oken v patře jsou dva typy oken. V postranních částech jsou sdružená renesanční okna a ve středové části je trojice oken zdobená nadokenními a parapetními římsami. Frontony postranních oken jsou zdobeny kartuší, prostřední okno má ve frontonu hlavu lva. Fasáda je zdobena bosáží. **(obr. 126-128)**

Dnes je dům majetkem města, v patře se nachází byty a v přízemí sídlí pošta, Městské informační středisko a knihovna. Budova začíná být poměrně v havarijním stavu. Prasklými okapy teče voda na už tak poničenou fasádu a voda se dostává až na samotné zdivo. Secesní prvky jsou také poškozené, omítka na vícero místech viditelně odpadá. **(obr. 129, 130)**

Výpověď map:

Mapy opět dokazují tvrzení, že dům byl postaven v 80. letech 19. století. Na starším císařském otisku vidíme zděný objekt na obdélném půdorysu **(Mapa 13)**, ale v porovnání se současným katastrem je zcela zřejmé, že se jedná o jiný půdorys. **(Mapa 14)**

3.9 Venkovská usedlost

Tento dům je příkladem kvalitní lidové architektury tohoto regionu. S lidovou architekturou jako takovou souvisí specifické aspekty různých regionů (různé stavební typy, konstrukční detaily nebo ornamentální prvky ve výzdobě). Areál liběchovské venkovské usedlosti dnes s číslem popisným 9, se nachází jižně od centra Liběchova, v ulici Pražská u hlavní pozemní komunikace. **(obr. 131)** Usedlost pochází pravděpodobně z přelomu 18. a 19. století. V této době výstavba roubených domů v Liběchově právě vrcholila. Půdorys většinou vycházel z nejlepšího funkčního využití a místních zvyklostí. Většinou se jednalo o typ s roubeným přízemím a roubeným nebo hrázděným patrem s pavlačí, s dřevěným hlinou omazaným komínem a doškovou nebo šindelovou střechou. Podstávka, štít s lomenicí a pavlač bývaly často uměleckou řezbářskou prací. Typologicky se ve většině případů jednalo o trojprostorový dům chlévního typu. Uprostřed se nacházela vstupní síň, do níž byla vsazena černá kuchyně s pecí, která zároveň vytápěla obytnou místnost (světnici) na jedné straně. Na druhé straně se nacházela komora, z níž byl přístup do chléva, který byl zároveň přístupný i zvenčí. Spojení síně s chlévy usnadňovalo především v zimních měsících obsluhu dobytka.

Tento typ je typický na většině našeho území až do druhé poloviny 19. století.¹⁷⁶ Ze vstupní síně vedlo do patra schodiště na pavlač a odtud byl přístup do dalších místností v horním patře. Na konci 18. století se začaly vydávat příkazy a císařské dekrety omezující stavbu domů ze dřeva, kvůli hrozícím požárům. Tzv. ohňové patenty nařizovaly zřizování nehořlavých podlah v kuchyni nebo klenutých stropů ve chlévě. Z bezpečnostního hlediska a zároveň ke zlepšení technické úrovně staveb se místo dřevěných komínů začaly stavět komíny zděné. V roce 1816 byla výstavba dřevěných staveb zcela zakázána, přesto řada lidí příkaz neuposlechla, a to především z finančních důvodů. V Liběchově se začaly ve výstavbě domů po zákazu výstavby dřevěných staveb uplatňovat kamenné bloky z přírodního pískovce, kterého byl na Kokořínsku dostatek. Na staveních na štítech, pavlačích a branách se začaly objevovat zdobné prvky. Lidová ornamentika většinou vycházela z rostlinných ornamentů. Součástí vybavení usedlostí bývaly kromě sýpek kůlny, stodoly a sušárny. Velikým zásahem do podoby celého Liběchova bylo vybudování císařské silnice v letech 1829-1849, která vedla kolem mlýnského náhonu přes parcely stojících domů.¹⁷⁷

Obytný patrový dům na obdélném půdorysu je v přízemí zděný a ve štítovém průčelí v patře má roubenou podstávku, která vynáší patro. V případě této usedlosti se jedná o dvoudílnou dispozici vesnického domu v pravé orientaci. Na štítovém průčelí se nachází v přízemí dvojice oken. Hlavní průčelí viditelné od hlavní komunikace je v podélné orientaci a po stranách jsou menší čtvercové otvory. Dům je krytý asymetrickou sedlovou střechou se svisle bedněným štítem. Střecha na levé straně přesahuje a tvoří tak zápraží. Vstup se nachází z vnitřní strany dvora v podélné orientaci domu. Zděné přízemí má ve štítovém průčelí roubení s bílými spárami. Kuchyň se nachází pravděpodobně na straně dvou předních světnic podle situovaného komínu uprostřed podélného průčelí. V areálu stavení se nachází průjezdná stodola, stojící společně s domem podél S-J osy.

V současné době jde o objekt k bydlení, ale nejsem si jistá, zda není objekt využíván pouze rekreačně. Památkově chráněná venkovská usedlost není na první pohled v příliš havarijním stavu. Fasáda orientovaná k hlavní silnici opadává. V tomto případě (stejně jako u většiny dalších zmiňovaných památek) je příčinou těsná blízkost ke komunikaci, po které projíždí stovky (možná i tisíce) aut a kamionů denně. Naproti tomu jsou nepříznivé přírodní vlivy minimálním škodlivým faktorem. Otázkou pro pozorovatele ovšem zůstává, v jakém

---

¹⁷⁶ ŠKABRADA, Jiří – VAJDIŠ, Jaroslav. *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1984, s. 6.

¹⁷⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, s. 424.

stavu je objekt z pohledu uvnitř dvora. Jelikož jde o soukromé a zabezpečené vlastnictví, nemohl být proveden bližší průzkum památky.

Výpověď map:

Pokud porovnáme císařský otisk (**Mapa 15**) s mapou současného stabilního katastru (**Mapa 16**) zjistíme, že budova venkovské usedlosti stála na dané parcele již za císařského mapování. Budova je tedy starší datace než 1824, což odpovídá tvrzení, že usedlost vznikla na přelomu 18. a 19. století. Liší se však budova stodoly. Zděná čtvercová stavba byla v 19. století připojena k vedlejšímu objektu na parcele č. 14. V následujících letech došlo k přestavbě celého půdorysu tohoto domu a stodola je dnes oddělená a stojí u památkově chráněné venkovské usedlosti s číslem popisným 9.

3.10 Sýpka

Středočeský kraj má v zastoupení velký počet různých architektonických forem sýpek známých i z ostatních krajů. Základním tvarem je malá přízemní, někdy patrová stavba tvořící jakýsi doplněk ústředního stavení. Sýpky bývají často podsklepené a větší sýpky mají několik podlaží s větším prostorem. Většinou jsou sýpky dřevěné, ale někdy byly stavěny i z lomového kamene. Všeobecně docházelo ke změnám s ohledem na architektonický charakter doby. Ve vícepodlažních sýpkách byly v patrech situovány komory na obilí, chmel nebo na víno, což bylo typické pro vinařské oblasti. Některé bývaly obydlené a v přízemí se nacházely chlévy.¹⁷⁸

Jedná se o dvoupatrovou sýpku v klasicistním architektonickém slohu postavenou v roce 1830 na obdélném půdorysu s funkcí panského špýcharu. Nachází se jižně od centra obce u hlavní silnice v Pražské ulici a napojuje se na terasovité vinice. (**obr. 132**) Sýpka stojí v podélné orientaci, na které se nachází tři vertikální osy větracích otvorů. V každé ose je symetricky rozmístěno devět otvorů osazených ve výklencích v síle zdiva budovy. V přízemní ose jsou niky zaklenuté a ve vyšších patrech mají čtvercovou podobu. Patra jsou rozdělena jednoduchou pásovou římsou, hlavní římsa je profilovaná. Budova je kryta sedlovou střechou. Lze soudit, že v sýpce byly využívány půdní prostory k uskladňování obilí, jelikož jsou ve štítě dva větrací otvory v horizontální ose. Mohlo se ale také jednat o prostor k uskladnění hroznů z přiléhající vinice. Přesněji řečeno na výrobu tzv. slámového vína, ale jedná se pouze

---

¹⁷⁸ ŠKABRADA, Jiří – VAJDIŠ, Jaroslav. *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1984, s. 26-27.

o domněnku. Budova nemá žádnou omítku, a tak můžeme pozorovat smíšené zdivo, kombinaci cihel a pískovcového kamene.

Sýpka není na seznamu kulturních památek. Přesto se jedná o historicky hodnotnou budovu, která by na tento seznam měla být zařazena. Sýpka je v současné době v soukromém vlastnictví. Celá budova je bez omítky a přírodní vlivy nepříznivě působí na odkryté zdivo.

Výpověď map:

Na mapách vidíme totožný půdorys, kdy byla sýpka zachycena v letech císařského mapování 1824-1843 se současným katastrem. (**Mapa 17, 18**)

3.11 Barokní sklep na Boží Vodě

Zděná patrová stavba vinného sklepu pochází z roku 1755. Sklep se nachází u kaple Panny Marie na Boží Vodě v blízkosti rybárny.

Patrová zděná stavba stojí na obdélném půdorysu a svou zadní částí přiléhá těsně ke svažitému terénu. V hlavním průčelí jsou umístěna dvě sdružená obdélná slepá okna. Sklep je krytý sedlovou střechou pokrytou pálenými taškami. Fasáda je plasticky členěna lizénovými pásy. Trojúhelníkový prolamovaný štít je typicky barokní a jeho profilovaná korunní římsa je krytá taškami.

V současné době je sklep neudržovaný, omítky je téměř opadaná až na základní zdivo. Je patrné, že se někdo snažil zdivo uprostřed objektu nahodit vrstvou betonu. Mohlo se jednat o zakrytí vstupního otvoru. (**obr. 133**) Na jedné dobové fotografii (**obr. 134**) z roku 1930 je lehce patrný otvor, možná okno. Sklep je zde vyfocen z dálky, z prostoru lázeňského areálu a lehce ho zakrývá vysoká ohradní zeď. Dodnes jsou dochované rozsáhlé sklepní prostory a v roce 2017 proběhla rekonstrukce střechy. Tato stavba je typickým dokladem tradice vinařství v Liběchově.

Výpověď map:

Mapy potvrzují existenci sklepa v první polovině 19. století. Mapa císařského otisku je lehce rozostřena, ale zděný objekt na obdélném půdorysu je viditelný. (**Mapa 19, 20**)

3.12 Kaple Boží Voda s lázněmi

Areál lázní byl původně zakomponovaný do krajiny a s nedalekým liběchovským zámekem byl propojen stromovou lipovou alejí.¹⁷⁹ Lipové aleje se často vysazovaly na místech, která vedla k poutním místům, kostelům a dalším svatostánkům.¹⁸⁰ Lázně byly založeny v roce 1750 na popud hraběte Huberta Pachty u pramenu minerální vody a v minulosti nesly také názvy jako Geweihtenbrunn, Bad Geweihtenbrunn a Johannesdorf. U pramene byl postaven lázeňský dům a kaple Panny Marie se zvoničkou. První zmínka o léčivém prameni pochází z roku 1754. Odborný článek vyšel pod názvem *Das Gesundbad bei Liboch*, jehož autorem byl litoměřický lékař Dr. Antonín Filip Král. Léčivá voda se využívala ke koupelím a pitným kúram a pomáhala při zahlenění, krvácení, ekzémech nebo nervových poruchách. Johann Pachta nechal v roce 1804 vybudovat nový lázeňský dům se šesti pokoji a dřevěnými vanami.¹⁸¹ Z dobových zpráv zjišťujeme, že kolem roku 1830 se zde podávalo přibližně 900 koupelí a jiných léčebných kúr, jejichž součástí byly říční koupele v nedalekém Labi. Později kolem roku 1900 se začal lázeňský dům využívat jako špitál, kde se léčila chudokrevnost¹⁸², nemoci dýchacího ústrojí, zažívací potíže, dna a nervové nemoci nebo byla potřeba rekonvalescence po operačním zákroku. Lázeňským lékařem byl Dr. Arnošt Fröhlich. Po 2. světové válce využívalo ROH areál jako rekreační středisko.¹⁸³ V sedmdesátých letech 20. století byl využíván jako sklad krmiva.

V Boží vodě bylo vybudované také sanatorium k léčbě tuberkulózy ve vile Leclair. Následně byly na stráni vybudovány pro pacienty sluneční pavilony. Dnes se zde nachází Střední odborné učiliště. **(obr. 135)** Liběchovská zdravotní zařízení byla věhlasná a hojně navštěvována.

---

¹⁷⁹ Tématika stromových alejí a kompozice barokní krajiny je velice rozšířená a zabývá se jí celá řada zajímavých publikací např. VELIČKOVÁ, Markéta a Petr VELIČKA. *Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam*. Praha: Dokořán, 2013. ISBN 978-80-7363-413-1.

BORSKÝ, Jan. *Barokní aleje v minulosti a za současné plurality názorů*. In: Urbanismus a územní rozvoj. Brno: Ústav územního rozvoje, roč. 8, č. 6, 2010, s. 27-35. ISSN 1212-0855.

GAIDA, Wolfgang – GROTHE, Helmut. *Gehölze: Handbuch für Planung und Ausführung*. Berlin: Patzer Verlag, 2000, ISBN 38-761-7096-6.

Zajímavé pojetí o spojení krajiny a paměti viz SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-803-9.

¹⁸⁰ Lipové dřevo neslo latinský název *lignum sanctum*, což znamená svaté dřevo. Dřevo bylo často používáno na výrobu oltářů.

¹⁸¹ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 1, A-G, Praha: Libri, 2001, s. 404.

¹⁸² Chudokrevnost byla označována jako „blednička“, jedná se o lidové označení této nemoci.

¹⁸³ BURACHOVIČ, Stanislav – WIESER, Stanislav. *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2001, s. 39. ISBN 80-7277-048-9.

Ucelený přehled o vývoji lázeňství viz KŘÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-092-6.

Kaple Panny Marie je postavena přímo nad léčivým pramenem. Pramen měl stálou teplotu 8 °C, obsahoval železo, vápenec a kyselinu uhličitou. Kaple byla v roce 1974 opravena pod záštitou místního národního výboru. Jde o dvoupatrovou barokní kapli se zvonovitou bání, sklenutou kupolí a volutovým barokním štítem. Okna jsou zaklenutá a hlavní vchod je segmentovitě sklenutý. Kaple je kryta sedlovou střechou. **(obr. 136, 137)**

Původní lázeňský dům byl přestavěn. Nachází se přímo pod kaplí a je situován na ose bývalé promenády. Dodnes je zde stále alej vedoucí přímo k zámeckému areálu do Liběchova. Na domě lze na několika místech pozorovat empírové prvky. Štít se nachází v podélné orientaci. Z tohoto úhlu má budova v přízemí osu šesti oken a uprostřed je umístěn vchod. Všechny otvory jsou zaklenuté. Patro je vyneseno hmotou uprostřed, kde se nachází sdružené hranaté okno. V segmentovitě prolamovaném štítu s profilovanou korunní římsou se nachází kruhové okno s rámováním. **(obr. 138)**

V areálu lázní se v současné době nachází rybárna s chovem a prodejem ryb, především vyhlášených pstruhů. Přístup k těmto objektům byl poměrně obtížný z důvodu soukromého vlastnictví, proto fotografie zachycují objekty ve špatném úhlu. Lázeňská budova a kaple Panny Marie jsou aktuálně v havarijním stavu. Omítka kaple opadává až na základní zdivo, taktéž tomu je u lázeňského domu, kde jsou navíc všechna okna vymlácena.

Výpověď map:

Srovnání map (**Mapa 21, 22**) nám potvrzuje tvrzení, že budova lázní byla opravdu přestavěna. Základní podélný půdorys zůstal, ale v zadním traktu budovy probíhaly úpravy. Kaple neprošla žádnou výraznou přestavbou, co do změny půdorysu. Na mapě císařského otisku je kaple zakreslena na koso. Jedná se pouze o odchylku, s největší pravděpodobností se jedná o chybu v zakreslení v polovině 19. století, kdy mapa vznikla.

3.13 Rašínova vila

Jedná se o rozsáhlý zahradní areál Jaromíra Rašína (synovec prvorepublikového ministra financí), tehdejšího generálního ředitele Slovanské pojišťovny, postavený ve stylu art deco.¹⁸⁴ Rašín skoupil několik sousedících pozemků a vystavil zde komplex budov, který byl

---

¹⁸⁴ Jedná se o meziválečné umění v období první republiky. Pro art deco na našem území se používají také názvy české art deco, styl Legiobanky, obloučkový kubismus nebo národní styl. Art deco pravděpodobně přejímalo inspiraci od ostatních uměleckých oborů. Obsáhlý reprezentativní katalog (nábytek, vitráže, interiéry, tapisérie, sklo, porcelán, keramika, hračky, móda, krajka, šperky, bižuterie, knihy, fotografie, plakáty...) ze stejnojmenné

tvořen vilou, společenským domem se zrcadlovou síní, kaplí, včelínem, jízdárnou, rozlehlou zahradou s potokem a rybníky a nacházela se zde i hrobka. **(obr. 139)** Ve své době byl včelín vybaven laboratořemi a pojmul až sto včelstev. Nedílnou součástí stavby byla rozsáhlá knihovna s odhadem na dvacet tisíc knih, která obsahovala především prvotisky a rukopisy.¹⁸⁵ V průběhu 21. století byly rekonstruovány některé budovy areálu. Bohužel bývalá jízdárna byla přestavěna na provozování bowlingu, restaurace a ubytování.

Areálem protéká potok Liběchovka, která pozemky opticky rozděluje. Rašínky byly postavené za první republiky Československa. Tento styl se snažil spojit racionálnost, konstrukci a funkci, nechyběla ani dekorativnost v interiéru. Ústředním motivem Rašínek je věž s ochozem krytá mansardovou střechou, na kterou jsou napojeny z obou stran křídla budov. V ochozu věže je trojice oken a po výšce věže je horizontální osa dvou oken a vstupního otvoru. **(obr. 140)** Rašínův včelín je více dekorativní než hlavní obytné budovy. Jedná se o stavbu na obdélných půdorysech spojených kruhovou stavbou do tvaru písmene rozevřeného V. Již na první pohled nás zaujme architektonické řešení objektu. Uprostřed je vsazena stavba s půlkruhovým zakončením a po jejím obvodu je pět dlouhých oken půlkruhově zakončených se zdobnou mřížovou výplní. Dvě nasedající křídla jsou řešena čistou linií a celý štít po obvodu budovy je v pravidelném obloučkovém zakončení. Na fasádě lze vidět jednoduché ornamenty. **(obr. 141)**

V současné době je areál v soukromém vlastnictví a je udržován stále v dobrém stavu. V jedné části tzv. Rašínek sídlí Akademie věd České republiky, ústav živočišné fyziologie a genetiky hospodářských zvířat. Bohužel současná epidemiologická situace mi neumožnila soukromé objekty navštívit a objekty lépe zdokumentovat.

Výpověď map:

Jelikož se jedná o stavbu z 20. století, je vcelku logické, že na mapě císařského otisku **(Mapa 23)** areál Rašínek není. V době mapování (polovina 19. století) na tomto místě nestála žádná jiná budova, což potvrzuje tvrzení o skoupení několika okolních pozemků na výstavbu areálu. **(Mapa 24)**

---

výstavy spojila dohromady za pomoci Obecního domu a kolegů ADLEROVÁ, Alena. *České art deco 1918-1938*. Praha: Obecní dům, 1998. ISBN 80-902507-1-8.

Jaromír Rašín (*1891; †1951) byl synovcem prvorepublikového ministra financí. Na své liběchovské sídlo si jezdil každý den po práci odpočinout. Po uzavření Mnichovské dohody Rašín emigroval do Jugoslávie, kde v roce 1951 zemřel.

¹⁸⁵ ČONDL, Adolf. *Liběchov a okolí*, s. 18-21.

3.14 Moučkova vila

Vila byla postavena v roce 1924 ve stylu art deco pro Ing. Jaroslava Moučku a jeho manželku, tehdejšího majitele pražské firmy na výtahy systému Stigler. Vila byla projektem architekta Josefa Lauermana. Majitelé se snažili vnést do budovy ducha art deco v podobě moderních a zároveň designových předmětů v interiéru. Zpočátku se tento styl zdál příliš luxusní a tím tak určený pro bohatou vrstvu obyvatel. Nachází se naproti Rašínovým objektům ve svažitém terénu při odbočce směrem na Kokořín. **(obr. 142)** Zdejších večírků se měl údajně zúčastňovat i československý ministr financí Alois Rašín. Během druhé světové války byla vila zabrána wehrmachtem a následně zkonfiskována novým komunistickým režimem až do její restituce. Během komunistického režimu vila sloužila jako internát dětského domova.

Jedná se o patrovou vilu s vyhlídkovou terasou, terasovitými zahradami a vodní kaskádou. Dům stojí na polygonálním půdorysu. Průčelí je stupňovité, ve středu půlkruhovitě zakončeno terasou s vyhlídkou se dvěma vertikálními osami oken. V okenní ose v patře jsou okna zdobena parapetní půlkruhovou římsou. Půlkruhové průčelí nese po svém obvodu pětici dlouhých obdélných členěných oken. Středová část má v místě střechy vikýř s trojúhelníkovým frontonem. Ve vikýři je umístěno sdružené okno. Na stranách budovy jsou ve stupňovitých segmentech typické pro art deco imitovány reliéfy antických sloupů. Dům je krytý valbovou střechou. Nalevo od objektu se nachází prosklená terasa/zimní zahrada.

V roce 2006 proběhla přestavba, která byla šetrná a nezměnila razantně vzhled budovy. Většinou se jednalo o obnovu, pouze v krajních případech se majitelé uchýlili k razantnějšímu řešení. Interiérové vybavení bylo vytvořeno speciálně pro tuto budovu. Majitelé se snažili zachovat styl i materiál art deco, ale zároveň vnést do prostoru moderní svět (koupelny, internetové připojení, osvětlení apod.). Dnes je z objektu hotel Rezidence Liběchov a konají se zde různé společenské akce.

Výpověď map:

Zde je totožná situace, která byla u Rašínových objektů. V době císařského mapování na tomto místě žádná jiná stavba nestála. **(Mapa 25, 26)**

3.15 Turnhalle

V roce 1885 byl založen v Liběchově německý tělocvičný spolek českých Němců Turnverein. Spolek následně nechal postavit v roce 1894 tělocvičnu nesoucí dodnes název Turnhalle. Pozemek vlastnila hraběnka zur Lippe von Bisterfeld-Weissenfeld a spolku ho darovala. Tělocvična byla zbudována v centru obce, ale nesloužila pouze k tělesné výchově, nýbrž i ke společenským a kulturním akcím a byla vybavena dokonce i restaurací. Po druhé světové válce byl změněn název budovy na Národní dům. Od poloviny šedesátých let 20. století sloužila budova jako Dům služeb. Během povodní v roce 2002 byla Turnhalle zaplavena téměř do poloviny své výšky. Ve snaze dát budovu po povodních do pořádku, vedení obce rozhodlo o rekonstrukci. Ta byla velice nešťastná, jelikož všechny klenuté stropní konstrukce byly zarovnané.

Budova, dnes s číslem popisným 142 se nachází na obdélném půdorysu, segmentovaném na jižní a na východní straně. **(obr. 143)** Jižní zrekonstruovaná část má v hlavním průčelí dvě vertikální osy oken. V přízemí se nachází uprostřed vstupní otvor, po levé straně se nacházejí dvě okna a po pravé straně okna tři, poslední z nich je na přístavku. Přízemní fasáda je bosážovaná a v podélném průčelí se v přízemí nachází čtyři niky ve velikosti oken se štukovým klenákem. Patra jsou rozdělena patrovou profilovanou římsou. V patře z pohledu na hlavní průčelí se nachází osa pěti oken, okna jsou zdobena nadokenní římsou, prostřední okno zdobeno trojúhelníkovým frontonem. Podobným způsobem jsou zdobena okna v podélném průčelí, dvě postranní okna s nadokenními římsami a dvě prostřední okna s trojúhelníkovými frontony. Tato část budovy je kryta valbovou střechou. **(obr. 144)**

Severní strana objektu nebyla zrekonstruována a dnes je ve špatném architektonickém stavu. Již na první pohled k opravené části esteticky neseďí. Tato obdélná část přiléhá těsně k opravené části, je ale přibližně o metr nižší. Na této části si lze povšimnout několika zdobnějších detailů. V přízemí hlavního průčelí můžeme pozorovat tři slepá okna zdobená šambránami a klenákem, rozdělující opticky hmotu na třetiny. Nároží jsou ve tvaru bosovaných sloupů a na každém z nich v horní části je připevněna akantová kartuš s květinovým festonem. Na architráv s kladím nasedá zubořez a konzolky v podobě voluty. Štítová plocha tympanonu je rozdělena dvěma bosovanými sloupky, které mají profilovaný abakus nesoucí kruhový dekorativní prvek a mezi nimi je umístěna akantová kartuš v kruhovém květinovém festonu. Podélné průčelí je členěno obdobně. Hmotu je rozdělena pětící oken. Okna jsou zakončena půlkruhovými oblouky, které byly zazděny a do otvorů byly

vsazeny obdélné okenní rámy, nad okny tak vznikly lunety. Na architráv nasedá kladí a zubořez a konzolky. Po některých prvcích není již ani památka. Tato část budovy je kryta sedlovou střechou. (**obr. 145-149**)

V současné době je budova z velké části uzavřena. V patře se nachází bytové jednotky a v přízemí se nachází lékárna a potraviny. Zbytek prostor je vystěhována z důvodu rekonstrukce, při které se bude obec snažit navrátit původní vzhled. Z vnějšku je část budovy zdařile zrekonstruovaná a její vzhled odpovídá i dobovým snímkům. Druhá část budovy je v havarijním stavu. Omítka je na většině místech opadaná na základní cihlové a kamenné zdivo. Řada zdobných kamenných prvků se působením nepříznivých přírodních podmínek a špatné údržby objektu rozložila. Pokud porovnáme dnešní vzhled s dobovými pohlednicemi a fotografiemi, lze si povšimnout, že všechna okna splňovala svou funkci a nebyla zaslepena tak, jak je tomu dnes. (**obr. 150-152**)

Výpověď map:

Jelikož byla Turnhalle vybudována až v 90. letech 19. století je logické, že budova nebude na císařském otisku zakreslena. (**Mapa 27, 28**)

3.16 Janouškova secesní vila

I tato vila se nachází při hlavním komunikačním tahu v Rumburské ulici, pár desítek metrů od místního hřbitova s číslem popisným 77. Třípodlažní secesní¹⁸⁶ vila byla postavena v roce 1909, podle návrhu architekta Antonína Tomička. Jde o velice cenný architektonický objekt. Josef Janoušek měl svůj podíl ve firmě *Bří Janouškové v Praze-Karlíně*. Jednalo se o továrnu na výrobu éterických olejů, aromatických esencí a chemických přípravků. Firma byla na trhu od roku 1886 do roku 1924. Mezi Liběchovem a Vehlovicemi bývala farma s rostlinnými plantážemi, kde Janoušek pěstoval aromatické byliny. Dnes po této farmě nenalezneme žádné stopy. Firma Janoušek byla velice úspěšná a její produkty velice žádané, o tom svědčí zastoupení firmy i v zahraničí. Další provozovna se nacházela v italském Pratu

---

¹⁸⁶ Secesní sloh, zvaný též jako Gesamtkunstwerk, vznikl v 80. letech 19. století ve Vídni a rozšířil se po celé Evropě, Spojených státech i v Japonsku. Zároveň se jednalo o životní styl, který ovlivnil i užité umění. Materiály jako litina a železo byly příhodné k modelování měkkých rostlinných ornamentů. Secese využívá ornamenty a přírodní rostlinné i zvířecí tvary.

Obsáhlá publikace o tomto slohu viz FAHR – BECKEROVÁ, Gabriele. *Secese*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-896-5.

K české secesi viz WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, 1982.

v Toskánsku, ve Vídni měli filiálku a jeden ze svých skladů měli v Barceloně.¹⁸⁷ (**obr. 153**) V 90. letech byla vila opravena.

Jedná se o stavbu na polygonálním půdorysu, kde na hlavní obdélníkovou část přiléhají další dva obdélníkové půdorysy. Hlavní průčelí je orientováno směrem k hlavní pozemní komunikaci a nese mnoho secesních prvků. Přízemí nelze přesně popsat, jelikož je dům oplocen a v zahradě jsou dřeviny zakrývající výhled. Na průčelí se nachází tři horizontální osy oken. V prvním patře jsou okna půlkruhově zakončená a v patře jsou okna obdélného tvaru. Půlkruhová okna jsou zdobena šambránou a výrazným klenákem. Nad okny se nachází štuková figurální a ornamentální výzdoba, nad postranními okny to jsou reliéfy dravých ptáků a nad prostředním oknem to je ornamentálně zdobený medailon ve kterém je hlava muže z profilu. Nad okny vede podél celého obvodu pásová římsa. Ve vrchním patře je osa čtyř oken a nad dvěma okny je medailon s maskou s postranními festony zakončených věnci s mašlemi a destičkou s rokem 1909. Nad tímto ornamentem zakončuje kruhové okno štít domu. Po pravé straně z boku hlavního průčelí je povedený čtvercový reliéf Tří Grácií¹⁸⁸ o rozměrech dvakrát dva metry. Po celém obvodu se nacházejí medailony s mužskými i ženskými profily nebo věnce s rostlinnými motivy. Dům je krytý neobvyklou válcovou střechou. (**obr. 154-157**)

Na dobových snímcích si můžeme povšimnout prvků na střeše, které dnes na budově chybí. Budova je dnes poměrně v dobrém stavu, omítka odpadáva na pár místech v okolí štítu, pouze jedno okno je vyskleném ale celkovým dojmem nepůsobí nedbale, naopak. Jelikož opravy probíhaly již v 90. letech, budova prozatím není v havarijním stavu. Budoucí stav záleží bezpochyby na přístupu současných majitelů.

Výpověď map:

Budova z počátku 20. století není na mapě císařského otisku zakreslena a na jejím místě nestála jiná budova, jednalo se o volný nezastavěný pozemek. (**Mapa 29, 30**)

---

¹⁸⁷ O jejich vzkvétajícím obchodu se dočteme v několika článcích v časopisu viz Časopis pro průmysl. Orgán Společnosti pro průmysl chemický v království Českém, ročník V, číslo 2, únor 1895, s. 70.

V roce 1905 vyšla ve stejnojmenném časopise reklama, která vychvaluje parastrojní továrnu bratří Janoušků.

¹⁸⁸ V římské mytologii Grácie, v řecké mytologii Charitky jsou bohyně půvabu a krásy. Patřily ke družině krásné bohyně lásky a krásy Afrodítý. Charitky byly dcerami nejvyššího boha Dia a Eurynomy, dcery Títána Ókeana a jeho manželky Téthy a jmenovaly se Aglaia („Skvělící se“), Eufrosyné („Utěšující srdce“) a Thaleia („Kvetoucí“). Homér jména rodičů vůbec nezmiňuje a pozdější autoři zmiňují zcela jiné bohy. Byly zosobněním všeho hezkého, okouzujícího a laskavého. Podporovaly a chránily družnost a veselost. Lidem se snažily zpříjemnit život. Byly zobrazovány většinou jako tři tančící dívky (tři druhy dobrodiní: dát, přijmout, vrátit). Viz HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*. Čestlice: Rebo, 2003, s. 138. ISBN 80-7234-287-8. ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha: Brána, 2000, s. 191-192. ISBN 23-127-70.

3.17 Secesní dům

Dům se nachází v dnešní Rumburské ulici, číslo popisné 50, přímo u silnice hlavního tahu na Českou Lípou. Po první světové válce byl tento rohový patrový měšťanský dům postaven v pozdním secesním stylu. Objednavatelem a současně majitelem byl Josef Dietz, český Němec a někdejší starosta obce, který zde provozoval obchod. U domu byla postavena první benzínová pumpa v obci.

Jedná se o patrový dům na obdélném půdorysu s podélnou orientací k hlavní komunikační ose. Patra jsou rozdělena římsou. V patře je řada sedmi oken a v přízemí je několik otvorů, jedná se zvláště o velké okenní otvory/výlohy obchodu a vstupní otvory, jelikož se v přízemí nacházel obchod pana Dietze. V podélném průčelí jsou umístěny ve střeše tři obloukové vikýře s obdélnými okny. Na fasádě se objevují zdobné secesní prvky v malých obdélníkových tvarech připomínající kartuši s ornamentálním rámcem. Nad vstupním otvorem v portálu se nachází volské oko zdobené přírodním motivem ovoce. Budova je kryta mansardovou střechou s polovalbami. **(obr. 158-161)**

Na dobové pohlednici z roku 1913 vidíme dům ještě před secesní přestavbou. **(obr. 162)** V současné době je budova ve velice havarijním stavu. Omítka i základové zdivo opadávají, obzvláště v oblasti přízemního soklu. Budova je v těsné blízkosti pozemní komunikace a projíždějící kamionová doprava má neblahý vliv na statický stav objektu. Komunikace je zúžená a v případě dvou kamionů nebo větších osobních aut je těžko průjezdná, ale jedná se o hlavní tah na Českou Lípou, tedy vysoce frekventovanou. Kromě secesního domu jsou v extrémně havarijním stavu i přiléhající budovy. **(obr. 163)**

Výpověď map:

Na mapě císařského otisku (**Mapa 31**) můžeme vidět budovu obdélného půdorysu pocházející z let 1824–1843, na mapě současného stabilního katastru (**Mapa 32**) vidíme též budovu obdélné dispozice, ovšem trochu větších rozměrů, přestože císařské mapování nebylo zcela přesné pochází tato dispoziční změna v přestavbě půdorysu z třicátých let 20. století. Přestavba probíhala v již zmíněném secesním stylu.

3.18 Papouškův mlýn

3.18.1 Vývoj mlynářství

U samotného vzniku a následného vývoje mlynářství stojí objevení kulturních trav. Obiloviny byly základním článkem potravy obyvatel ve střední Evropě. Jejich vývoj probíhal v různých částech světa odlišně a důkazem jsou archeologické nálezy v podobě primitivních mlecích kamenů a drtidel. Kameny pro tento účel musely být tvrdé, pórovité a nesměly se při práci odštipovat. Ideální mlýnské kameny byly ze sladkovodního křemene. Drcení zrna mezi dvěma kameny je doloženo již v raném neolitu.¹⁸⁹ V Čechách jsou takovéto zrnotěrky známé od 5.-4. tisíciletí př. n. l. až do příchodu Keltů v mladší době železné. Keltové přinesli do Čech nový typ mlýnků. V horní pohyblivé části byl kámen opatřen nálevkovitou prohlubní se štěrbinou, kterou zrno putovalo mezi třecí plochy. Přibližně v prvním tisíciletí př. n. l. se objevují v oblasti východního Středomoří rotační mlýnky, nazývané také jako žernovy.¹⁹⁰ Keltským výrobním centrem takových mlýnků v Čechách byly Malé Žernoseky. Ve slovanském období se zvětšil průměr žernovů a byly provrtávány středy spodních kamenů. Takovéto žernovy se vyskytují po celý středověk. Výrazné zlepšení celého mlecího postupu přinesly samotížné ruční mlýnky, které vycházely z římských vodních mlýnů. Jedná se většinou o šlapací mlýn s těžším běhounem a říditelnou roztečí a býval umístěn převážně v opevněných hradech. Na tradici středověkých ručních mlýnků navazovaly podobné mlýnky až do počátku 20. století. Podobně byly rozšířeny i stoupy, které se využívaly převážně v horských oblastech při drcení krup, oloupávání obilných zrn a přípravě obilného šrotu.¹⁹¹

Vynález vodního kola byl předpokladem pro vznik vodních mlýnů. Počátky nalezneme ve starověkém Egyptě a v Asii ve spojitosti s čerpacím kolem. Z doby kolem roku 30 př. n. l. pochází zmínka o použití vodních kol k pohonu mlýnů. Mlýnské kameny se od sebe vzdalovaly, malé lopatky na kole byly ze železa a proud vody musel mít velký spád. Římané tento typ vylepšili, když hřídel kola usadili vodorovně a na tah kamene použili ozubená kola. Tyto římské mlýny popisuje Vitruvius v 1. století př. n. l.¹⁹² V Českých zemích se mlýn s vodním kolem objevil mnohem později. Zmínky o nejstarších mlýnech v Čechách

---

¹⁸⁹ **Neolit:** Mladší doba kamenná, je pravěké období kdy se stává hlavním zdrojem obživy zemědělství. Podrobněji o neolitu viz PAVLŮ, Ivan - ZÁPOTOCKÁ, Marie. *Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách*. Památky archeologické. 1979, roč. LXX, s. 281–318.

¹⁹⁰ Kruhovitě kameny

¹⁹¹ ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVÁNOVÁ, Magda. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha: Argo, 2000, s. 8-11. ISBN 80-7203-254-2.

¹⁹² KARAS, Jaroslav. *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 31.

pocházející přibližně z roku 700, nalezneme v Kronice české od Václava Hájka z Libočan.¹⁹³ Pramen však není považován za příliš spolehlivý. Věrohodná zmínka o mlýnu pochází z roku 1100, která byla zaznamenána v Klášteře nad Jizerou, kdy se tento mlýn od toho římského mlýna téměř nelišil.¹⁹⁴ Dále se objevují zmínky o mlýnu při sázavském klášteře z roku 1140 a mlýn při špitálu sv. Jana v Praze roku 1183.¹⁹⁵ V závěru středověku došlo k rozšíření vodních kol na vrchní vodu, která využívala energii drobných vodotečí pro potřeby železářské výroby, horníky, pekaře, sladovníky apod.

Od 12. století se mlýny stavěly převážně ve městech, při kláštorech, hradech a především v úrodnějších oblastech. Pro panovníka, vrchnost i církev znamenala výstavba mlýnů následný zdroj finančních příjmů. Kromě výstavby ručních a vodních mlýnů byl již od starověku znám mlýn větrný a žentourový.¹⁹⁶ Větrné mlýny pronikly do Evropy zásluhou Arabů a první větrný mlýn v Čechách byl postaven v roce 1277 na Strahově.

Zlepšující se hospodářská situace a využití vodní energie v 16. století poskytla možnost stavět mlýny poddaným nejen ve městech a vsích, ale také na samotách u rybníků a potoků. Tato skutečnost se vrchnosti příliš nelíbila a řada z nich nechala poddanské mlýny na svých panstvích zrušit, např. Rožmberkové. Nebo nutila své poddané, aby si nechali semlít obilí ve vrchnostenských mlýnech, což vedlo samozřejmě k likvidaci menších vesnických mlýnů. Další ničující ranou byla pro menší mlýny třicetiletá válka a po celou dobu jejich existence hrozila různá přírodní katastrofa nejčastěji v podobě záplav nebo ohně. Největší počet mlýnů a zařízení na vodní pohon je podle statistik v 19. století.¹⁹⁷ S mechanizací došlo opět k rušení některých mlýnů, některé byly zbořeny a jiné předělány na jiná odvětví (brusírny skla, tkalcovny...). Navíc se museli čeští mlynáři vyrovnat konkurenční uherské mouce, která se začala do Čech dovážet. Ve druhé polovině 20. století byla dovršena koncentrace výroby do velkomlýnů, což znamenalo definitivní konec drobných mlýnů.

---

¹⁹³ Václav Hájek z Libočan: Kronika vydaná v roce 1541. Václav Hájek z Libočan se však odklání od historických faktů a nelze ji považovat za příliš spolehlivý zdroj.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Prameny a pomůcky Hájkovy. In BIDLO, Jaroslav – FRIEDRICH, Gustav – KROFTA, Kamil. *Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. Jaroslava Golla*. Praha: Historický klub, 1906, s. 195-213.

¹⁹⁴ KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách VIII*. Praha: Libri, 2003, s. 10. ISBN 80-7277-168-X.

¹⁹⁵ VILIKOVSKÝ, Václav. *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu od nejstarších dob až po vypuknutí světové krise hospodářské*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1936, s. 452.

¹⁹⁶ Žentour je typ zařízení, které převádělo zvířecí sílu na točivý moment.

¹⁹⁷ ŽÁK, Jan. *Mlynářství*. Československá vlastivěda, svazek 9, Praha, 1932, s. 329.

3.18.2 Konstrukce mlýnů

Nejdůležitější součástí vodního mlýna je mlýnské vodní kolo, které využívalo vodu jako pohonnou sílu k získání energie. Tento vynález je připisován Řekům, jelikož první zmínka o vodním kole pochází od řeckého básníka Antipatruse z Thessaloniky v Makedonii (106 př. n. l. – 42 př. n. l.). Další zmínka je od řeckého zeměpisce Strabóna z Amaseie v Pontu (64 př. n. l. - kolem 20). Tyto mlýny měly svislou hřídel, malé lopatky, ke kterým byla voda sváděna trubkou, spád musel být velký, aby se zvětšila síla pohonu. Architekt Marcus Vitruvius Pollio (80 př. n. l. – 15 př. n. l.) popisuje ve svém díle čerpací vodní kolo na spodní vodu a ve 4. století jsou známá v díle římského básníka Ausoniuse Decimuse Magnuse (310-395) vodní kola na svrchní vodu.¹⁹⁸ Počátky vodních kol u nás jsou spojovány s prvními vodními obilnými mlýny. Dřevěná vodní kola vyráběli sekerníci, kteří k výrobě používali více druhů dřeva (borovice, modřín, habr, dub, cedr). Vodní kola s horizontální osou můžeme rozdělit na tzv. lopatník, kolo na spodní vodu, dále pak na kolo na střední vodu a tzv. korečník, což je kolo na vrchní vodu. Po obvodu těchto kol byly tzv. korečníky, jakési kapsy, do kterých padala samospádem voda a otáčela kolem. U vodních kol na vrchní vodu doplňují celé vodotechnické zařízení zvané vantroky. Jednalo se o dřevěné žlaby přivádějící vodu z náhonu na vodní kolo a byly zakončeny stavidly. Kola na spodní vodu se stavěla všude na dolních tocích s malým spádem. Vodní kola se postupně zdokonalovala a přestala být výhradně dřevěná. Některé jejich části se začaly nahrazovat kovovými díly, např. hřídele. Tuto teorii stavby kol rozvinul ve druhé polovině 18. století John Smeaton (1742-1792) a následovala výroba výkonnějších kol s větším využitím kovů jako kolo Sagebienovo (téměř rovné lopatky), Ponceletovo (zakřivené lopatky) a Zuppingerovo (hluboce zakřivené lopatky). Vodní kolo postupem času převálcovala vodní turbína. Jedná se o mechanický stroj, který přeměňuje tlakovou energii vody na mechanickou energii. V dnešní době existuje několik druhů vodních turbín a používají se převážně ve vodních elektrárnách. Základem starého českého mlýnu bylo vodní kolo umístěné vně návodní zdi v tzv. lednici. Mohutná hřídel procházela pod hranicí a nesla paleční kolo.¹⁹⁹

Ve středověkých mlýnech se provádělo vysévání mouky ze šrotu ručními síty. Vynález pytlovacího zařízení se objevuje ve druhé polovině 15. století. Zmechanizování ruční práce umožnilo zařízení zvané *hasačert*, kdy se mouka prosévala přes pytlíky a plátýnka vyrobené z ovčí vlny různé hustoty a zbavovala se od nečistot, šrotu a otrub. Toto zařízení

¹⁹⁸ KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách VIII*. Praha: Libri, 2003, s. 12.

Podrobný popis, na jakém principu funguje vodní kolo a podrobné parametry nalezneme na stránce: Korečník na horní vodu. *mve.energetika.cz* [online]. [cit. 2021-02-07].

¹⁹⁹ Průměr palečního kola dosahoval většinou dvou třetin průměru vodního kola.

začali využívat pražští mlynáři za vlády Jiřího z Poděbrad.²⁰⁰ Do mlýnic s hasačerty se navíc stavěly moučnice²⁰¹, které zachycovaly prosátou mouku.

V 18. století přibýly do vybavení mlýnice ruční fukary, též fofry ke třízení krup a zavedlo se tzv. špicování, které usnadňovalo následný proces mletí. Téměř v každém mlýně nesměly chybět stoupy na výrobu krup. Krupník se neustále zdokonaloval a od první poloviny 19. století k nám přišel zdokonalený krupník z Holandska, tzv. holendr a byl zřejmě jedním z posledních zdokonalených strojů v předindustriálním období. Ve čtyřicátých letech 19. století se začaly používat mlecí kameny z francouzského sladkovodního křemence, které na rozdíl od měkkých pískovcových variant obilí drtily. Od roku 1866 je v rakouské monarchii začala jako první vyrábět firma Hübner-Opitz Pardubice.²⁰² Na obrubu spodního mlecího kamene býval umístěn lub. Jednalo se o dřevěnou ohrádku, mezi níž a kamenem vznikala mezera. To, co zapadlo během mletí do této mezery patřilo mlynáři a odtud se pravděpodobně vzalo rčení mít něco za lubem.

Dne 28. října 1911 byla v Úsově založena německá mlynářská škola, která byla jediná v celé rakousko – uherské monarchii a v roce 1914 byla přestěhována do Břeclavi. Následně se v roce 1919 stala škola výhradně českou a v roce 1922 se stala státní školou. Pohnutý osud školu čekal v době německé okupace, kdy se musela přestěhovat z Břeclavi do Pardubic.²⁰³

3.18.3 Architektura mlýnů

Architektura každého mlýna záleží na době vzniku, na majetku zakladatele ale také na regionu a umění tvůrců. V některých mlýnech nacházíme gotické prvky v podobě ostění oken nebo fragmenty jiných gotických článků. V období renesance zažívá mlynářství rozkvět a často mlýny z této doby nesou nápisovou desku s datem a s erbem nebo sgrafitem. Typické znaky baroka ovlivnily i hospodářské stavby, objevují se barokní kartuše s portálem, bohatá výzdoba průčelí a krytí mansardovými střechami s členitě profilovanou římsou. I pozdější stavební slohy se promítly do mlýnských staveb stejně tak i lidové stavitelství. Chceme-li hodnotit různé vlivy na stavební úpravu a vzhled technických staveb je nutné brát v potaz působení oficiální architektury.

---

²⁰⁰ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesla a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*. Praha, 1906, s. 88.

²⁰¹ Sběrné schránky, které obsahovaly moučná síta.

Hasačert je v dnešním mlynářském názvosloví znám jako klapáč. Podrobnější popis podává MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, s. 125.

²⁰² KUTTELVAŠER, Zdeněk. *Potravinářství*. In *Studie o technice v českých zemích 1800-1918*. Praha: Národní technické muzeum, 1986, s.120.

²⁰³ KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách VII*. Praha: Libri, 2003, s. 26.

Mlynářská činnost výrazně ovlivňovala vzhled krajiny. Mlýnský systém je tvořen soustavou náhonů, jalových struh a rybníků, který ovlivňoval nivu říčky po celé její délce. Samotní mlynáři pečovali nejen o náhony, které čistili ale také o přilehlé pozemky polí, sadů, chmelnic a luk. Problém nastal po ukončení činnosti mlýnů, když se o pozemky ale především o náhonový systém nikdo nestaral. Voda v půdě nebyla regulována a pozemky se stávaly čím dál tím více mokřejšími, a nakonec se půda přeměnila na mokřady s ostřicovými a rákosovými porosty. Touto sukcesí však začala vznikat významná přírodní společenstva, díky kterým bylo údolí Liběchovky v roce 1997 zapsáno do seznamu mezinárodně významných mokřadů. Na tomto území byly vyhlášeny přírodní rezervace a památky pod správou CHKO Kokořínsko.²⁰⁴

3.18.4 Zaměstnanci mlýna

Především u vodních mlýnů se setkáváme s povoláním zvaným sekerník. Toto řemeslo se od mlynářství oddělilo jako samostatné řemeslo přibližně v 16. století. Sekerníci používali ke své práci převážně sekeru, odtud právě jejich označení. Vyráběli téměř veškeré zařízení mlýna (kola, truhly apod.), prováděli samotné návrhy a dokázali u toho skloubit principy matematiky, mechaniky, hydrologie a také dendrologie²⁰⁵ s praktickými dovednostmi. Jednalo se o nejkvalifikovanější odborníky ve svém oboru.

Být mlynářem nebyla také snadná práce, jelikož mlynář musel umět několik řemesel, aby dal mlýn do pohybu. Jejich společenské postavení záleželo na jejich majetku, většina z nich byla podřízena majiteli mlýnu (panovník, šlechta, církev), kterým se musely odvádět dávky. Proto musel být mlynář také dobrým obchodníkem a hospodářem a často zaujímal významné místo v obci. Odvrácenou stranou tohoto řemesla byly časté úrazy, které mnohdy skončily i smrtí, ale i nemoci z povolání v podobě zaprášených plic nebo ohluchnutí. Pražští mlynáři se spojili do cechu s pekaři v roce 1444 a i na venkově se mlynáři spojovali s pekaři a perníkáři. Samostatné cechy mlynáři utvořili až v polovině 16. století.²⁰⁶ Jsou známy čtyři základní kategorie mlynářů. Mlynáři v náchlební službě byli najímáni do mlýna za mzdu, nájemní mlynáři zde byli v nájmu za předem smlouvenou částku ročního příjmu nebo úroční mlynáři, kteří odkoupili mlýn se stanoveným ročním úrokem. Čtvrtou kategorií byli samostatní neboli výsadní mlynáři, kterých bylo zpočátku málo, jelikož založení mlýna byla

---

²⁰⁴ Podrobněji o Kokořínsku viz KIRSCHNEROVÁ, Ludmila – PETŘÍČEK, Václav (eds.). *Příroda Kokořínska a Mělnicka*. In: Sborník prací z ochrany přírody 7, Praha, 1996.

²⁰⁵ **Dendrologie:** nauka o dřevinách.

Podrobněji o této tematice viz HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie*. Praha: SZN, 1978.

²⁰⁶ ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVÁNOVÁ, Magda. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha: Argo, 2000, s. 21.

velice nákladná záležitost.²⁰⁷ Veškerá práva a povinnosti byla obsažena v tzv. cechovních artikulech. Kromě mlynářského kola se staly jejich pečetidlem preclíky, sekery nebo perník. Cechovní systém byl zrušen v roce 1859 a mlynářské řemeslo se tak stalo svobodnou živností a v roce 1929 bylo prohlášeno za řemeslnou živnost.

Důležitou funkci měli tzv. přísežní mlynáři, kteří měli za úkol vyměřit a označit stavidla, jezy a strouhy. Kromě mlynářů pracovali ve mlýně prosévači mouky ale pouze do doby, než se práce zmechanizovala pomocí hasačertů. Ve mlýně dále pomáhali s pracemi pomocníci a učedníci. Učedník, tzv. prášek měl za úkol zametat mlýnský prach po celé mlýnici mnohdy po několik let. Ačkoliv se to nezdá, byla tato funkce poměrně důležitá, jelikož zametením moučného prachu se značně omezilo riziko požárů. Takové učení bylo ukončeno zkouškou před mlynářským cechem a tovaryš dostal výuční list. Následně se tovaryši vydali na vandr do světa na zkušenu a získávali zkušenosti po mlýnech a vše se zapisovalo do vandrovnic knížek.²⁰⁸ Mlynářský pomocník, který putoval krajem od mlýna k mlýnu se nazýval krajánek.

Významné postavení ztratili mlynáři v období raného novověku. Řada povolání byla v této době považována za nečestná a nazývána přímo hanebná, jednalo se o řezníky, holiče, ovčáky, mlynáře, lazebníky, drábi, ponocné, hrobníky, metaře a další. Vrchnost zakazovala hanobení těchto lidí a jejich dětí a odpírání jejich cti. Panská opatření nebyla však příliš platná, protože představy o nepočestných lidech byly zakořeněny v mentalitě lidí téměř až do konce 18. století.²⁰⁹

Mlýn byl sám o sobě často považován za místo, kde straší. Pravděpodobně šlo o spojitost nedalekého rybníka a různých mlýnských zařízení, která vydávala skřípavé a klapající zvuky. Podle různých pověr žili v přilehlých rybnících vodníci a ve mlýnech se scházeli společně s hejkaly, rusalkami a čerty. Bylo řekněme téměř tradicí, aby každý mlýn měl svého hastrmana.²¹⁰

---

²⁰⁷ Tamtéž, s. 186-187.

²⁰⁸ Od roku 1827 byla vydávána tovaryšům na základě nejvyššího císařského patentu vandrovnic knížka. Záznamy o těchto pasech jsou vedeny v archivech jako Protokoly cestovních pasů.

²⁰⁹ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 22. ISBN 80-86569-43-8.

Richard van Dülmen je zakladatelem historické antropologie, jeho kniha *Bezectní lidé* se věnuje společenské otázce a cti v chápání 17.-18. století metodou mikrohistorie.

²¹⁰ VOJANCOVÁ, Ilona. *Mlynáři a hastrmani*. Pardubice, 1988.

3.18.5 Papouškův umělecký mlýn v Liběchově

Průmyslový objekt s parcelním číslem 31/1 a č. p. 41 se nachází ve středu zástavby obce, západně od náměstí a jižně od místního zámku. Objekt sousedí přímo s bývalým pivovarem. Mlýn stojí na místní malé říčce Liběchovce těsně před jejím vyústěním do řeky Labe. (**obr. 164**) Pohon vodní silou předurčoval situování místa výstavby, protože bylo nezbytně nutné, aby byl snadno dosažitelný říční proud. V současné době se havarijní stav mlýna čím dál více zlepšuje, díky novému majiteli. Z mlýna by se mělo v budoucnu stát muzeum. Vnitřní prostory začaly v nedávné době sloužit jako zmíněné muzeum, avšak pouze s pár opravenými exponáty. Oprava strojů neustále probíhá. Ve třetím patře mlýnice se nachází „kino sál“, kde se promítají dokumenty se širokou škálou zaměření.

Objekt je v současné době neobydlený. Do nedávné doby by se dalo říci skoro až v havarijním stavu, ale nynější majitel v současné době mlýn rekonstruuje. Některé místnosti jsou obtížně přístupné, z důvodu velkého množství stavebního odpadu a také následkem předešlého stavu. Mlýn prozatím neprošel žádným stavebně historickým průzkumem.

Největší rozkvět mlýn zaznamenal ve třicátých letech 20. století, kdy proběhla modernizace výroby. V současnosti probíhají neustálé zednické a tesařské úpravy z iniciativy dnešního majitele pana Thurza, který se snaží nejen historicky ale i památkově velice hodnotnou budovu zachránit.

Jedná se o pětipodlažní objekt (obytná část je třípodlažní). Mlýn je na obráceném půdorysu ve tvaru písmene L ve štítové orientaci se sedlovou střechou. V areálu se navíc nachází 2 stodoly. Delší obdélníkové křídlo je obytné, kratší část je samotná mlýnice. Průčelí mlýnice je ve štítové orientaci, otočené na jižní stranu směrem k hlavní silnici (před mlýnem je však v dnešní době zástavba, a tak není mlýn příliš viděn). Okna jsou ve třech vertikálních osách. V půdním prostoru se nachází 2 okénka mimo vertikální osy. Ve druhé ose se nachází vstupní otvor. Obytná patrová část v okapové orientaci má 4 okna v jedné horizontální ose.

Dvoudílný mlýn (mlýnice a obytná část) zakrývá jedna střecha, avšak budovy jsou dispozičně od sebe oddělené. Lze říci, že je mlýn dochován bez větších stavebních úprav. První písemné zmínky o mlýně nalezneme z doby liběchovského vlastnictví rodu Belviců kolem roku 1620, kdy je mlýn zmiňován jako sousedící budova se zámekem a který přinášel svým pánům podstatný příjem.²¹¹ V této době pravděpodobně probíhaly první stavební úpravy, lze tedy předpokládat, že stáří mlýna by mohlo sahát do raného novověku. Jestli zde

---

²¹¹ KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016, s. 42.

stál mlýn ještě dříve můžeme pouze odhadovat a přesnějších výsledků bychom dosáhli podrobnějším stavebním průzkumem. V průběhu několika sta let probíhaly menší stavební úpravy, které však razantně nezasáhly do vzhledu. Největší změny ve třicátých letech 20. století proběhly v rámci modernizace výroby. Dominantní stavební konstrukce mlýna je již na první pohled zděná. Na tomto místě sledujeme i vrstevnatost použití omítek a částečně i průběh stavebního vývoje. Pod omítkou byla nalezena zadržovaná okna s půlkruhovým zakončením, nebo i vyskladňovací otvor. Na některých částech lze spatřit plastickou omítkovou výzdobu fasády, štítů a další kamenické barokní a mladší prvky. Další významné, umělecky hodnotné prvky, pevně spojené se stavbou jsou okna, dveřní výplně, vyskladňovací otvor a vrata. **(obr. 165-170)**

Ke konci 18. století začíná vznikat nový typ mlýnů. Poloumělecké mlýny tvoří skupinu, která se snaží modernizovat starý český mlýn s co nejlevnějšími prostředky a úpravy prováděli samotní mlynáři. Umělecké mlýny (též nazývány americké) vznikly v Americe ve Virginii v letech 1785-1790 a ve své době byly považovány za umění. Autory byli Oliver Evans a Thomas Ellicot. Šlo o to, umístit veškeré vybavení mlýna do čtyř až sedmi pater, kde dopravu zajišťovaly šnekové nebo kapsové výtahy a jiná mechanika, což umožnilo další rozvoj v oblasti strojírenství v podobě nových řemenů, které se vyráběly z hovězích nebo velbloudích kůží. Do nejnižšího podlaží se umísťovaly převody od vodního kola a turbíny, ve druhém podlaží byl násyp, mlecí kameny, válcové stolice a loupačka. O patro výš, kde se sbíralo melivo se umístil hranolový vysévač s truhlou. Nejvýš stál sortýr a koukolík k čištění a třídění. V pátém podlaží pak byl vysévač na šrot a směsi.²¹²

Vysoká investice na přestavbu mlýnů na vícepodlažní objekty na menších vsích nutila mlynáře, aby nemuseli být závislí na kolísavé vodní síle, k výstavbě strojoven. Do nich se umísťovaly pomocné parní nebo výbušné motory a turbíny. Jedním ze znaků uměleckého mlýna byly dveře se zdobným ostěním. První umělecký mlýn v Čechách byl postaven v roce 1842 v Žaclěři a byl poháněn parou, ale jelikož nebyl technicky zcela dokonalý a cechy se začaly proti mlýnu bouřit byl v následujících letech přestavěn na přádelnu lnu.²¹³ Další mlýny vznikaly kolem roku 1845 a intenzivní přestavba těch menších mlýnů probíhala až do konce 19. století.

Důležitou etapou k dalšímu zprůmyslnění poskytla instalace válcových stolic. U válcových mlýnů byl kladen větší důraz na přípravu obilí, především k čištění. Kromě

---

²¹² HERTÍK, E. *Mlynářství*, s. 663.

²¹³ VAŘEKA, Josef – SCHEYBAL, Josef – ŠTĚPÁN, Luděk. *Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech*. Praha: Kruh, 1991, s. 205. ISBN 80-7031-660-8.

technického pokroku znamenala tovární výroba také konec tradiční řemeslné práce mlynářů a sekerníků. V Čechách se toto zařízení objevuje v parních mlýnech v Lovosicích a na Smíchově. V 19. století vznikaly již plně automatické mlýny, které byly vybaveny stroji pro všechny úrovně mletí. Nástup nových mechanických strojů vyžadoval také silnější motory k pohonu, mlýnské vodní kolo v této chvíli nemohlo stačit. Pro lepší využití vodní energie vyvinuli tehdejší konstruktéři ve Francii vodní turbíny. Vzniklo několik druhů turbín, mezi nejznámější patří Fourneyronova, Henschleova nebo Girardova. Postupně docházelo k jejich zlepšování a v roce 1849 sestrojil James Bicheno Francis první vodní turbínu s dlouhodobým využitím.²¹⁴ V 18. století začaly na základě vynálezu parního stroje vznikat parní mlýny, ale u nás vznikaly až od poloviny 19. století. Nejmladší způsob pohonu mlýnů jsou elektrické motory. Začátek 20. století se nesl ve znamení automatických mlýnů, kde každý stroj zpracovával určitý meziprodukt. U takových mlýnů se často objevují na štítu nápisy „válcový mlýn“ jako symbol kvalitní mouky a pokroku.

Nejvýznamnější rodina vlastníci mlýn v Liběchově byla mlynářská rodina Papouškovi, která získala mlýn do vlastnictví roku 1873 po konci veithovské vlády. Hospodařící rodina Papoušků nabízela práci mnoha lidem nejen ve mlýně, ale také v pivovaru, na vinicích a poplužních dvorech. V této době přešel mlýn od klasického uspořádání, kdy vodní kolo (v tomto případě přesněji 4 kola) otáčené proudem vody přes převody pohánělo vodorovně uložené mlýnské kameny, které mezi sebou drtily mouku k novému prvku vodní turbíny, k tzv. Francisově turbíně. Tato vodní turbína byla napájena elektromotory. Jejím produktem byl zdroj elektrické energie. Energie byla využívána Liběchovem pro veřejné osvětlení.²¹⁵ Rodina Papoušků byla místní elitou a podporovala za svého působení v obci dobročinnou činností veškeré česko-německé obyvatelstvo. Zachovalost některých výrobních strojů z přelomu 19. a 20. století nacházejících se doposud v mlýnici přináší další důvod, proč tento objekt zapsat na památkový seznam. **(obr. 171-179)**

Z typologického hlediska se jedná o vrchnostenský mlýn v těsné blízkosti zámku a přilehlého pivovaru u hlavní silnice procházející obcí. Mlýn je vyobrazen již na prvním josefském mapování z roku 1764. Na císařském otisku můžeme vidět mlýn ještě s klasickým

---

²¹⁴ Francisova turbína patří dodnes mezi nejpoužívanější turbíny. Turbína funguje na principu přetlaku a má variantu vertikální i horizontální uložení hřídele. Voda během putování turbínou změní tlak a odevzdá svou energii. Největší využití mají ve vodních elektrárnách, ale mohou sloužit také jako čerpadlo.

MICHAL, S. Energetika. In *Studie o technice v českých zemích 1800-1900*, díl 1, s. 320.

Podrobnější popis viz Turbíny [cit. 2021-02-07] URL: <<http://mve.energetika.cz/pretlakoveturbiny/francis-horiz.htm>>; URL: <<http://mve.energetika.cz/pretlakoveturbiny/francis-vertik.htm>>

KOČKA, Václav. *Vodní turbíny (Francisovyturbíny, Peltonova kola, automatické regulátory)*, část 2, Praha: E. Weinfurter, 1914.

²¹⁵ Webové stránky [cit. 2020-06-12] URL: <<http://umeleckymlyn.libechov.cz/>>

vodním kolem, přesněji se dvěma. Mlýnice se umístěním vůči vodoteči dá rozdělit na několik typů, a to na vodní mlýn nábrežní, kúlový, lodní, na náhonu, rybniční a potoční. V případě liběchovského mlýnu jde o typ vodního mlýna na náhon.²¹⁶

V budově se nachází i mlýnské vybavení. K obnově samotného mlýna i jeho zařízení je nepochybně nepostradatelný důkladný stavebně-historický průzkum a také průzkum historicko-technologický a celková obnova památky musí být zařazena do určitého časového úseku. Mlýn by si zasloužil v budoucnu rozsáhlejší odborníky provádějící tyto průzkumy.

Výpověď map:

Na císařském otisku (**Mapa 33**) vidíme objekt na obdélném půdorysu, který byl pravděpodobně zděný (jak tomu svědčí růžové zbarvení značící zděné objekty). Na zděnou část nasedají dvě dřevěné úzké obdélníkové konstrukce. Jedna přiléhá kolmě k druhé. Na otisku vidíme i dvě značky paprscitých kol. Zřejmě se jednalo o vodní kolo, které bylo na přelomu 19. a 20. století nahrazeno vodními turbínami napájené elektromotory. Do té doby měla většina mlýnů několik vodních kol, pro každé mlýnské složení sloužilo jedno. S porovnáním se současným katastrem (**Mapa 34**) lze říci, že půdorys mlýna se částečně změnil, a to alespoň v části dnešní mlýnice. Z mapování můžeme vyvodit, že mlýn zde stál již před rokem 1842. Ovšem co se týče stavebních prvků, lze předpokládat, že mlýn by mohl být datován o více než dvě století dříve.

3.19 Židovský dům

Židovský dům se nachází v centru obce u kostela sv. Havla, sousedícím s pivovarem v těsné blízkosti zúžené hlavní komunikace, na čísle popisném 37. (**obr. 180**) V 17. století se zde nacházela vinopalna, která fungovala až do 19. století, kdy zde navíc bydleli zaměstnanci sousedního pivovaru. K tomu fungovala v domě bednářská dílna, vyrábějící sudy na pivo.

Jedná se o patrový dům na obdélném půdorysu a stojí v podélném průčelí k hlavní silniční komunikaci. V podélném průčelí jsou umístěny dvě vertikální osy otvorů, v přízemí se jedná o čtyři okenní otvory a uprostřed nich se nachází vstupní otvor. V patře je to osa pěti dělených oken, kde jsou vymlácené výplně. Všechny otvory jsou umístěné ve výklencích v poloviční síle zdíva, v přízemí klenuté a v patře obdélné. (**obr. 181**) Ve štítovém průčelí jsou dvě osy oken, v každé ose dva otvory. V celé šíři štítu se nachází dva stlačené obloukové

---

²¹⁶ Obsáhlý seznam literatury k tématu vodních mlýnů nalezneme na webových stránkách [cit. 2021-01-06] URL: <<http://vodnimlyny.cz/no/sources/literature/?paginator-page=1>>

výklenky a v každém z nich se v horní části usazeno malé klenuté okénko. Dům je krytý sedlovou střechou s bobrovkami a jsou zde umístěna tři volská oka.

V současné době je dům v naprosto dezolátním stavu. Dům je téměř bez omítky, po celém obvodu pozorujeme jen zdivo, přízemní okna jsou zazděna, okna v patře jsou vymlácena. Střešní trámy jsou pravděpodobně již uhnílé, střecha se na několika místech propadlá a střešní krytina opadáva. Ze střechy roste dokonce březový strom. (**obr. 182, 183**) Dezolátnímu stavu rozhodně nepřidává fakt, že se budova nachází v zúženém úseku silnice, která vede právě mezi tímto domem a schodištěm ke kostelu sv. Havla. Otřesy způsobené projíždějícími kamiony nejsou rozhodně příznivé pro statický stav objektu.

Výpověď map:

Císařský otisk nám potvrzuje, že dům zde stál ještě před mapováním probíhajícím v polovině 19. století. (**Mapa 35**) Půdorys tohoto domu se téměř nezměnil. Na císařském otisku si můžeme ale povšimnout dřevěné stavby, označenou na mapě žlutou barvou, která spojovala Židovský dům s pozemkem sousedícího pivovaru. Objekt byl popsán „na obdélném půdorysu“, což ovšem mapy lehce vyvracejí. Na mapě otisku i na současném katastru (**Mapa 36**) je objekt na půdorysu otočeného písmene L. Z fotografií není jasné, zda se na západní části objektu nenachází přístavba, která ale není v úrovni výšky celé hmoty. Bohužel nebylo možné si toto tvrzení ověřit, protože pozemky vedoucí k zadní straně objektu jsou zaplacené a nepřístupné. Další možná cesta by byla ze zámeckých zahrad, kde je přístup omezen obvodovou zdí nebo hustým křovím.

3.20 Sladovna (varna) a pivovar

Areál pivovaru se nachází po pravé straně od Židovského domu. (**obr. 184**) V těsné blízkosti se nachází liběchovský umělecký mlýn. Pivovar je doložen již ve druhé třetině 16. století, ale ve druhé polovině 17. století došlo k obnově a rekonstrukci, která je připisována Františku Scheidlerovi.²¹⁷ V berní rule z roku 1654 nalezneme záznamy o množství uvařeného piva a o několika dalších vrchnostenských příjmech.²¹⁸ V roce 1727 zhotovil lounský geometr Adalbert Jankovský plánec, který představoval vzhled centra obce, Židovského domu, barokního mlýnu, ale také pivovaru se sladovnou s volutovými štíty s menší zídkou a brankou. Na místě spojovací zdi při rozšiřování areálu na konci 18. století

²¹⁷ ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.*, s. 265.

²¹⁸ SOA Litoměřice, Berní rula, svázané fotokopie ve studovně, s. 335.

vzniklo průčelní křídlo. Přibližně kolem roku 1845 měl pivovar s největší pravděpodobností dnešní dispoziční podobu. V roce 1923 si pivovar pronajal Karel Přáda. V této době pivovar produkoval téměř tři tisíce hektolitřů piva. Bohužel slavná léta pivovaru skončila během druhé světové války, kdy výroba piva skončila.²¹⁹ V roce 2018 byla budova vrácena v restituci.

Areál je složen z objektů na obdélných půdorysech a liniích. Sladovna²²⁰ s pivovarem jsou dispozičně propojeny v jedno průčelní křídlo, které má typický barokní vzhled. Varna je přízemní objekt, na který nasedá barokní volutový štít. Přízemí má dvě okna u okrajů budovy, zdobená šambránou a na profilované římsu nasedá pultová stříška. Barokní štít s postranními křídly se stlačenými volutovými závitnicemi má uprostřed jeden okenní otvor, nad nímž se nachází zdobný kruhový detail. Na vrcholku trojúhelníkového štítu je umístěna ozdoba ve tvaru piniové šišky. Budova je kryta dvojitou sedlovou střechou. Podélné průčelí budovy pivovaru je rozděleno dvěma vertikálními osami otvorů. V přízemní ose se nachází sedm otvorů, z nichž první otvor zleva je klenutá vstupní brána, druhý okenní otvor je slepé okno a následuje pět okenních otvorů, všechny okna jsou zdobena šambránou. Přízemí je zdobeno pásovou bosáží. Nad patrovou římsou v druhé ose otvorů se nachází sedm oken zdobených šambránou. Nároží budovy patra je zdobeno kvádřovou bosáží. Budova je kryta mansardovou střechou. Areál zakončuje po pravé straně ohradní zeď s bránou. **(obr. 185-187)**

V současné době v objektu sídlí v pronájmu depozitář Národního muzea. Bohužel v posledních letech bojuje uvnitř objektu s plísněmi. I exteriér je částečně poškozený. V nároží štítového průčelí jednoho objektu je veliká díra o průměru skoro čtyřiceti centimetrů. Pravděpodobně vznikla při jedné z dopravních nehod, které se v tomto úseku stávají, právě z již zmiňovaného důvodu zúžení vozovky.

Výpověď map:

Pokud srovnáme mapy císařského otisku (**Mapa 37**) a současného katastru (**Mapa 38**), můžeme si povšimnout drobných dispozičních změn. Budova varny byla prodloužena až do zadní části dvora a byla spojena s další novou budovou a napojena na pivovar. Zároveň zanikla dřevěná stavba, označena na mapě žlutou barvou, která spojovala varnu s Židovským domem, tedy s vinopalnou. Lze tedy vyvodit závěr, že areál se po roce 1843 dále dispozičně rozšiřoval, což je vzhledem k jeho stoupající produkci piva vcelku logické.

²¹⁹ TOMEK, Ladislav – MICHOVSKÝ, Josef. *Pivovary Mělnicka. „Dej Bůh štěstí“*. Carolensa a.s., 2016, s. 75.

²²⁰ Většina obyvatel dodnes budovu označuje jako sladovnu, ale jedná se spíše o varnu piva.

4. POHLED NA TURISMUS V 19. STOLETÍ A DNES

Co si člověk představí při slově turismus? Někdo si představí výlety po přírodě a kulturních památkách (turismus kulturního dědictví) a bere tuto aktivitu jako odpočinek pro tělo i duši. Jiní považují turismus za sport, což v určitém smyslu vlastně turismus je. V dnešní době jsou i tací, kteří turisty nesnáší. Což je v dnešní složité epidemické situaci složité a diskutabilní otázka. To mě přivádí k několika otázkám, kdo je turista, jak vypadá, zda se řídí podle nějakého etického kodexu a za jakým účelem vyráží na pochod do přírody? Ale jak takový moderní turismus, jak ho známe dnes, vlastně vznikl? Liší se od něj výrazněji dnešní turismus? Existuje celá řada různých definic turismu a je také nezbytně nutné pochopit motivaci turistů.

Základy moderní turistice, kterou vymezuje estetické vnímání okolí a pozitivně vnímaná fyzická zátěž, byly položeny ve druhé polovině 19. století. Na fenomén volného času měl dozajista vliv technický rozvoj, a tak mohli svůj volný čas využívat i lékaři, továrníci, obchodníci, učitelé a další profese. Turistika se tak stala produktem industriální společnosti.²²¹ Navíc se lidé snažili alespoň o částečný návrat k přírodě. V roce 1888 byl založen Klub českých turistů v Praze. Turisté se začali rozdělovat na dvě skupiny, na zkušené a nezkušené. Zkušení turisté označovali druhou skupinu za nevychovanou. Velice často prý ničili lesy, neustále se jim děly nějaké úrazy, lesy byly plné odpadků a porosty zničené. Další nedbalosti při rozdělování ohně měly za následek vznik požárů. Toto vandalské chování turistů popsal a vysvětlil ve své knize Jiří Guth-Jarkovský. Podle něj turisté sami neví, co mají na výletě dělat anebo si myslí, že jakmile nejsou doma (nebo ve svém blízkém okolí) zbavují se veškeré zodpovědnosti.²²² Proto bylo vydáváno několik pouček a doporučujících článků pro začínající turisty, jak se mají správně chovat, kam vyrazit, protože správný turista vyhledává místa, která nejsou zkažená proudem tuctových turistů.²²³ A samozřejmě se udílely rady k nutné výbavě turisty, příhodnému oblečení, a dokonce i doporučení vhodné svačiny. Tento manuál byl shrnut v Časopise turistů do tzv. turistického desatera.²²⁴ Na konci 19. století fungovala i odborná škola pro turisty a Klub českých turistů začal organizovat společné hromadné výlety. Což se trochu rozcházelo s tvrzeními, která se doporučovala začínajícím turistům, aby nevyraželi na výlet hromadně jako stádo ovcí bez vlastního zaměření.

---

²²¹ KOSINOVÁ, Kristýna. Představy českých turistů ze střední třídy o „pravém turistovi“ a jejich snahy šířit zásady turistiky v českých zemích ve druhé polovině 19. století. In *Theatrum Historiae* 12, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, s.157-170.

²²² GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, s. 139.

²²³ RUTTE, E. M. *Turisté ve Švýcarsku*, Časopis turistů 1, 1889, č. 1, s. 24.

²²⁴ *Turistovo desatero*. Časopis turistů 19, 1907, č. 3.

Nešvary turistům vydržely až dodnes. Lesy jsou neustále plné odpadků, v létě vznikají nedbalostí turistů rozsáhlé požáry a zřejmě největším nešvarem všech je potřeba vyrývat svoje jména na fasády a povrchy kulturních památek nebo se zde zvěčnit jiným způsobem. Tvrzení o správném turistovi, který hledá krásy téměř utajených míst, není dnes tak zcela pravdivé. Dnešní turisté většinou navštěvují nejvíce známá místa a své zážitky sdílí na sociálních sítích, a tím se ještě více zvyšuje koncentrace návštěvnosti. Realita ale nemusí vždy vypadat jako na idealistických fotografiích (různé retuše barevnosti, na fotografii v okruhu cíle nejsou davy lidí apod.). Zvýšená koncentrace však nemusí být vždy na škodu, pro různé živnostníky a podnikatele se jedná o důležitý zdroj příjmů v období turistické sezóny. Nabízí širokou škálu pracovních příležitostí a povzbuzuje ekonomiku. Charakter prostředí společně s hotely a dalšími sociálními zařízeními tvoří a ovlivňuje dané turistické cíle a tím přitahují své potencionální zákazníky. Turismus můžeme chápat jako rozmanitý proces, kde se turismus a kultura vzájemně ovlivňují. Kultura je upravována pro turisty a turismus je upravován k rozvoji kultury.

Liběchov se stal na konci sezóny v roce 1978 nejlepší obcí turistického ruchu celého mělnického okresu. V sedmdesátých letech se objevil tehdy velice populární tzv. masový turismus. Turisté cestovali ve velkých skupinách hromadnými prostředky a využívali hromadné stravovací a ubytovací zařízení.²²⁵

---

²²⁵ PÁSKOVÁ, Martina – ZELENKA, Josef. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2002, s. 448. ISBN 80-239-0152-4.

5. NÁSTIN MOŽNOSTÍ PAMÁTKOVÉ OBNOVY

Základní principy konzervace a obnovy památek a sídel kodifikuje mezinárodní dokument Benátské charty.²²⁶ Tento dokument je vyvážený a dosti předvídací a dodnes neztratil nic na své platnosti, ačkoliv se obor památkové péče neustále vyvíjí. Zároveň je velice důležité, jak se k obnově postaví v budoucnu vlastníci objektů. V případě libečovských památek je na místě provést malou sondu možné památkové obnovy. Návrh se pokusím spíše zevšeobecnit, jelikož řada objektů trpí veskrze stejným nebo podobným problémem. Kromě následků způsobených dopravou jde především o vlhkost objektů. Ta se projevuje na fasádách, kdy omítka pojme větší množství vlhkosti a následkem přírodních vlivů (teplo, mráz, vítr) dochází k chemickým i fyzikálním změnám ve struktuře omítky, následně ve zdivu, a nakonec i v celé statické stavbě objektu.

Před zahájením stavby je vždy nutné provést podrobnou inventarizaci veškerých existujících architektonických prvků a ostatních součástí stavby. Následně započne terénní stavebně-technický průzkum o stavu památky, který je důležitý pro zjištění stavu a založení zdiva, vlhkostních poměrech vně i uvnitř stavby a omítek. Při zpracování stavebního vývoje dojde k jeho vyhodnocení i na základě archivních rešersí. A bude vypracován stavebně historický průzkum.

Na základě těchto průzkumů bude následně zvolen další postup. Bude nutné provést geologický a hydrogeologický průzkum. Geologickým průzkumem dojde ke zjištění způsobu a hloubky založení objektu. Hydrogeologický stanoví výškové úrovně spodní vody.

Nedílnou součástí by měl být statický průzkum, jelikož by objekty mohly stát na nestabilním podloží a výkopem u paty obvodových zdí by se mohla narušit jejich stabilita. Do nepřístupných vrstev objektu se vkládají sondy, které pomůžou statickovi diagnostikovat současný stav stavby. Zároveň bude stavebním historikem a současně archeologem vyhodnocena historická úroveň terénu v okolí objektu.

Archivním průzkumem historických fotografií se zkoumá vzhled a nakonec se vyvodí závěry k možnému vzhledu budoucí fasády. Provede se stratigrafický průzkum barevnosti a způsobu provedení omítek, včetně podrobné dokumentace. Veškerým zásahům musí předcházet restaurátorský průzkum, který se stane podkladem pro vytvoření restaurátorského záměru.

V případě objektů, kde je viditelná nadměrná vlhkost bych navrhla provést výkop u paty obvodových zdí, do kterého bude uložena drenážní trubka zasypaná kamenivem

---

²²⁶ Dostupné online: URL: <<https://www.icomos.cz/images/dokumenty/benatska-charta.pdf>>

a překrytá dlažbou. Následně bude provedena injektáž zdiva s aplikací hydroizolační clony. Zde by mohl nastat problém s aplikací chemické látky. Ačkoliv jsou používané látky otestované a nejsou příliš agresivní, mohlo by dojít k mírnému narušení zdiva. Otázkou zde zůstává, co je pro objekt větší problém. Složení aplikované látky nebo samotná vlhkost, která může zásadně ovlivnit statiku objektu. Po injektáži zdiva bude nahozena nová fasáda. Pokud budou potvrzeny nežádoucí mikroorganismy (plísňe, mechy...) bude se muset přidat cílené ošetření zdí, aby se mikroorganismy nerozmnožily v nové omítce. V případě většiny objektů se jedná o opakovatelnou památkovou závadu.

Příprava předmětných prací podle výše uvedené projektové dokumentace z hlediska zájmů státní památkové péče by byla přípustná za dodržení následujících podmínek:

- Bude dodána dokumentace způsobu zabezpečení staveniště.
- Omítky bude možné opracovat až po předložení restaurátorské zprávy o absenci nebo přítomnosti uměleckohistorické výzdoby.
- U nového povrchu bude předepsáno provedení vzorku s požadavkem na odsouhlasení příslušným orgánem památkové péče.

Nutné dodat, že každý zvolený postup si žádá odborníky ve svém oboru. Před zásahem do památky je nutná odborná, cílená a srozumitelná interpretace, která je základem pro další komunikaci. Specialisté by tak měli ovládat kromě dnešních odborných postupů a složení materiálů také vlastnosti tradičních řešení. Architektonické řešení by mělo použít soudobé architektonické pojetí objektu. Nemělo by tak dojít k výraznějším změnám ve vzhledu objektu. Další nezbytnou součástí všech průzkumů je průběžná dokumentace (kresebná, měřická, fotografická). Každá památka vyžaduje individuální přístup, proto jsou výše zmíněné postupy pouze všeobecnou verzí průzkumu. K podrobnějším závěrům bychom se dopracovali za použití dalších archeometrických metod jako je např. dendrochronologie, petrografie, chemicko-technologické průzkumy, termovize, endoskopie, trasologie, rentgen i radiokarbonové datování.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo především poukázat na současný stav památkově chráněných objektů a objektů, které by se měly na tento seznam zařadit. Pozornost by nepochybně zasloužilo více objektů, ale z časové náročnosti jsem vybrala pouze několik, které s sebou nesou nedílnou součást historie obce a urbanistickou strukturu obce. I přes velkou snahu se nedostalo objektům podrobnějšího výzkumu. Proto by se v budoucnu mohl někdo ujmout důkladnějšího stavebně – historického průzkumu liběchovských památek.

Část diplomové práce byla zaměřena na 19. století, protože to bylo století mnoha událostí nejen pro Čechy, ale samozřejmě i pro Liběchov. V tomto období zažíval Liběchov pravděpodobně největší rozkvět, z hospodářského, stavebního i kulturního hlediska.

Na životě v obci se neblaze podepsal bezpochyby vliv německého obyvatelstva. Zpočátku se jednalo o dobré vzájemné soužití Čechů a Němců bez vážnějších problémů. Navíc, soužití těchto dvou etnik v českém prostředí trvalo několik staletí. Vzájemně se mísila a obohacovala svoji kulturu, kulturou té druhé. Malé problémy se začaly objevovat v 19. století s příchodem nacionalistických myšlenek. V Liběchově byla přesto řada Němců a českých Němců váženými občany a zastávali vyšší funkce v úřadech. Ke konci 19. století byla vydána jazyková nařízení zrovnoprávňující češtinu s němčinou a tehdy se začala situace vyhrcovat čím dál tím více. Následoval slet politických událostí a spory vyvrcholily po celé zemi. Teoreticky se tyto spory ukončily až ve 40. letech 20. století odsunem německého obyvatelstva. Fatálnost a důsledky tohoto činu však již nejsou v zájmu této diplomové práce.

Ve své práci jsem často narážela na problém s nepřesnými informacemi v literatuře. Nejvíce se jednalo o rozdílné letopočty, paradoxně v novějších dějinách konce 20. století. Bylo nutné provést komparaci těchto informací a k tomu mi pomohly i rozhovory s pamětníky. Tím jsem se dopracovala k jasnějším závěrům. I když může být orální metoda v některých případech trochu zavádějící a bývá převážně subjektivní, mnohdy dokresluje historické události ve větším detailu a z různých úhlů pohledu. Pramenná základna obce v podobě matrik, kronik, různých soupisů pozemků velkostatku apod. byla sporadicky dostupná v digitální formě. Bohužel s ohledem na aktuální pandemickou situaci, která nastala již v minulém roce, nebylo možné nahlédnout do archivních fondů, jelikož se knihovny a archivy veřejnosti uzavřely. Což samozřejmě zkomplikovalo řadu pasáží v mé práci.

Téma liběchovských památek není doposud zpracované jako celek, pouze jednotlivé střípky. Jediný objekt, který je více propracovaný, kde probíhaly stavebně historické průzkumy, je zámek. Ostatní objekty se v kusých informacích objevují v různých publikacích

a některé jsou zapsány v soupisech památek. Často se jednalo spíše o barokní objekty nebo vily z 19. století.

V poslední kapitole jsem se navíc snažila nastínit sféru turismu. Toto téma je velmi rozsáhlé a v budoucnu by si zasloužilo rozhodně více pozornosti. Jen samotný rozbor Časopisu turistů by vydal bezpochyby zajímavé poznatky na nejednu publikaci.

Nejpalčivějším problémem je pro Liběchov dopravní situace, která se začala zhoršovat pravděpodobně již během minulého století. Doprava přinesla značnou zátěž v podobě hluku, ořesů a škodlivin nejen pro památky, sochy ale i pro životní prostředí. Denně zde projíždí stovky kamionů naložených dřevem směrem na Štětí do papíren nebo kamiony míří dál hlavním tahem na Českou Lípou a opačným směrem míří do mělnického přístavu. Celkově projede Liběchovem odhadem několik tisíc automobilů. Tento problém je velice těžce řešitelný a jediné co by zřejmě Liběchovu a okolním obcím pomohlo, by bylo zřízení silničního obchvatu. Což je ale samozřejmě finančně náročné řešení a je spojeno s velice zdlouhavým správním řízením.

Dalším problémem se stal narůstající příliv turistů během turistické sezóny ale i mimo ni. Řada lidí se chová k památkám neukázněně a škodí tak nejen jim, ale také přírodě (viz již zmiňovaný vandalismus na pískovcových skalách apod.). Hlavní příčinu vidím především ve špatné organizaci. Kdyby si nejen obec ale i vlastníci památek uvědomili skutečnost, že by za opravenými a zpřístupněnými památkami přilákali více turistů a tím zlepšili ekonomiku a celou infrastrukturu obce. Přinejmenším by se zlepšil estetický vzhled.

Na počátku osmdesátých let bylo v Liběchově vyhlášeno ochranné památkové pásmo. Především díky dochované hodnotné lidové a městské architektuře z přelomu století. Bohužel i přesto došlo v této době k několika demolicím chráněných objektů, které tak pásmo částečně znehodnotily. Současný stav je spíše torzem toho, co zbylo.

Na některé památky obec zcela zapomíná a jejich péče je nulová. Jedná se například o gloriety Červená kaplička, kaple na Boží Vodě, barokní sklep na Boží Vodě, dnešní budovu pošty a další. Důležité je ovšem podotknout, že nedbalost není pouze na straně obce ale i na straně soukromých vlastníků ostatních památek a řada z nich by si zasloužila památkovou obnovu. Nejvíce smutný osud potkal zámecký areál. A je velice smutné přihlížet k odstraňování a rozpadu soch, devastaci a nulové údržbě zámeckého parku, což bezpochyby vede k postupnému zániku tohoto dříve krásného místa. Dovolím si zde pronést přání, aby se jednoho dne Liběchov vzpamatoval a stalo se z tohoto města krásné a zajímavé místo k žití, plné opravených památek a kulturního života. Malé jiskřičky naděje se objevují u opravených vil nebo mlýna a doufám, že budou postupně tyto snahy přibývat.

RESUME

The main purpose of my thesis was to refer on the current stage of sights, protected buildings and monuments which should be on the heritage list. There are more sights which are very interesting but I must choose only a few of them. The objects I've chosen are very important for history and the urban structure of this town.

A part of my thesis talks about the 19 th century. „This century was full of events for the Czech republic and for Liběchov too.“ During this period, Liběchov experienced the greatest economic, construction and cultural prosperity.

Moreover, it took several centuries for these two ethnic groups to coexist in Czech environment. They mixed up and enriched their cultures. Nationalist ideas caused problems within the society in the 19th century. The relationship between the Czech and the German escalated at the end of the 19th century. This conflict ended in the 20th century by moving the Germans away from this area.

It was very difficult to find accurate information in the literature. Dialogues with residents helped me to lower down inaccuracies in the historical dates. The pandemic situation made access to the archives impossible. There wasn't much information available in digital form.

The sights of Liběchov are not complexly described in any literature apart of Liběchov palace. I talk about tourism in the last chapter. The journal „Časopis turistů“ pays the attention to this topic. Some of the historical sights got destroyed due to heavy traffic. The vandalism of tourists is a big problem here like in everywhere else. I believe the situation is caused mainly by the bad organization of local authorities.

Even though Liběchov was made a protected area in eighties some of the historical sights were destroyed. Some monuments are completely forgotten by the council for example: „Červená kaplička, glorieta, the Chapel Boží Voda“ etc. Private owners don't pay enough attention to the monuments especially the palace and its garden. This leads to the gradual extinction of this amazing place.

I would like to make a wish here that one day Liběchov will recover and become beautiful and interesting place to live, fully restored monuments. Some sights which were refurbished for example the private buildings and the mill give me a little bit of hope in better days.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura:

ADLEROVÁ, Alena. *České art deco 1918-1938*. Praha: Obecní dům, 1998. ISBN 80-902507-1-8.

ANDĚL, Rudolf a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.*, Praha, 1984. ISBN 25-089-84.

BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 978-80-200-1909-7.

BALTRUŠAITIS, Jurgis. *Fantastický středověk, antické a exotické prvky v gotickém umění*. Praha: Jitro, 2008. ISBN 978-80-86985-05-3.

BENEŠ, Jaroslav. „*Liběchovská přička*“: československé opevnění z roku 1938 v úseku *Mělník-Dubá-Mimoň-Jitrava*. 2. dopl. Vyd. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2002. ISBN 80-860-1118-6.

BERÁNEK, Jan – MACEK, Petr (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace, svazek 70. ISBN 978-80-7480-037-5.

BERKA, Karel. *Bernard Bolzano*. Praha: Horizont, 1981.

BERNAU, Friedrich, *Der politische Bezirk Dauba*. Dauba, 1888.

BIEDERMANN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha: BETA-Dobrovský, 2008. ISBN 978-80-7306-362-7.

BÍNOVÁ, Šárka. *Liběchov a jeho zámek, novodobá historie*. Liběchov, 2018. ISBN 978-80-7568-119-5.

BORSKÝ, Jan. Barokní aleje v minulosti a za současné plurality názorů. In *Urbanismus a územní rozvoj*. Brno: Ústav územního rozvoje, roč. 8, č. 6, 2010, s. 27-35. ISSN 1212-0855.

BRŇOVJÁK, Jiří – ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.). *Šlechtic podnikatelem-podnikatel šlechticem: Šlechta a podnikání v českých zemích v 18-19. století*. Výstup z mezinárodní konference. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-520-1.

BURACHOVIČ, Stanislav – WIESER, Stanislav. *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-048-9.

CANTOR, Norman Frank. *Po stopách moru*. Praha: BB art, 2005. ISBN 80-7341-416-3.

- COOPER, J.C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8.
- ČÁNOVÁ, Eliška. *Mor v Čechách v roce 1680*. Sborník archivních prací, číslo 2, 1981. ISSN 0036-5246.
- ČÁNOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba Ministerstva hospodářství, 1986.
- ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985. ISBN 21-030-85.
- ČERNÁ, Marie. *Václav Levý*. Praha: SNKLU, 1964.
- ČONDL, Adolf. *Liběchov a okolí*. Liběchov, 1930.
- DOKOUPIL, L.- NESLÁDKOVÁ, L. Úmrtnost kojenců a mladších dětí v českých zemích na sklonku feudalismu. In *Historická demografie* 11, 1987, s. 141–158.
- DOKOUPIL, Lumír. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-85950-64-2.
- DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan – VESELÝ, Ivan. *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakl. čs. výtvarných umělců, 1957.
- DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-43-8.
- FAHR – BECKEROVÁ, Gabriele. *Secese*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-896-5.
- FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard. Příspěvek ke studiu přirozené měny obyvatelstva Čech v 16. a v první polovině 17. století. *Historická demografie* 41, 2017, s. 3-37.
- FILIP, Aleš – MUSIL, Roman. Duše v těle. In *Západočeská galerie v Plzni, Výstavní síň „13“*, 2009.
- František Matouš Klácel – filosof, spisovatel a novinář*. Sborník ze symposia konaného ve dnech 24.-26. září 2008 v České Třebové. 1. vyd. Česká Třebová: Městské muzeum, 2008. ISBN 978-80-904.
- FRIČ, Celestýn Liposlav – PEŘINA, František Jaroslav. *Slavín (Pantheon): Sbirka podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých*, díl 2, Praha: F. Bartel, 1882.
- FRONK, Václav. *Sebereflexe české společnosti: Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*. Bílina: V. Fronk, 2011. ISBN 978-80-260-0413-4.
- GAIDA, Wolfgang – GROTHE, Helmut. *Gehölze: Handbuch für Planung und Ausführung*. Berlin: Patzer Verlag, 2000. ISBN 38-761-7096-6.
- GOMBRICH, Ernst Hans. *Umění a iluze. Studie o psychologii obrazového znázorňování*. Praha: Odeon, 1985. ISBN 01-525-85.

- GRAVES, Robert. *Řecké mýty*. Praha: Levné knihy KMa, 2004. ISBN 80-7309-153-4.
- GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7394-091-1.
- GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Turistika: Turistický katechismus*. Praha: Baset, 2003. ISBN 80-86223-99-X.
- HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1999. ISBN 80-85770-79-2.
- HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 80-029-91.
- HANZAL, Josef. Liběchov osvícenský a romantický. In *Středočeský sborník historický*, č. 14, 1979, s. 187-196.
- HENDRYCH, Jan (ed.). *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*. Praha: Foibos, 2011. ISBN 978-80-87073-36-0.
- HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie*. Praha: SZN, 1978. ISBN 07-082-78.
- HLAVÁČKOVÁ, Ludmila – SVOBODNÝ, Petr. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.
- HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 1, A-G, Praha: Libri, 2001. ISBN 978-80-7277-043-8.
- HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.
- HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-050-0.
- HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-238-1.
- HOROVÁ, Anděla (ed.). *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Svazek 2., N-Ž. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0522-6.
- HORSKÁ, P. – KUČERA, M. a kol. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-703-8011-X.
- HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*. Čestlice: Rebo, 2003. ISBN 80-7234-287-8.
- CHALUPOVÁ, Helena. Obrozenecký kněz Filip Čermák Tuchoměřický a jeho „tiché skutky národu užitečné“. In *Confluens: vlastivědný sborník Mělnicka*. Mělník: Regionální muzeum Mělník a Státní okresní archiv Mělník, č. 9, 2015, s. 58-85.

- CHROBÁK, Ondřej – WINTER, Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006. ISBN 80-86010-98-8.
- JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha, 1921.
- JIŘÍK, F. X. Reiner a jeho nejstarší malby. In *Umění: sborník pro českou výtvarnou práci*, č. 1, roč. 4, Praha: Jan Štenc, 1921, s. 362-368.
- JOUZOVI, Miroslava a Ladislav. *Veithové: Od tkalcovského stavu ke šlechtickému titulu*. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2008. ISBN 978-80-903899-2-2.
- KALINA, Pavel. Memorandum k obnovení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze. In *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 261–264.
- KARAS, Jaroslav. *Historický vývoj mlynářství*, Praha, 1919.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.
- KENNEDY, Ian G. *Tizian kolem roku 1490-1576*. Köln: Taschen, 2008. ISBN 978-3-8365-0690-8.
- KERÉNYI, Karl. *Mytologie Řeků*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-14-3.
- KILIÁN, Jan (ed). *Mělnická kronika Jana Josefa Albrechta ze sklonku baroka*. Mělník, 2005. ISBN 80-239-6222-1.
- KILIÁN, Jan. *Dějiny Liběchova*. Liběchov, 2016. ISBN 978-80-254-9557-5.
- KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618-1648*. České Budějovice: Veduta, 2008. ISBN 978-80-86829-35-7.
- KILIÁN, Jan. Pražští majitelé mělnických vinic v 17. století. In FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (red.). *Dobrou chuť, velkoměsto (=Documenta Pragensia 25)*. Praha, 2007. ISBN 978-80-86852-16-4.
- KIRSCHNEROVÁ, Ludmila – PETŘÍČEK, Václav (eds.). *Příroda Kokořínska a Mělnicka*. In *Sborník prací z ochrany přírody* 7, Praha, 1996.
- KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách VIII*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-168-X.
- KLIMOVIČOVÁ, Ludmila – SOUČKOVÁ, Jana. Zámek Liběchov. In *medias res/v roce tři po velké vodě*. In *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 4, s. 310-311.
- KOČKA, Václav. *Vodní turbíny (Francisovy turbíny, Peltonova kola, automatické regulátory)*, část 2, Praha: E. Weinfurter, 1914.
- KOLMAN, Arnošt. *Bernard Bolzano*. Praha: SNPL, 1958.
- KOSINOVÁ, Kristýna. Představy českých turistů ze střední třídy o „pravém turistovi“ a jejich snahy šířit zásady turistiky v českých zemích ve druhé polovině 19. století. In *Theatrum Historiae* 12, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2013, s.157-170. ISSN 1802-2502.
- KOŠEK, František. *Dějiny vinařství na Mělnicku a okolí*. Žabovřesky nad Ohří, 1930.

- KOŠŤÁL, Miloslav. O významu severočeského vinařství v minulosti. In *Sborník Československé akademie zemědělských věd. Historie a muzejnictví* 31, 1958, č. 3, s. 173-202.
- KRAMÁŘ, Vincenc. Václav Levý: Klácelka u Liběchova. In *Umělecké poklady Čech*. Praha, 1915.
- KRAUS, Vilém. *Encyklopedie českého a moravského vína*. Praha: Melantrich, 1997. ISBN 80-7176-845-6.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej – ZATLOUKAL, Pavel (ed.). *Lednicko – Valtický areál*. Praha: Foibos Books, 2012. ISBN 978-80-87073-45-2.
- KŘESADLOVÁ, Lenka – KOPECKÝ, Evžen – OLŠAN, Jiří et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*. Národní památkový ústav. Odborné a metodické publikace, svazek 63. Praha 2015. ISBN 978-80-7480-032-0.
- KŘIVSKÝ, Pavel. *Antonín Veith (1793-1853) a František Emanuel Velc (1816-1890): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1971. Edice inventářů.
- KŘÍŽEK, Vladimír. *Obrazy z dějin lázeňství*. 2. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-092-6.
- KUBÍČEK, Tomáš (ed.). *Valtice a Lichtenštejnové. Zámecká zahrada, památky, bibliografie*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2018. ISBN 978-80-906899-4-7
- KUBIŠTA, Antonín. *Liběchov a jeho okolí*. Praha 1906.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III*, Praha: Libri, 2002. ISBN 80-85983-15-X.
- KUTTELVAŠER, Zdeněk. *Potravinářství*. In *Studie o technice v českých zemích 1800-1918*, Praha: Národní technické muzeum, 1986.
- LECOUTEUX, Claude. *Trpaslíci a elfové ve středověku*. Praha: Volvox Globator, 1998. ISBN 80-7207-118-1.
- Liběchovský kostelíček na viniční hoře: Kostel Svatého Ducha a Božího hrobu s patronátní hrobkou*. Liběchov sobě – spolek pro záchranu kostelíčka. Liběchov, 2017.
- LIBĚCHOVSKÝ, Josef. *Liběchov, jeho památnosti a malebné výlety po okolí*. Kladno, 1901.
- LÍVA, Václav (ed.). *Regesta fondu Militare: Prameny k dějinám třicetileté války IV*. Praha, 1953.
- LORENZOVÁ, Helena. *Hra na krásný život. Estetika v českých zemích mezi lety 1760-1860*. Praha: KLP, 2005. ISBN 80-867-9129-7.
- LÖWE, GERHARD – STOLL, Heinrich Alexander. *Antika ABC*. Praha: Orbis, 1974. ISBN 80-237-3938-7.

- MACEK, Petr. *Barevnost fasád: průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*. Praha: Národní památkový ústav, 2009. ISBN 978-80-87104-48-4.
- MACEK, Petr. *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Praha: Jalna, 2001. ISBN 80-902305-3-9.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- MATHON, Jaroslav. Podle jakých vzorů pracoval Václav Levý v liběchovské Klácelce? In *Umění* 8, 1935, s. 101-108.
- Matyáš Bernard Braun 1684-1738*: Sborník z vědecké konference Národní galerie v Praze 26. a 27. listopadu 1984. Studie a materiály. Praha: Národní galerie, 1988.
- MEISS, Millard. *Painting in Florence and Siena After the Black Death*, Princeton: Princeton University Press. 1964
- MICHAL, S. *Energetika*. In Studie o technice v českých zemích 1800-1900, díl 1, 1983.
- MUSIL, Stanislav – MENŠÍK, Josef. *Vinařství*. Praha, 1966.
- NAVRÁTIL, Josef Matěj. *Josef Navrátil: výbor obrazů*. Praha: Melantrich, 1940.
- NEJEDLÝ, Vratislav. Sloupy zbořené a znovu postavené: Ikonoklasmus jako pomyslný, ale věčný soupeř památkové péče. In *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 227–235.
- NEKULA, Marek. *Smrt a zmrtvýchvstání národa: sen o Slavíně v české literatuře a kultuře*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3185-1.
- PÁSKOVÁ, Martina – ZELENKA, Josef. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2002. ISBN 80-239-0152-4.
- PAVLŮ, Ivan - ZÁPOTOCKÁ, Marie. Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách. In *Památky archeologické*. 1979, roč. LXX, s. 281–318.
- PEČENKA, Marek – ŠTAIF, J. (ed.). *Moderní podnikatelské elity: Metody a perspektivy bádání*, Praha, 2007. ISBN 978-80-7363-153-6.
- PETRÁŇ, Josef. *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha: NLN, 2001. ISBN 80-7106-469-6.
- PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, HELENA. Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860, In *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III/1)*, Praha, 2001, s. 282-305. ISBN 80-200-0735-0.
- PETRASOVÁ, Taťána. Anatomie a sochařský ideál 19. století. In *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 26.-28. února 2009. Praha: Academia, 2010, s. 129-136.

- PLACHT, O. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- POCHE, Emanuel (red.). *Umělecké památky Čech 2 (K-O)*. Praha: Academia, 1978.
- POCHE, Emanuel. *Matyáš Bernard Braun. Sochař českého baroka a jeho dílna*. Praha: Odeon, 1986.
- POCHE, Emanuel. *Matyáš Bernard Braun. Výbor z reprodukcí soch*. Praha: Melantrich, 1937.
- POCHE, Emanuel. *Václav Levý*. Praha, 1943.
- PREISS, Pavel. *Václav Vavřinec Reiner*. Praha: Odeon, 1971.
- RÁBOVÁ, Šárka Caitlín. Dětství stížené tuberkulózou. Každodenní život v sanatoriu na příkladu Hamzovy dětské léčebny v Luži. In *Východočeský sborník historický* 32, 2017, s. 253-272.
- RÁBOVÁ, Šárka Caitlín. *Kulturní reflexe tuberkulózy v českých zemích 1800-1945*. Praha, 2018. ISBN 978-80-200-2774-0.
- REMBERT, Virginia. *Hieronymus Bosch*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-906-1.
- SALFELLNER, Harald. *Španělská chřipka: Příběh pandemie z roku 1918*. Praha: Vitalis, 2018. ISBN 978-80-7253-422-7.
- SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: Vlastenec, sběratel, mecenáš*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-173-9.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV*. Praha, 1936.
- SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-803-9.
- SCHULZ, Václav. *Příspěvky k dějinám moru v zemích Českých z let 1531-1746*. Praha, 1901.
- SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie: (vývoj-současnost-výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-03-4.
- SLONIM, Dimitrij. *Josef Navrátil: Repetitorium historie života a díla*. Praha: Blatenská tiskárna, 2011. ISBN 978-80-902938-8-5.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen I*. 1833.
- STEINBACHOVÁ, Lucie. Demografický vývoj za hladomoru v letech 1771-1772. In *Historická demografie* 25, 2001, s. 101-129.
- STIBOROVÁ, Jitka. *Příspěvek k historii vinařství v Mělníku v 15. a 16. století*. DP FF UJEP, Ústí nad Labem, 2003.
- STINKOVÁ, Karolína. *Sepulkrální památky na Mělnicku v letech 1850-1950*. Bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice, 2018.

- ŠANTIN, Miroslav Jan. *Historie farnosti Liběchov v letech 1890-1935*, Bakalářská práce Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 2007.
- ŠIMÁČEK, Josef (ed.). *Důležitější listiny a zápisky bývalého poctivého pořádku vinařského král. věnného města Mělníka od roku 1606 až do roku 1850*. Mělník, 1877.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Prameny a pomůcky Hájkovy*. In BIDLO, Jaroslav – FRIEDRICH, Gustav – KROFTA, Kamil. *Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. Jaroslava Golla*. Praha: Historický klub, 1906, s. 195-213.
- ŠKABRADA, Jiří – VAJDIŠ, Jaroslav. *Lidová architektura Středočeského kraje*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1984.
- ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-548-7.
- ŠMAHEL, František. *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0622-0.
- ŠMAHEL, František. *Nahlédnutí do středověku*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3629-0.
- ŠORM, Antonín. *Ve jménu demokracie*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1922.
- ŠTAIF, J. (ed.). *Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7363-153-6.
- ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Václav Levý (1820-1870): Madonna in Trono. Marginálie k estetice a ikonografii*. In *Zprávy památkové péče* 61, č. 9, 2001, s. 291-295.
- ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Zámecké zahrady v Liběchově*. Liběchov, 2018. ISBN 978-80-7568-119-5.
- ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVÁNOVÁ, Magda. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2.
- TEIGE, Josef – HERAIN, Jan. *Staroměstský rynek v Praze*. Díl I. Praha: Společnost přátel starožitností českých, 1908.
- TOMAN, Prokop. *Josef Navrátil: Jeho život a dílo*. Praha: Jednota umělců výtvarných, 1932.
- TOMEK, Ladislav – MICHOVSKÝ, Josef. *Pivovary Mělnicka. „Dej Bůh štěstí“*. Carolensa a.s., 2016.
- TÖNSMEYER, T. *Der böhmische Adel zwischen Revolution und Reform 1848–1918/21*. Ein Forschungsbericht. In *Geschichte und Gesellschaft* 32, 2006, s. 364–384.
- Trpaslík v evropské kultuře: sborník příspěvků z konference pořádané ve dnech 16.-18. června 2004*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Ústav slovansko-germánských studií, 2005. ISBN 978-80-7044-680-5.

- VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, Marie. Úřad perkmistra pražských viničních hor. In *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*. sv. 6, 1930.
- VAŘEKA, Josef – SCHEYBAL, Josef – ŠTĚPÁN, Luděk. *Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech*. Praha: Kruh, 1991. ISBN 80-7031-660-8.
- VELIČKOVÁ, Markéta – VELIČKA, Petr. *Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam*. Praha: Dokořán, 2013. ISBN 978-80-7363-413-1.
- VILIKOVSKÝ, Václav. *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu od nejstarších dob až po vypuknutí světové krise hospodářské*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1936.
- VÍTOVÁ, Andrea. *Václav Levý: Legenda o nadaném kuchtíkovi*. Hostivice: Baron, 2020. ISBN 978-80-88121-55-8.
- VLNAS, Vít. Mariánský sloup a jeho náměstí (poznámky o smyslu a místě). In *Zprávy památkové péče* 75, čís. 3, 2015, s. 219–226.
- VOJANCOVÁ, Ilona. *Mlynáři a hastrmani*. Pardubice, 1988.
- VOJTEK, Vladimír. *Dětská tuberkulóza*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1954.
- VOLAVKOVÁ, Hana. *Hieronymus Bosch*. Praha: Odeon, 1980.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesla a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*. Praha, 1906.
- WIRTH, Zdeněk. Rekvisice zvonů I. In *Památky archeologické* 29, č. 1, 1917, s. 103-104.
- WITTLICH, Petr. *Česká secese*. Praha: Odeon, 1982.
- WITTLICH, Petr. Tělesnost a figurální kánony v sochařství 19. století. In *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 26.-28. února 2009*. Praha: Academia, 2010, s. 197-204.
- WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích. O moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-7254-073-4.
- ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha: Brána, 2000. ISBN 23-127-70.
- ŽÁK, Jan. *Mlynářství*. Československá vlastivěda, svazek 9, Praha, 1932.
- ŽIVNÝ, Jan. Malby Josefa Navrátila na zámku Liběchov. In *medias res/v roce tři po velké vodě*. In *Zprávy památkové péče* 65, č. 4, 2005, s. 311-312.

Prameny:

SOA Praha, ŘKFÚ Liběchov, Matriky, Matrika 1, Narození, oddaní, zemřelí 1656-1680.
SOA Praha, Velkostatek Liběchov – Chcebuz, oddělený statek Štětí 19 – Pozemková kniha obcí Liběchov a Želízy 1635-1803.
SOA Praha, ŘKFÚ Liběchov, Matrika 12, Zemřelí 1785-1837.
SOA Litoměřice, Berní rula, svázané fotokopie ve studovně, s. 335
SokA Mělník, Archiv obce Liběchov, Kronika německé obecné školy 1925-1945.
SokA Mělník, MNV Liběchov, kniha 5 – Seznamy movitostí po Němcích.
SOkA Mělník, AM Mělník, rejstříky viniční 1596, 1602

Periodika:

Beseda: 1866.
Věstník Ústřední Matice Školské: 1933.
Národní listy: 1888, 1891, 1896.
Časopis pro průmysl: 1895.
Časopis turistů: 1889, 1907.

Internetové zdroje:

LUNGA, Radek. *Rekvizice českých zvonů za 2. světové války* [2021-04-05]. URL: <<http://pamatky.bcb.cz/Zvony/Rekvizice-ceskych-zvonu-za-2-svetove-valky>>.
Energetika, turbíny [2021-02-07]. URL: <<http://mve.energetika.cz/pretlakoveturbiny/francis-horiz.htm>>.
Energetika, turbíny [2021-02-07]. URL: <<http://mve.energetika.cz/pretlakoveturbiny/francis-vertik.htm>>.
Mlýn Liběchov [2020-06-12] URL: <<http://umeleckymlyn.libechov.cz/>>.
Lit. vodní mlýny [2021-01-06]. URL: <<http://vodnimlyny.cz/no/sources/literature/?paginator-page=1>>.
Benátská charta [2021-04-03]. URL: <<https://www.icomos.cz/images/dokumenty/benatska-charta.pdf>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Mapa 1 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, zámek, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 2 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, zámek, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 3 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, kostel sv. Ducha, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 4 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, kostel sv. Ducha, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 5 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, kostel sv. Havla, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 6 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, kostel sv. Havla, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 7 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, vinárna, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 8 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, vinárna, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 9 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, fara, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 10 - Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, fara, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 11 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, Jírova vila, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 12 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, Jírova vila, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 13 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, vila Ernesta Fröhliche, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 14 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, vila Ernesta Fröhliche, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 15 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, venkovská usedlost, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 16 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, venkovská usedlost, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 17 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, sýpka, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 18 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, sýpka, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 19 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov – Boží Voda, barokní sklep, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 20 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov – Boží Voda, barokní sklep, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 21 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov – Boží Voda, lázeňský areál a kaple, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 22 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov – Boží Voda, lázeňský areál a kaple, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 23 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, Rašínovy objekty, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 24 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, Rašínovy objekty, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 25 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, Moučkova vila, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 26 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, Moučkova vila, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 27 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, Turnhalle, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 28 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, Turnhalle, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 29 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, Janouškova vila, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 30 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, Janouškova vila, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 31 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, secesní dům, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 32 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, secesní dům, [2021-01-06], URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 33 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, mlýn, [2021-01-06], URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 34 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, mlýn, [2021-01-06], URL:
<<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 35 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, židovský dům, [2021-01-06], URL:
<<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 36 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, židovský dům, [2021-01-06],
URL: <<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

Mapa 37 – Indikační skica, 1824-1843; Liběchov, pivovar, [2021-01-06], URL:
<<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Mapa 38 – Současný stabilní katastr nemovitostí, Liběchov, pivovar, [2021-01-06], URL:
<<https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>>.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Obr. 1 – Pomník Josefa II.; dobová pohlednice z roku 1901; kopie z publikace JANÁČEK, Josef – MAREK, Vitalij – DULÍK, Stanislav et al. *Liběchovsko na starých pohlednicích*. Hostivice, 2016. ISBN 978-80-88121-09-1.

Obr. 2 – Hrob s uloženými ostatky rodu Veithů a rodu Villani; foto autorka

Obr. 3, 4 – Znak města Liběchov z roku 1935, tvorba autorky; současný znak města, dostupné z <<https://regiony.kurzy.cz/obrazky/znak/libechov.png>>.

Obr. 5 – Hrob Filipa Čermáka Tuchoměřického; foto autorka

Obr. 6 – Věž Slavína; dobová pohlednice z roku 1904; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 7, 8 – Slavín; foto autorka

Obr. 9, 10, 11 – Areál Slavína, zahrady, výzdoba; Tupadly; foto autorka

Obr. 12 – Harfenice, postava dámy s harfou, torzo; foto autorka

Obr. 13, 14 – Hlavy ve šklebu; foto autorka

Obr. 15 – Jeskyně U ještěra; foto autorka

Obr. 16 – Jeskyně U ještěra, detail na reliéf ptáka; foto autorka

Obr. 17, 18 – Jeskyně U ještěra, vnitřek jeskyně, detaily vytesaných profilů; foto autorka

Obr. 19 – Harfenice; dobová fotografie z roku 1910; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 20, 21 – Kaple sv. Máří Magdaleny, detail vnitřní polychromované reliéfní výzdoby; foto autorka

Obr. 22 – Reliéf Hada; foto autorka

Obr. 23, 24 – Reliéf Hada, detailnější záběr poškození; foto autorka

Obr. 25, 26 – Doboové pohlednice reliéfu Hada, první z roku 1905 a druhá z roku 1937; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 27 – Monument Čertovy Hlavy; foto autorka

Obr. 28, 29 – Vstup do areálu Klácelky; detail vstupu do pracovny; foto autorka

Obr. 30 – Postavy Jana Žižky a Prokopa Holého; Klácelka; foto autorka

Obr. 31, 32 – Sedící postava Zdeňka Zásmuckého na trůně; Klácelka; foto autorka

Obr. 33 – Detail suknice Zásmuckého, poškození; Klácelka; foto autorka

Obr. 34, 35 – Postavičky trpaslíků kuji zbroj; Klácelka; foto autorka

Obr. 36 – Nedokončené reliéfy blanických rytířů; Klácelka; foto autorka

- Obr. 37 – Dobová pohlednice trpaslíků z roku 1925; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“
- Obr. 38 – Reliéf zamřížovaného ornamentu; Klácelka; foto autorka
- Obr. 39 – 47 – Reliéfy zvířecích postav v lidských oděvech, symbolizují lidské špatné vlastnosti; pracovna na Klácelce; foto autorka
- Obr. 48 – Reliéf zobrazující příběh „Ferina lišák“; pracovna na Klácelce; foto autorka
- Obr. 49 – 54 – Fresky v liběchovském zámku, příběh Dívčích válek; sala terrana; foto autorka
- Obr. 55 – Stropní výmalba, báje o Krokovi a Libuši; sala terrena; foto autorka
- Obr. 56 – Latinský nápis; zámecká konírna; foto autorka
- Obr. 57 – Povodně 2002, zatopený zámek a okolí; dostupné z <<https://www.libechov.cz/povoden-2002>>.
- Obr. 58 – Dobová pohlednice, fotografie zámku z roku 1870; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“
- Obr. 59 – Hlavní průčelí zámku; Liběchov; foto autorka
- Obr. 60 – 63 – Zahradní průčelí zámku, výzdoba poničená od povodní v roce 2002; Liběchov; foto autorka
- Obr. 64 – Zámecké konírny; Liběchov; foto autorka
- Obr. 65 – 75 – Havarijní stav zámku, poškozené vlhké zdivo, vysklená okna, poničená fasáda; foto autorka
- Obr. 76 – Platan javorolistý; zámecká zahrada; foto autorka
- Obr. 77 – Socha Pomony; zámecká zahrada; foto autorka
- Obr. 78 – Zbořená část hospodářského areálu, dodnes viditelné obrysy konstrukcí budov; foto autorka
- Obr. 79 – Socha Merkura; zámecká zahrada; foto autorka
- Obr. 80 – Socha Persea s hlavou Medúzy; zámecká zahrada; foto autorka
- Obr. 81 – Socha Samsona, jediný originál z Braunových soch; zámecká zahrada; foto autorka
- Obr. 82 – Ókeános, párová socha; můstek v zámecké zahradě; foto autorka
- Obr. 83 – Téthys, párová socha; foto autorka
- Obr. 84, 85 – Sochy Leon a Grýps, od F. X. J. Linna, naproti sobě; uprostřed zahradního parteru; foto autorka
- Obr. 86 – 88 – Kamenné vázy s bohatou reliéfní výzdobou, od V. Levého; v centrálním parteru; foto autorka
- Obr. 89 – Skylla, vodní chrlič v korytě Liběchovky; foto autorka
- Obr. 90 – Torzo romantického vodopádu v korytě Liběchovky; foto autorka

Obr. 91 – Boží muka; zámecká zahrada; foto autorka

Obr. 92 – Torzo z komplexu klasicistních skleníků; zámecká zahrada; foto autorka

Obr. 93 – Dvě dobové pohlednice z roku 1908 a 1911, zámecký skleník a koryto Liběchovky; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 94 – Kostel sv. Ducha, z pohledu pod viničními terasami; foto autorka

Obr. 95, 96 – Detailní fotografie kostela sv. Ducha; foto autorka

Obr. 97 – Kostel sv. Havla; foto autorka

Obr. 98 – Kostel sv. Havla, detail presbytáře; foto autorka

Obr. 99 – Kostel sv. Havla, boční loď; foto autorka

Obr. 100 – Kostel sv. Havla, detail hlavního průčelí se znakem Pachtů z Rájova; foto autorka

Obr. 101 – Kostel sv. Havla, detail výzdoby; foto autorka

Obr. 102 – Dobová fotografie z roku 1929 sochy sv. Antonína Paduánského; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 103 – Podstavec, na kterém stála dnes již odcizená socha; foto autorky

Obr. 104 – Dobová fotografie z roku 1923, kostel sv. Havla s pivovarským sklepem; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 105 – Pivovarský sklep; foto autorka

Obr. 106, 107 – Detaily poškození kostela sv. Havla; foto autorka

Obr. 108 – Socha Krista, u hlavní silnice; foto autorka

Obr. 109 – Dobová pohlednice hostince U Města Vídně z roku 1910; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 110 – Aktuální podoba bývalého hostince; foto autorka

Obr. 111 – Zámecká vinárna; foto autorka

Obr. 112 – Detail průčelí zámecké vinárny; foto autorka

Obr. 113 – Dobová fotografie zámecké vinárny U Packů z roku 1933; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 114 – 117 – Areál zámecké vinárny, opravovaná část vinných sklepů; foto autorka

Obr. 118 – Fara, baroko; Liběchov; foto autorka

Obr. 119 – Jírova vila, neorenesance; foto autorka

Obr. 120 – Dobová fotografie sokolovny z roku 1941, na sokolovně namalovaný hákový kříž; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 121 – Sokolovna s novou fasádou; foto autorka

Obr. 122 – Dobová pohlednice Jírovy vily z roku 1935; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 123 – Budova pošty, dům Ernesta Fröhliche; foto autorka

Obr. 124 – Dobová pohlednice, průhled od návsi směrem na Dubou, pomník Josefa II., vpravo dům Ernesta Fröhliche; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 125 – 128 – Secesní detaily pošty, výzdoba; foto autorka

Obr. 129, 130 – Poškozené zdivo, vlhkost, opadaná omítka; foto autorka

Obr. 131 – Venkovská usedlost, lidová architektura; dostupné z https://iispp.npu.cz/mis_public/preview.htm?id=1384103

Obr. 132 – Sýpka, u hlavní silnice; foto autorka

Obr. 133 – Barokní sklep; Boží Voda; foto autorka

Obr. 134 – Dobová pohlednice areálu Boží Voda, penzion, kaple, lázně z roku 1937; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 135 – Dobová fotografie slunečních lázní na Boží Vodě z roku 1922; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 136 – Kaple Panny Marie na Boží Vodě; foto autorka

Obr. 137 – Dobová fotografie kaple Panny Marie na Boží Vodě; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 138 – Lázeňský dům na Boží Vodě; foto autorka

Obr. 139 – Areál Rašínek; dostupné z https://lh3.googleusercontent.com/proxy/GL8BIwmFd_1DMEBvFPO3ZOoLIUXgkA9jILy-to943i7csMrXlx5YhA9kc9rhbuIHZXDAX9UhZOw5UihtGBWcLqPlkrLRLwU2jXtL86ROrYfIZI1cM

Obr. 140 – Rašíanky, vstup do areálu; foto autorka

Obr. 141 – Včelín v areálu Rašínek; dostupné z https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.modernivcelar.eu%2Fcislo-20188&psig=AOvVaw0zCtbyvADdvYB8bK3AeZ5q&ust=1619521900664000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCMii8rHjm_ACFQAAAAAdAAAAABAc

Obr. 142 – Moučkova vila; foto autorka

Obr. 143 – Turnhalle; foto autorka

Obr. 144 – Turnhalle, opravená část budovy; foto autorka

Obr. 145 – Turnhalle, neopravená část budovy, zdobné prvky; foto autorka

Obr. 146 – 149 – Detailní zdobné prvky na Turnhalle; foto autorka

Obr. 150 – 152 – Dobové fotografie a pohlednice z roku 1912 a 1901 budovy Turnhalle; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 153 – Dobová pohlednice z roku 1906 s Janouškovou vilou a továrnou na éterické oleje; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 154 – Janouškova secesní vila; foto autorka

Obr. 155 – 157 – Janouškova vila, detaily, reliéf Tři Grácie, secesní prvky; foto autorka

Obr. 158, 159 – Secesní dům, u hlavní silnice směrem Dubá; foto autorka

Obr. 160 – Prvky secesního domu; foto autorka

Obr. 161 – Jeden z havarijních stavů budovy v Liběchově; foto autorka

Obr. 162 – Dobová fotografie secesního domu z roku 1913, dům před přestavbou; kopie z publikace „*Liběchovsko na starých pohlednicích*“

Obr. 163 – Aktuální dopravní situace v Liběchově; foto autorka

Obr. 164 – Papouškův mlýn; foto autorka

Obr. 165 – Obytná část mlýnu; foto autorka

Obr. 166 – Bývalé umístění vodních kol, mlýn; foto autorka

Obr. 167 – 170 – Detailní prvky mlýnu, zazděná klenutá okna, zdobné římsy, členění fasády; foto autorka

Obr. 171 – 179 – Mlýnská zařízení, Francisova turbína, mlecí kameny, násypky, čističe, stoupy; foto autorka

Obr. 180 – Židovský dům; foto autorka

Obr. 181 – Židovský dům, podélné průčelí, hlavní silnice; foto autorka

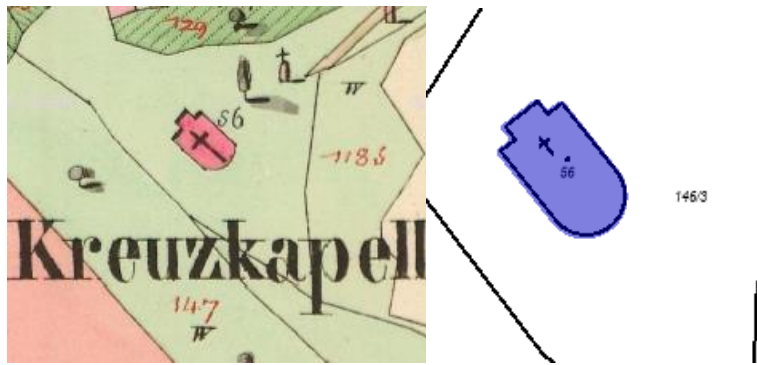
Obr. 182, 183 – Židovský dům, zazděná okna, havarijní stav střechy; foto autorka

Obr. 184 – Areál pivovaru; foto autorka

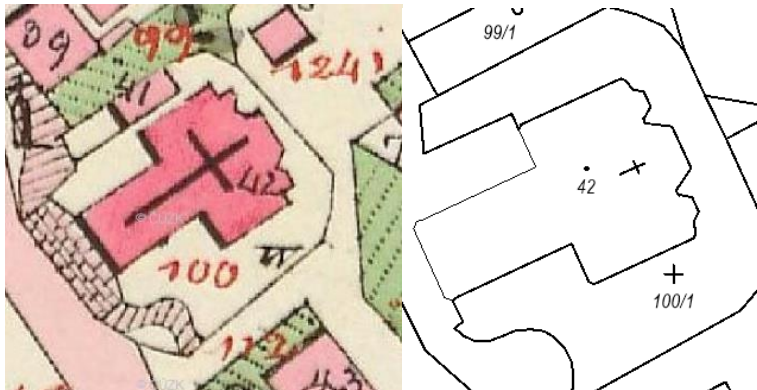
Obr. 185 – 187 – Areál pivovaru, varna, pivovar detaily; foto autorka

Mapa 1, 2

Mapa 3, 4

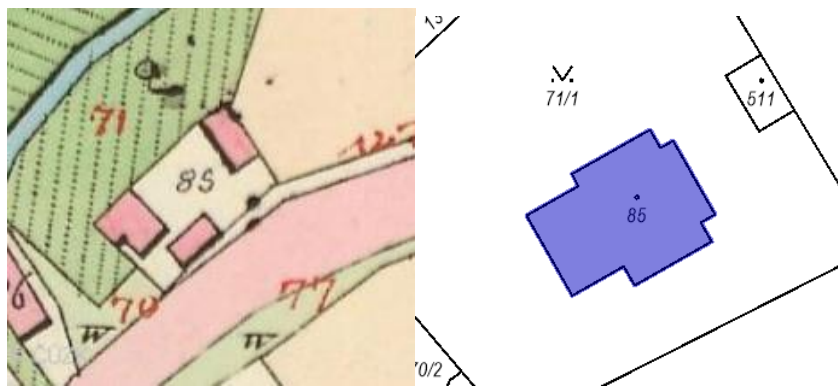
Mapa 5, 6

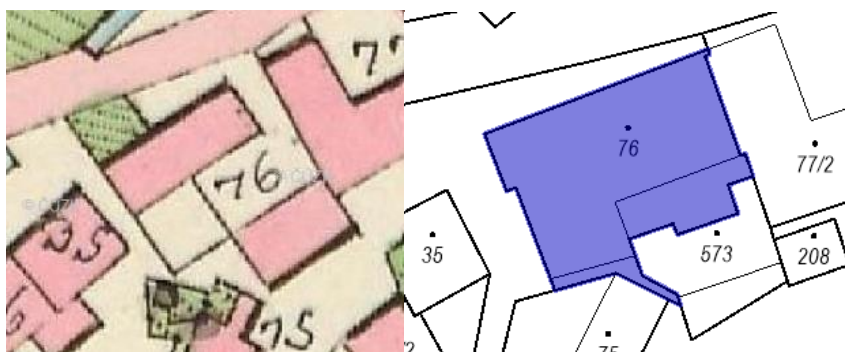
Mapa 7, 8

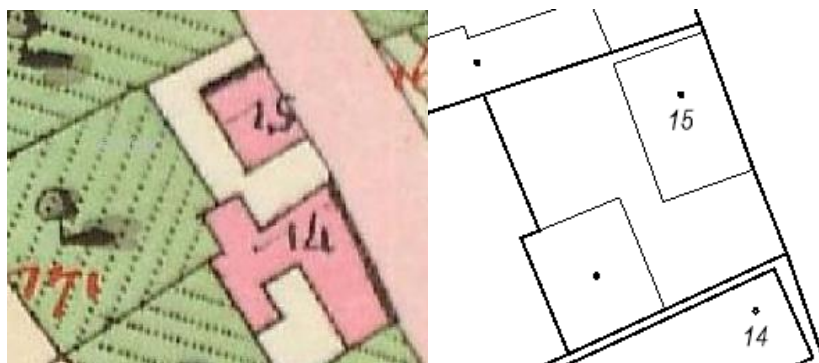
Mapa 9, 10

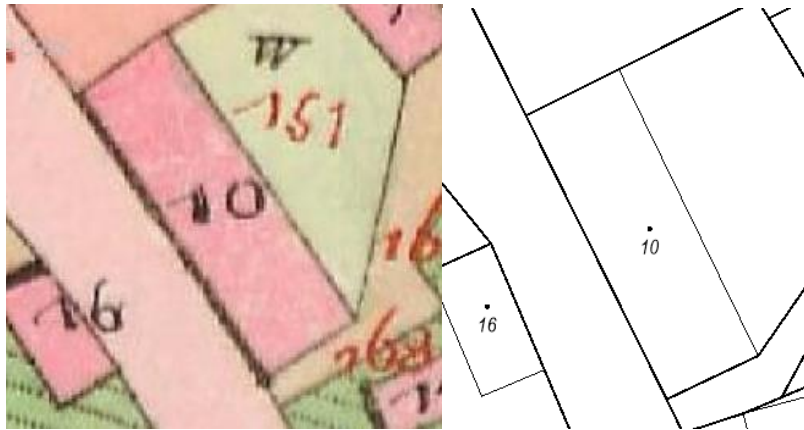
Mapa 11, 12

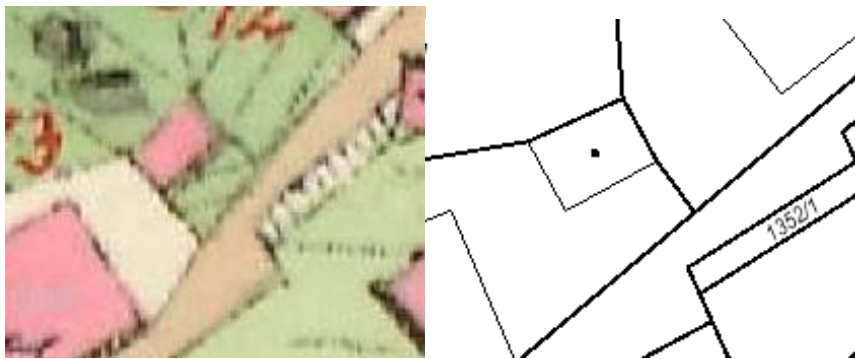
Mapa 13, 14

Mapa 15, 16

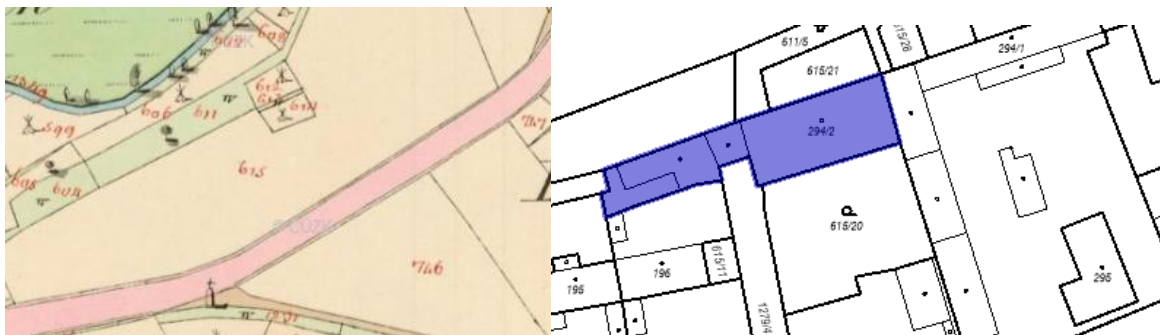
Mapa 17, 18

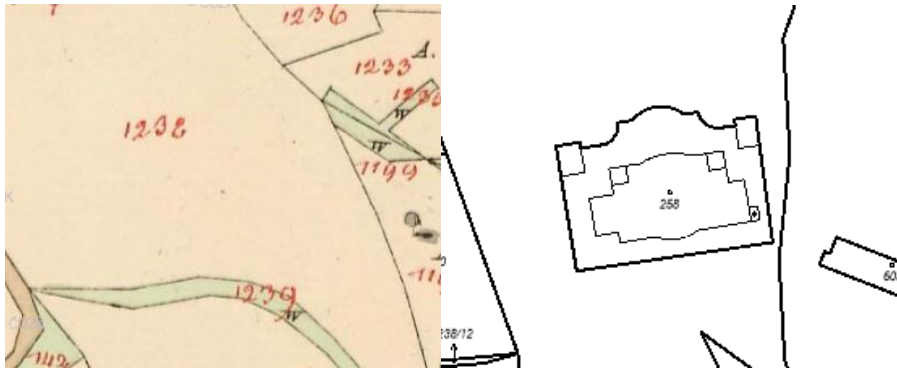
Mapa 19, 20

Mapa 21, 22

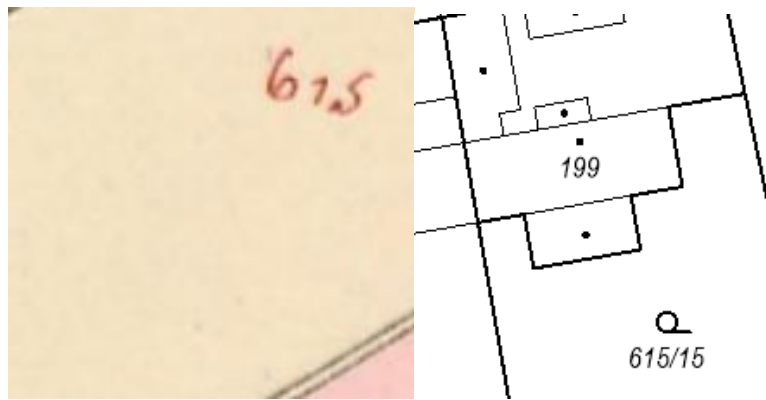
Mapa 23, 24

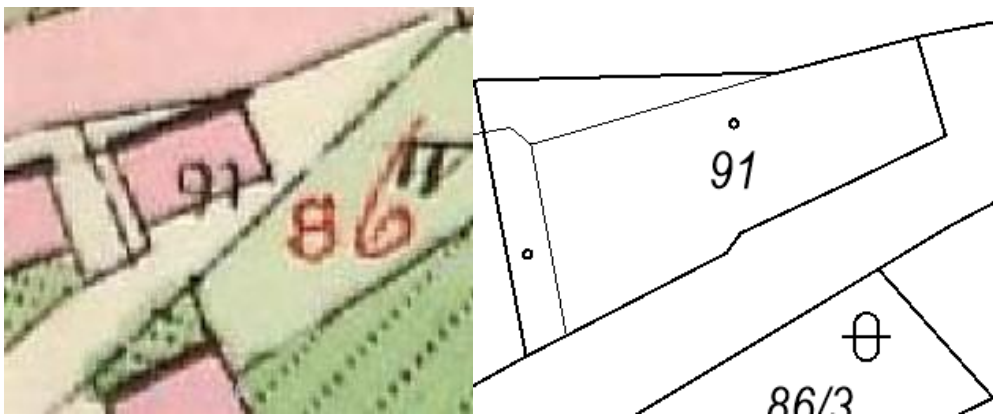
Mapa 25, 26

Mapa 27, 28

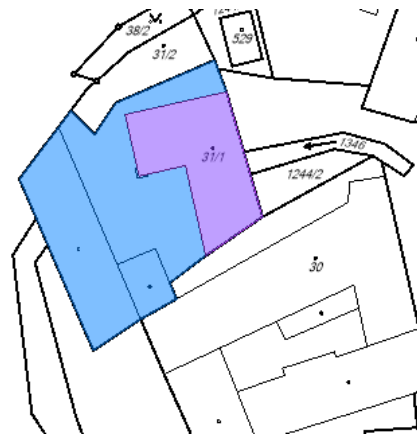
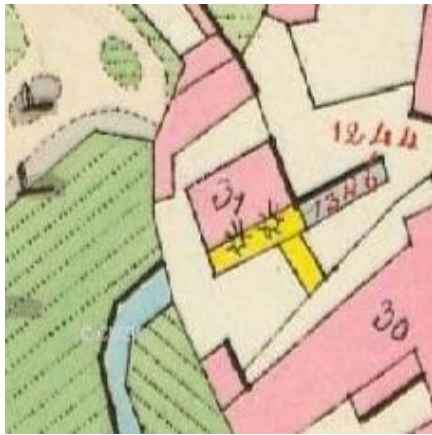

Mapa 29, 30

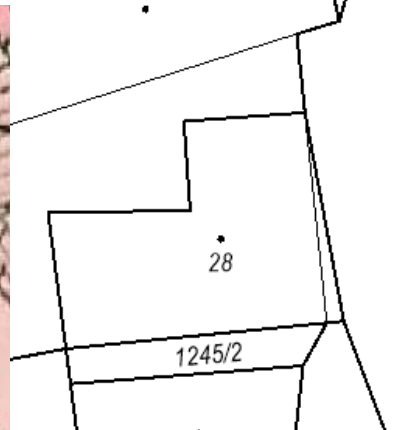

Mapa 31, 32

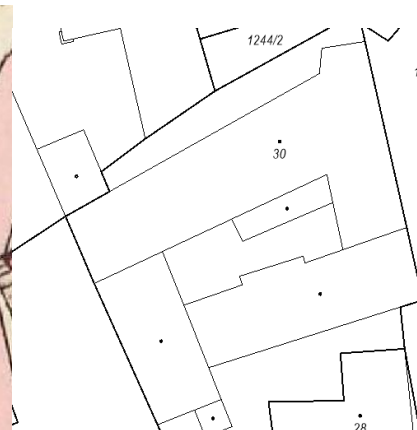

Mapa 33, 34

Mapa 35, 36

Mapa 37, 38

Obr. 1

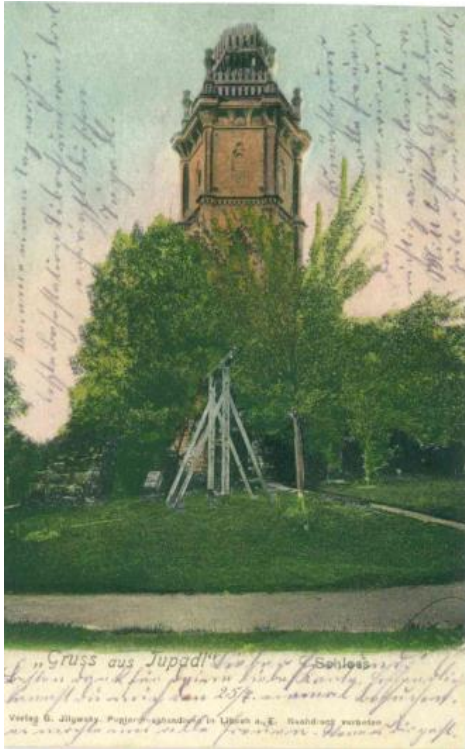
Obr. 2

Obr. 3, 4

Obr. 5

Obr. 6, 7

Obr. 8, 9

Obr. 10, 11

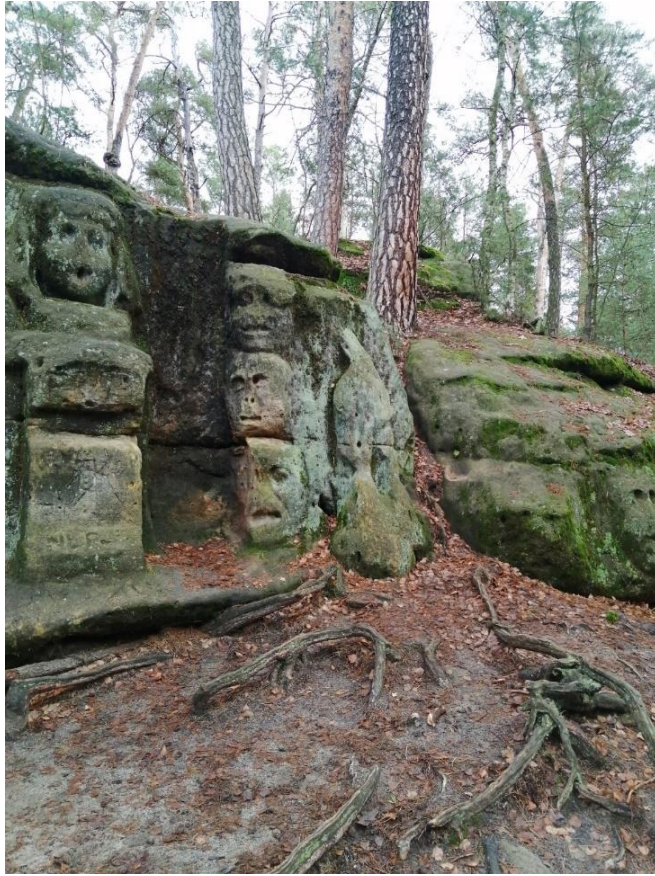
Obr. 12

Obr. 13

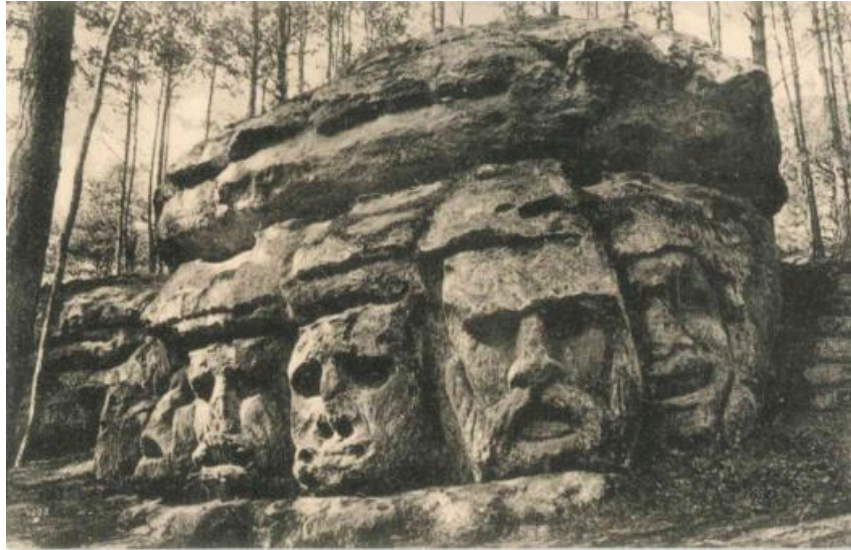
Obr. 14, 15

Obr. 16

Obr. 17, 18

Obr. 19

Obr. 20, 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 27

Obr. 28, 29

Obr. 30

Obr. 31

Obr. 32

Obr. 33

Obr. 34

Obr. 35

Obr. 36

Obr. 37

Obr. 38

Obr. 39, 40

Obr. 41, 42

Obr. 43

Obr. 44

Obr. 45

Obr. 46

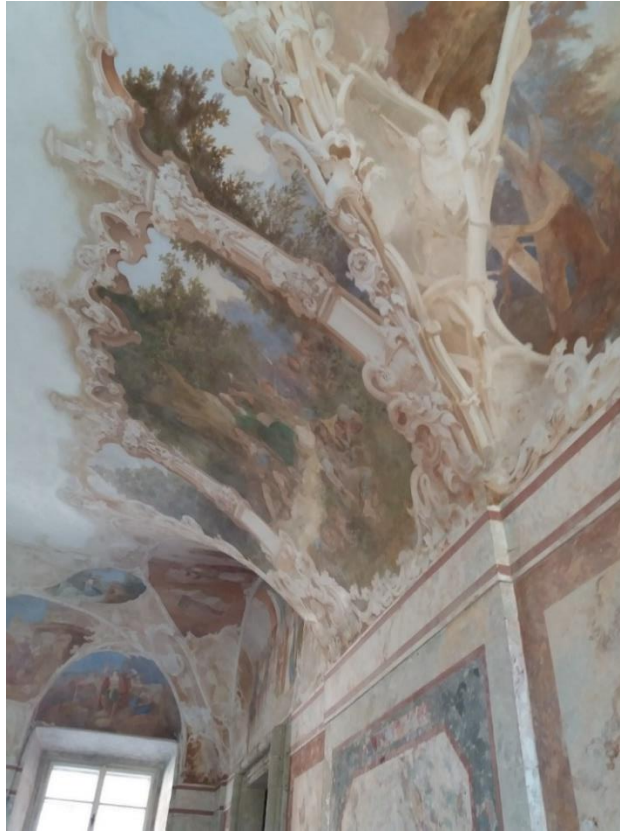
Obr. 47

Obr. 48

Obr. 49

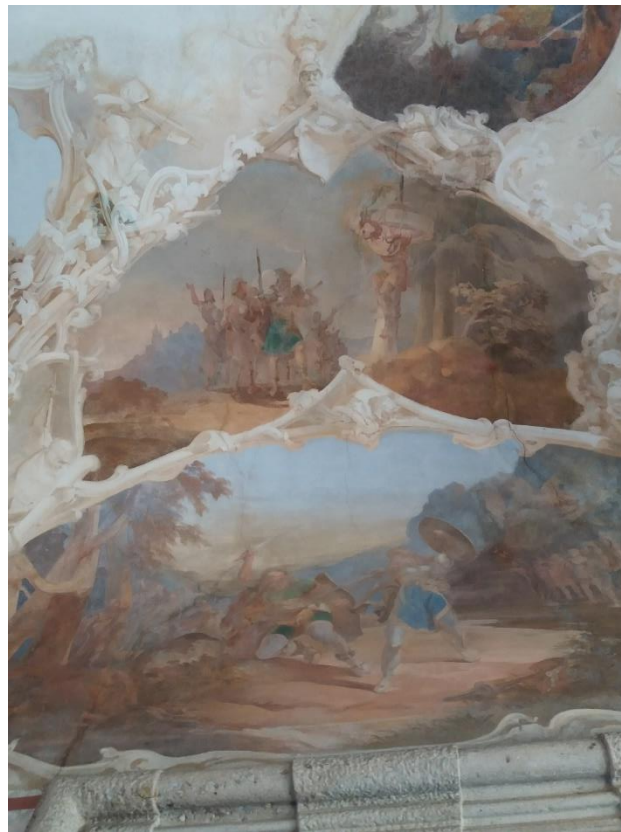
Obr. 50

Obr. 51

Obr. 52

Obr. 53

Obr. 54

Obr. 55

Obr. 56

Obr. 57

Obr. 58

Obr. 59

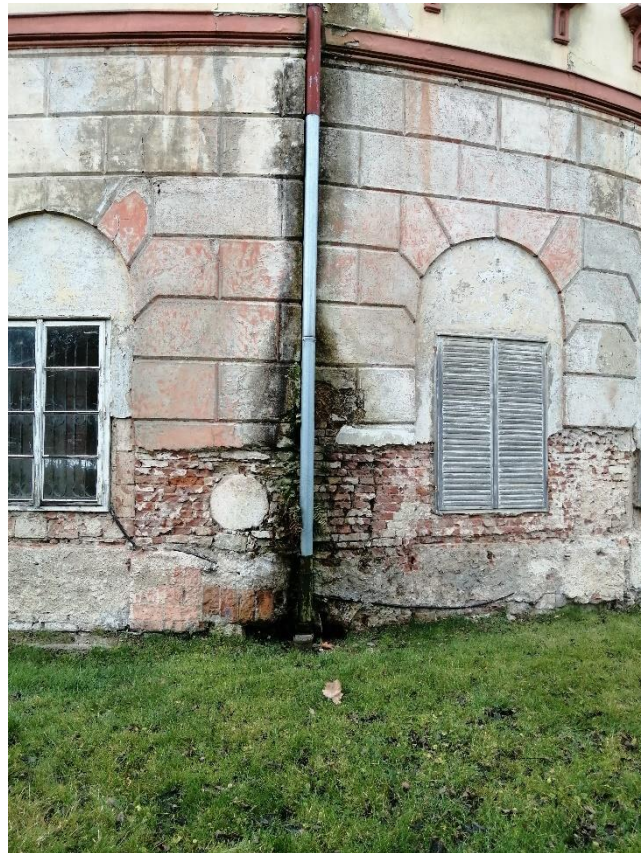
Obr. 60

Obr. 61, 62

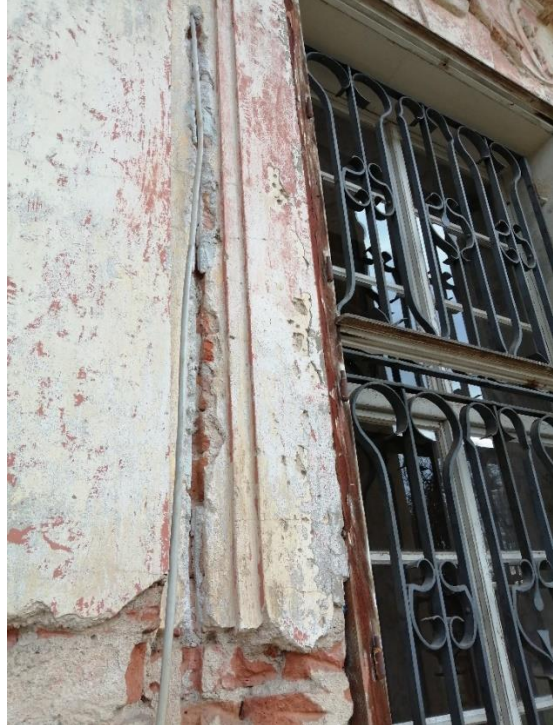
Obr. 63, 64

Obr. 65

Obr. 66, 67

Obr. 68, 69

Obr. 70, 71

Obr. 72, 73

Obr. 74, 75

Obr. 76

Obr. 77

Obr. 78

Obr. 79, 80

Obr. 81

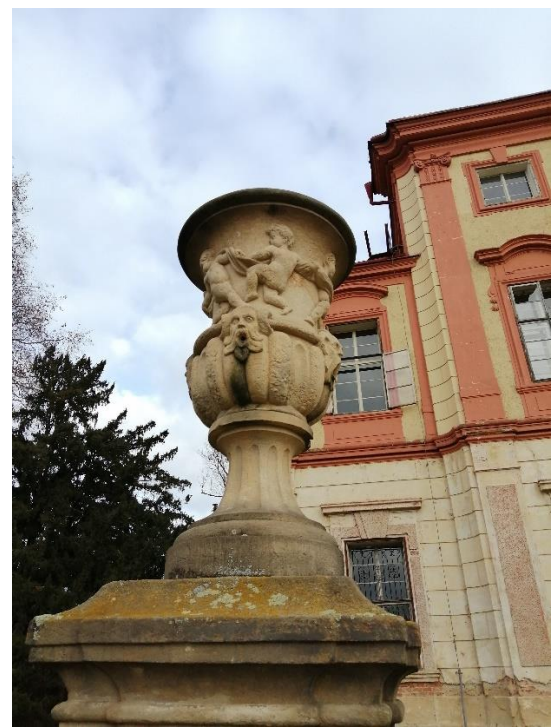
Obr. 82

Obr. 83

Obr. 84, 85

Obr. 86, 87

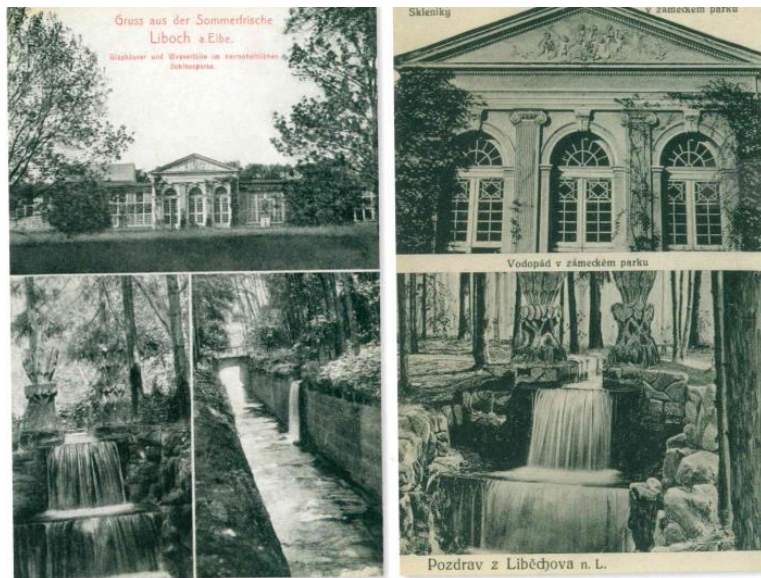
Obr. 88

Obr. 89, 90

Obr. 91, 92

Obr. 93

Obr. 94

Obr. 95, 96

Obr. 97

Obr. 98

Obr. 99, 100

Obr. 101

Aufgang zur Kirche
in Liboch i. Böhmen

phot. E. Löser.

Obr. 102, 103

Obr. 104, 105

Obr. 106, 107

Obr. 108

Obr. 109

Obr. 110

Obr. 111, 112

Obr. 113

Obr. 114

Obr. 115

Obr. 116

Obr. 117

Obr. 118

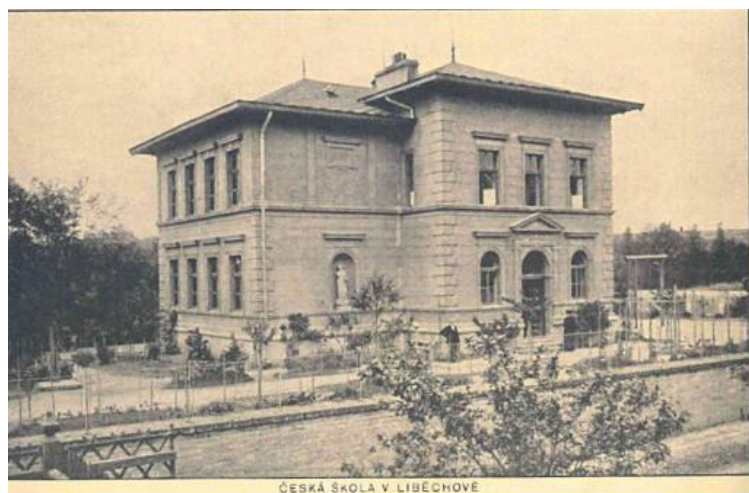
Obr. 119

Obr. 120

Obr. 121

Obr. 122

Obr. 123

Obr. 124

Obr. 125

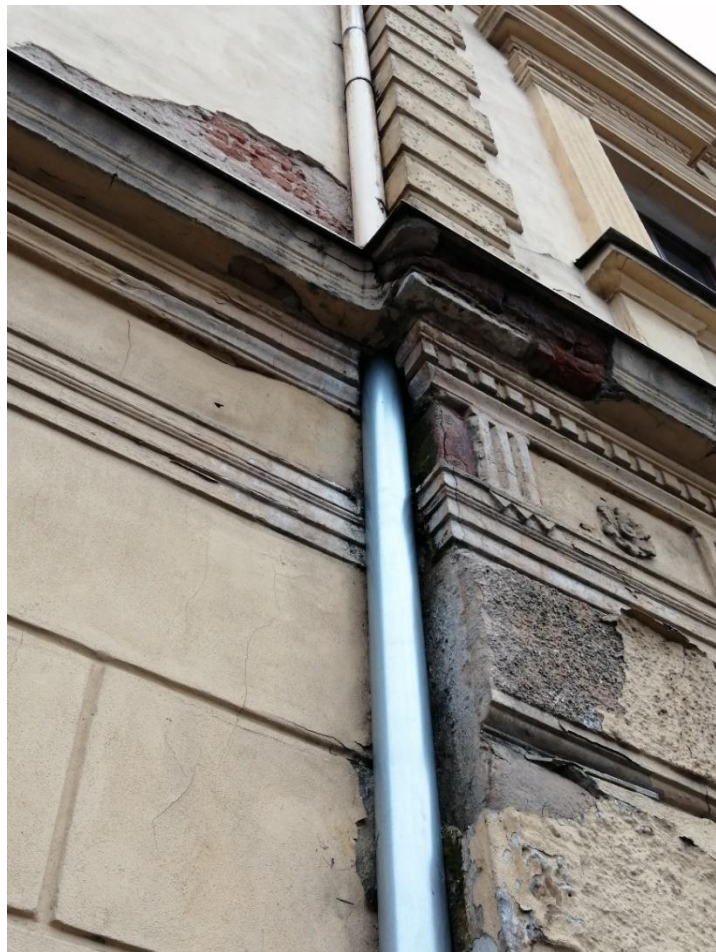
Obr. 126

Obr. 127

Obr. 128

Obr. 129

Obr. 130

Obr. 131

Obr. 132

Obr. 133

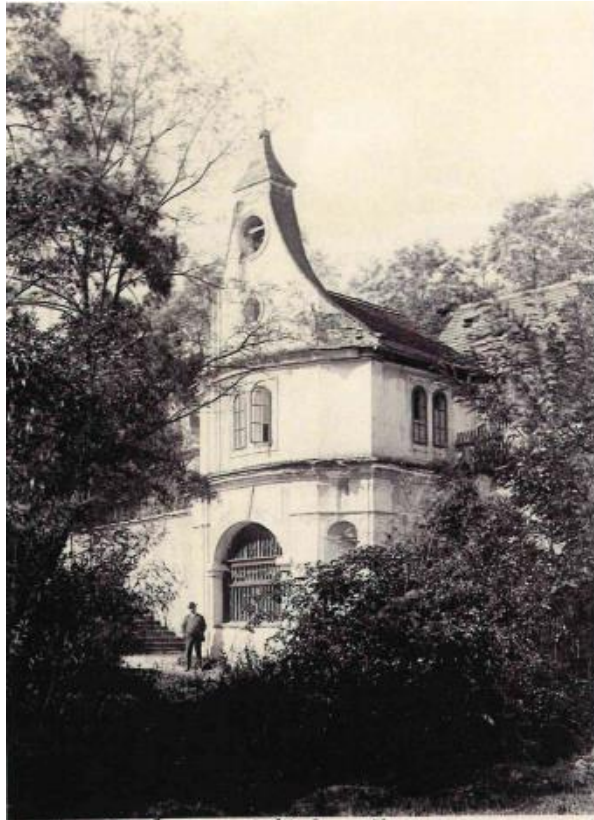
Obr. 134

Obr. 135

Obr. 136

Obr. 137

Obr. 138

Obr. 139

Obr. 140

Obr. 141

Obr. 142

Obr. 143

Obr. 144

Obr. 145

Obr. 146

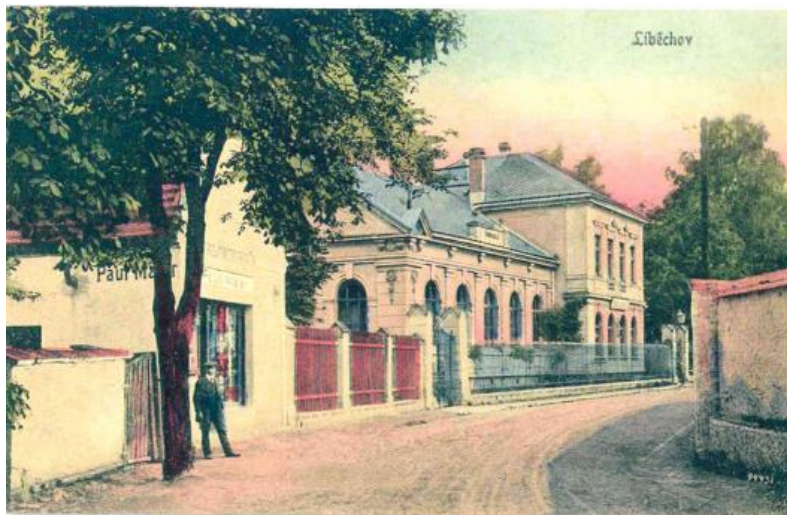
Obr. 147

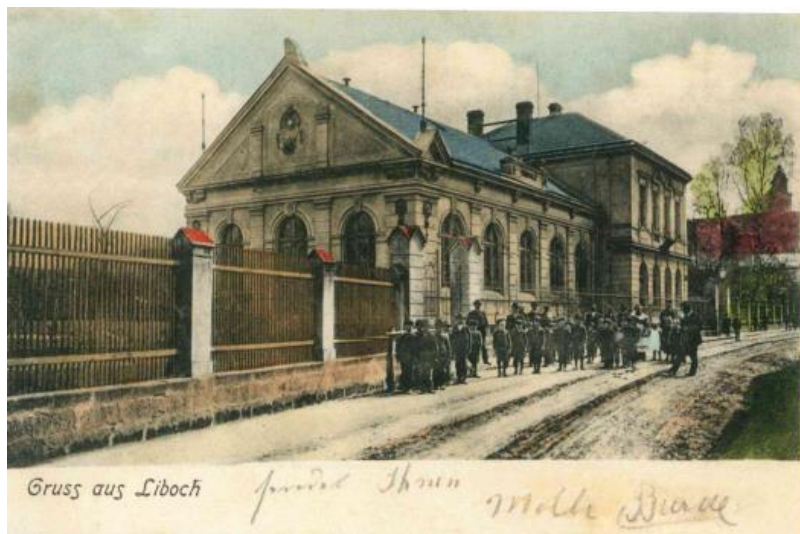
Obr. 148

Obr. 149

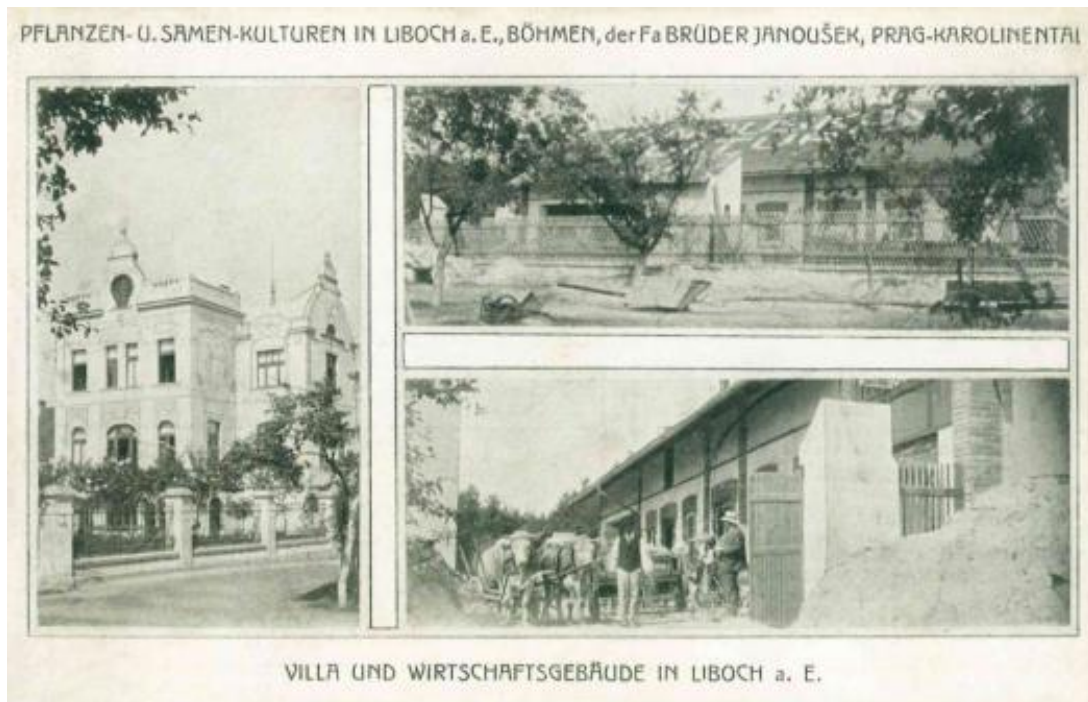
Obr. 150

Obr. 151

Obr. 152

Obr. 153

Obr. 154

Obr. 155

Obr. 156

Obr. 157

Obr. 158

Obr. 159

Obr. 160

Obr. 161

Obr. 162

Obr. 163

Obr. 164

Obr. 165

Obr. 166

Obr. 167

Obr. 168

Obr. 169

Obr. 170

Obr. 171, 172

Obr. 173

Obr. 174, 175

Obr. 176, 177

Obr. 178, 179

Obr. 180

Obr. 181

Obr. 182

Obr. 183

Obr. 184

Obr. 185

Obr. 186

Obr. 187